

אלע ווערק פון שלום-עליכם

מאמעל פייסי דעם חזנ'ס

צווייטער טייל : אין אמעריקע

שלום-עליכם פאלקספאנד אויסגאבע—ניו-יאָרק, 1920

שלום-עליכם אין יאָהר 1915.

מאטעל פייסי דעם חזנים

כתבים פון א יונגעל א יתום

צווייטער טייל : אין אמעריקע

געשריבען אין יאָהר 1916.

Copyright 1920, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

א י נ ה א ל מ

7	מולטוב, מיר זענען שוין אין אַמערקע !
19	קריעת ים־סוף
31	אין געפענעניש
43	אַ ים פון טרערען
55	מיט ביידע פיס אויף דער ערד
67	אין ניריארק אויף דער סטריט
79	די האַליאָסטערע אויף דער אַרבייט
91	מיר זוכען אַ דושאָב
103	מיר אַרבייטען אין שאַפּ
115	מיר סטרייקען !
127	כתרילעווקע אין ניריארק
137	מיר מאַכען אַ לעבען
149	די רפואה פאר דער מכה
159	מיר קאַלעקטען
171	מיר געהען אין ביוזנעס
181	העללאָ, לאַנדסמאַן !
191	מיר געהען פאַרגרעסערען די ביוזנעס
201	מיר מופען
209	די וואַסערשטוב

I

מזל טוב, מיר זענען שוין אין אמעריקע!

I

מזל טוב, מיר זענען שוין אין אמעריקע!

א.

אונז קומט מזל-טוב — מיר זענען שוין אין אמעריקע. דאָס הייסט, מע זאָגט, אז מיר זענען אין אמעריקע. אמעריקע האָבען מיר נאָך ניט געזעהען, וואָרום מיר זענען נאָך דערווייל אין „קעס-טעל-גארטעל“. דאָס הייסט, אמאָל האָט דאָס אזוי געהייסען. היינט הייסט עס שוין מעהר ניט „קעסטעל-גארטעל“, נאָר „עליס איילאנד“. פאַר וואָס עפּיס „עליס איילאנד“? „ווייל דאָס שטי-קעל לאַנד האָט אמאָל געהערט צו איינעם אלי, איז ער געווען אַ נאָר ביז דער סטעלי“. אזוי זאָגט אונזער חבר פּיני צום גראַם, ווי זיין שטייגער איז. פּיני איז אין כּעס אויפ'ן עליס איילאנד מיט סכּנות. למאי מע פאַרהאַלט די אָרעמע עמיגראַנטען און די רייכע לאָזט מען אַריין גלייך, ווי זיי קומען-אָן מיט'ן שיף. דאָס פאַסט, זאָגט ער, נאָר פאַר פּאָניגנב, ניט פאַר אזא פּרייע מדינה, ווי אמעריקע. אַלע דאַרפּען דאָ זיין גלייך. נישטאָ קיין אָרעם, נישטאָ קיין רייך. און ער הויבט-אָן שיטען מיט נעמען: קאַלומבוס, שעקספּיר, באָקל, ציוויליזאַציע... ער קלויבט זיך אָן שרייבען אויף זיי אַ ליעד און אַוועקגעבען זיי אַ גאָב, אז דער שוואַרצער יאָהר זאָל זיי נעמען! האָט ער ניט קיין טינט און

וועמען האָבען מיר אין אמעריקע? גאנץ אמעריקא איז אונז באַקאַנט און אלע אירען זענען אונזערע פריינד. ראשית חכמה, משה דער איינבינדער און זיין ווייב פעסי די גראָבע — אונזערע א שכנה, מיט א גאנצער האַליאָסטערע קינדער. האָט זיך יעדער זיין נאָמען מיט זיין צונעמעניש. און מיר רעכענען זיי אויס אויף די פינגער: פֿיני קלעצער, וועלוועל קאָטער, מענדעל טשערנאָהוז, חיים בופלאַקס, פייטעל פעטעלעלע און הערשעל מיט דער גאָלי אויפ'ן שטערן, וואָס מע רופט איהם „ושתי“...

שלאַגט מען אונז איבער אין מיטען און מע זאָגט אונז: „גענוג, גענוג קליינוואַרג. עלטערע! גיט אַהער עלטערע!“ געבען מיר זיי עלטערע און רעכענען זיי אויס די נעמען: יונה דער בעקער, א איד אַ כעסן. איז נישט איינס. זיין ווייב ריוועלע די בע-קערי, א אירדינע מיט א רעטאָנדרע. איז נישט צוויי. דאָס הייסט, זי האָט געהאַט א רעטאָנדרע, האָט מען זי אוועקגע'גנב'עט אויף דער גרעניץ. דערהערט דאָס וואָרט „גרעניץ“, דערמאָנט זיך די מאַמע אָן אונזערע זאָכען, וואָס מע האָט אויך אוועקגע'גנב'ה'ט אויף דער גרעניץ. הויבט זי אָן בעטען, טאָמער איז מעגליך, מע זאָל איהר קריגען די זאָכען, — און הויבט אָן צו וויינען. פאַלט אָן אויף איהר אליהו, למאי זי וויינט. זאָגט זי, אַז איצט איז זי שוין אין אמעריקע און האָט שוין קיין מורא נישט פאַר די אויגען, מעג זי שוין, זאָגט זי, וויינען און וויינען.

ג.

ווי אזוי מע האָט זי דורכגעלאָזט מיט די אויגען — איז טאַקיי אַ נס מן השמים. למאי ווי אזוי זענען מיר לעבען געבליבען פון דער נסיעה אויפ'ן ים? איז עס דען נישט געווען קיין נסים ונפלאות? וויפיעל מאָל האָבען מיר געזעהען מיט אונזערע אויגען דעם מלאך-המות, דעם טוידט פאַר די אויגען? וויפיעל מאָל האָבען מיר זיך שוין געהאַט אָפגעזעגענט מיט'ן לעבען?

פערדער און קיין ברעקעל פאפיער. זאָגט איהם מיין ברודער אליהו, אז אויב עס געפעלט איהם ניט דאָס לאַנד, האָט ער אַ ברירה פאָהרען צוריק. און דאָס געדענקט איהר דאָך מסתמא פון אַמאָל, אז די צוויי, פּיני און אליהו, זענען זעלטען שוה בשוה. וואָס איינער זאָגט, דרינגט דער אַנדערער קאפּויר. „דער זומער מיט'ן ווינטער“ — רופט זיי מיין ברודער אליהו'ס ווייב, ברכה, און האַפט אַ מיאוס'ען פּסק פון איהר מאַן, פון אליהו'ן. ער רופט זי אָן „בהמה“, און „סאָטע ציעג“, און נאָך אזעלכע נעמען, וואָס ס'איז ניט כּראַי איבערצו'חזר'ען. מישט זיך אַרײַן די מאַמע און זאָגט צו איהר שנור, אז קעז רייסען זיך, טאָר אַ מענטש ניט זיין אין מיטען, וואָרום ער קאָן האַפּען אַ דראַפּ...

ב.

וואָס טוען מיר אין עלים איילאָנד? מיר וואַרטען ביז מע וועט קומען פון שטאָדט, באַקאָנטע און פריינד, און מע וועט אונז אויסשרייבען. האָטש שרייבען האָט מען אונז אויסגעשריבען שוין וויפּעל מאָל. מע האָט אונז געשריבען, פאַרשריבען און אויס-געשריבען פאַר'ן אַרױפּגעהן אויפ'ן שיף, און אויפ'ן שיף גופא, און איצט, ביי'ם אַראָפּגעהן פון שיף. און אַלע מאָל די אייגענע חכמה: ווער זענען מיר? וואוהין פאָהרען מיר? און וועמען מיר האָבען אין אַמעריקע?

דערצעהלען מיר זיי, אז ס'איז געווען אַ איד פייסי דער חזן — איז ער געשטאָרבען. האָט ער איבערגעלאָזט איין אלמנה — דאָס איז די מאַמע. האָט זי אַ זוהן — הייסט ער אליהו. האָט ער אַ ווייב — הייסט זי ברכה. האָט ער אַ חבר — הייסט ער פּיני. האָט ער אַ ווייב — הייסט זי טייבעל. און איך בין דער מוזיניק — הייסט איך מאַטעל. און דאָס איז מיין חבר — הייסט ער מענדעל. און ווייל ער איז אַ גרויסער — האָט איהם ברכה אַ נאָמען געגעבען לאָשאַק.

אָהן גזירות און אָהן פאָגראַמען קאָנען זיי זיך ניט באַנעהן. און איך האָב אייך שוין לאַנג געזאָגט, אז איך האָב עס פיינט. הויבט מען אָן רעדען פון גזירות אָדער פון פאָגראַמען, געה איך אוועק. איך נעם מיין חבר מענדעל פאַר אַ האַנד, און מיר לאָזען זיך שפּאַציערען איבער די גאַסען פון „פרינץ אַלבערט“.

ה.

„פרינץ אַלבערט“ איז גענוג גרויס. און שען. שטיינערנע טרעפּ. מעשענע פאַרענטשעס. שטאַל און אייזען וואו מע טהוט זיך אַ ריהר. היינט „מענטשען“. איך מיין די באַדיענער. מע רופט זיי „סטיוואַרדס“. און „גרויסעס“. היינט מאַטראָסען — אזוי ווי די רוחות. לויפּען אַרום הין און הער. איך און מענדעל זענען זיי מקנא. מיר געבען זיך דאָס וואָרט, אז מיר וועלען אויסוואַכסען, ווערען גרויסע, זאָלען מיר זיך פאַרשרייבען פאַר מאַטראָסען.

איין חסרון האָט דער „פרינץ אַלבערט“. מע לאָזט אונז ניט אומעטום זיין. קוים ווילען מיר געבען אַ קוק-אַריין אַ ביסעל ווייטער פון צווישענדרעק, וואו מיר פאָהרען, אזוי טרייבט מען אונז דורך. טאַקי די מאַטראָסען גופא. גרויסע רשעים. און די פאַר-סאָזירען אַליין, פון יענע העכערע קלאַסען, זענען אויך רשעים. וואָרום זיי זאָלען ניט זיין קיין רשעים, וואָלטען זיי פאַרזאָגט די מאַטראָסען, מע זאָל אונז ניט טרייבען. וואָס וועלען מיר זיי טהון? מיר וועלען זיי אָפּבייסען? מיין חבר מענדעל איז גלאַט ניט צופריעדען. ער פאַרשטעהט ניט, צו וואָס דאַרף מען קלאַ-סען? ער זאָגט, אז אין אמעריקע איז ניטאָ קיין קלאַסען. טאָמער גלויב איך איהם ניט, קאָן איך אַ פרעג טהון ביי מיין ברודער אליהו. האָט אָבער מיין ברודער אליהו פיינט, אז מע פרעגט ביי איהם פוסטע זאַכען. איך וועל שוין בעסער פרעגען ביי אונזער חבר פיני.

תחילת, אז מיר זענען ארויף אויפ'ן שיף „פרינץ אלבערט“, איז דוקא געווען גוט און פיין. איך און מיין חבר מענדעל האָבען זיך געלאָזט אויסמעסטען דעם „פרינץ אלבערט“ אין דער לענג און אין דער ברייט. קיינעם איז ניט געווען אזוי גוט, ווי אונז. מיר האָבען קיינמאָל ניט געהאַט אזא קווארטיר, ווי איצט. א וואסער-שטוב. א דרייגאָרענדיגע שטוב אויפ'ן וואסער. איך האָב אייך זי געהאַט שוין אמאָל אויסגעמאַהלט מיט אלע פישטשעוור-קעס. שטעלט אייך פאָר — איהר זיצט, דאכט זיך, אין שטוב, אָדער איהר שפאצירט ארום, די הענט אין די קעשענעס, און — איהר פאָהרט! איהר עסט און — איהר פאָהרט! היינט די מענטשען, וואָס איהר זעהט זיך אָן. א וועלט מיט מענטשען. א גאנצע שטאָרט פאָהרט מיט אייך. און מחמת אלע פאָהרען אויף איין שיף און אלע פאָהרען אין איין אָרט אריין, קיין אמעריקע — באַקענט איהר זיך מיט אלעמען און אלע באַקענען זיך מיט אייך, און איהר ווערט געוואָהר אין איין טאָג אזוי פיעל זאכען, וואָס אין איין אנדער אָרט וואָלט איהר עס ניט דערגאנגען אין א יאָהר.

ד.

וועהרועה, וויפיעל באַקאנטע מיין מאמע און מיין שוועגערין ברכה מיט פיני'ס ווייב טייבעל האָבען זיך געמאַכט צווישען די ווייבער. נאָר דאָס איז געווען נאָר ניט קעגען די באַקאנטע, וואָס מיין ברודער אליהו און זיין חבר פיני האָבען זיך געפונען צווישען די מאַנסבילען. וויפיעל מע האָט ניט גערעדט און גערעדט, האָט מען ניט געקאָנט זיך גענוג אָנרעדען. ווייבער האָבען גערעדט מעהר פון היימישע זאכען. פון זאכען, וואָס זענען שייך צו דער קיך, צו דער שפּיזאָרני, ווייסגרעט, קויטיג גרעט, בעטנעוואַנט, זאָקען, ציכלעך, רעטאָנדרעס. און די מאַנסבילען — די האָבען גע-רעדט פון אמעריקע, פרנסה, קאָלומבוס, גזירות, פאָגראַמען.

דאָ הויבט ערשט פיני אָן אַרויסצושיטען זיינע שענסטע ווערטער. מיט זיך אַריין אַ איד איין עמיגראַנט, אַ ווילד-פרעמדער :

— אַז ס'איז יאָ אַזאַ גליקליכע מדינה, ווי איהר זאָגט, וואו אַלע זענען גלייך, פון וואנען זשע נעמען זיך דאָרטען שלעפערס און גראַפּען און בעטלערס און שררות ? ממה-נפשך...

נאָר מיר לאָזען איבער פיני'ן מיט'ן אידען מיט נאָך אידען, זיי זאָלען זיך רייסען — אבי מיר זענען דערגאנגען וואָס מיר דארפּען, אַז אין אמעריקע זענען קיין קלאַסען נישט פאַרהאַן. קומט אַויס, אַז מענדעל איז גערעכט. ער זאָגט, אַז קלאַסען דאַרף מען פיינט האָבען. דאָס הייסט, אַז די פאַסאַזשירען פון די העכערע קלאַסען דאַרף מען פיינט האָבען. פאַרשטעה איך נישט, פאַר וואָס ? וואָס האָב איך צו זיי ? זאָגט מענדעל : וואָס האָבען זיי זיך פאַר-שלאַסען ביי זיך אין צווייטער און אין ערשטער קלאַס צווישען די שפּיעגלען ? וואָס שטעהט זיי אַזוי נישט אָן, די גרויסע פריצים, צו זיצען מיט אונז אַט דאָ, צווישען דעק ? מיר זענען דען קיין מענ-טשען נישט גלייך מיט זיי ? אונזער גאָט איז דען נישט דער אייגענער, וואָס זייער גאָט ? — דערפאַר האָט ער דערלעבט אין זיי אַ נקמה. ס'איז געקומען אַ נאַכט, וואָס די מיוחסים פון צווייטער און ערשטער קלאַס האָבען זיך אַראָפּגעלאָזט צו אונז, אין דריטע קלאַס, און געוואָרען גלייך מיט אונז אַלעמען.

דאָס איז געווען אין דער נאַכט פון יום-כּפור, צו כל-נדר.

ז.

מחמת דער „פּרינץ אַלבערט“ איז אַרויסגעגאַנגען עשרת-ימי-תשובה, איז אונז אַויסגעקומען צו פּראַווען יום-כּפור אױפ'ן שיף. ערב יום-כּפור האָבען מיר זיך פאַרפאַסט מיט געבראַטענע קאַר-טאָפּעל — „פּעטייטעס“ רופט מען עס דאָ. קיין כּשר'ע קיך איז אױף „פּרינץ אַלבערט“ נישט פאַרהאַן, לעבען מיר די גאַנצע צייט פון פּעטייטעס. און ברויט נישט מען אונז לרוב. און טיי און

אונזער חבר פֿיני האָט דוקא לייעב צו רעדען פון אזעלכע זאכען. ער קאָן אייך אָפּשיטען מיט רעד. און האָט איהר איהם נאָר זאטשעפעט מיט אַ וואָרט, איז ווי איין אָנגעדריעהטער וועק-זייגער. ער וועט ניט אנשוויגען ווערען, ביז דאָס רעדעל וועט זיך אליין ניט אָפּשטעלען.

ו.

איך האָב געפאקט פֿיני'ן בעת ער איז געזעסען אויפ'ן דעם. ער האָט אַריינגעטהאָן זיין שפיץ נאָז אין אַ בוך. מחמת ער איז אַ קורצזיכטיגער, ליענט ער ניט מיט די אויגען, נאָר מיט דער שפיץ נאָז. איך בין צוגעגאנגען צו איהם נאָהענט.

— רב פֿיני, איך דאַרף אייך עפּים פרעגען.

פֿיני האָט צוגענומען די נאָז פון בוך.

— וואָס'טו זאָגען, קטנתי? — קטנתי הייסט ביי איהם קלייניטשקער. אזוי רופט מיך פֿיני בעת ער איז אויפגעלעגט. און אויפגעלעגט איז ער כמעט אלע מאָל. אפילו דעמאָלט, ווען ער קריעגט זיך מיט מיין ברודער אליהו. און אפילו דעמאָלט, ווען זיין טויבעל בלאָזט זיך. דערצעהל איך איהם אזוי און אזוי. צי ס'איז אמת, וואָס מע זאָגט, אז אין אמעריקע איז ניטאָ קיין קלאסען?

האָט איהר באַדארפט אָנקומען, ווי אָט דער פֿיני האָט זיך אָנגעצונדען און צעפלאַקערט זיך און גענומען רעדען און קייען און שפּייען און שיטען מיט פייערדיגע הויכע ווערטער: אז אמע-ריקע איז דאָס איינציגע לאַנד, זאָגט ער, פון אמת'ער פֿרייהייט און פון אמת'ער גלייכהייט. אין אמעריקע, זאָגט ער, קאָנסט דו זיצען אַט-אָדאָ-אָ, און נעבען דיר זאָל זיצען דער „פרעזענט“, און ווייטער אַביסעל זאָל זיצען אַ בעטלער, אַ שלעפּער, אַ ניקס שבניקס. און נאָך אַ ביסעל ווייטער — אַ גראַף, אַ שררה, אַ מיליאָנשטשיק! ציוויליזאציע! פראַגרעס! קאָלומבוס! ... און

ווער שמועסט, אז זיין קליין ברודערעל, אָט דער קטנתי (דאָס מיינט מען מיך), זאָל איהם אונטערהעלפען אויף זיין סאָפּראַנאָ, וועלען מיר האָבען אַ יום-כּפור, אז גאָט און לייט וועלען אונז מקנא זיין.

וויפיעל אליהו האָט זיך ניט געבעטען, מע זאָל איהם לאָזען צורוח. וויפיעל ער האָט ניט געשוואָרען, אז ער האָט זינט ער לעבט נאָך ניט געדאווענט פאַר'ן עמוד ימים-נוראים. עס האָט ניט געהאָלפען קיין שמע-ישראל. מע האָט איהם כמעט מיט גוואָלד אוועקגעשטעלט פאַר'ן עמוד (אַ קיילעכיג טישעל, מיט אַ ווייסען ליילאך איבערגעדעקט), און מיך האָט פּיני גענומען פאַר איין אויהער: „געה, קטנתי, צו דער ארבייט!“ און מיר האָבען אוועקגעלעגט פאַר די פאַסאזשירען אַ כל-נדרים, וואָס זיי וועלען איהם האָבען צו געדענקען אויף דור-דורות.

ט.

ניט אזוי דער כל-נדרים, ווי די „יעלות“. און ניט אזוי די „יעלות“, ווי דער געוויין פון די ווייבער און פון די מאַנסבילען. פריהער האָט מען נאָר געקעכצט, געזיפצט, געשנייצט די געזער. דערנאָך האָט מען גענומען ווישען די אויגען. דערנאָך — וויינען שטילערהייד. דערנאָך — וויינען העכער און העכער, שרייען, קוויטשען און פאַלען חלשות. זיי האָבען זיך דערמאָנט, אז ערשט פאַר-אַינאָהרען איז מען געווען אימליכער ביי זיך אין דער היים. יעדער אין זיין שול. אויף זיין פּלאַץ. ביי זיין סטענדער מיט זיין מחזור. געהערט זיין חזן. זיינע זינגערלעך. איצט איז מען געזונד, געיאָגט און געטריבען, ווי די שאָף, וואָס מען פיהרט צו דער שחיטה, צונויפגעפאַקט קאָפּ אויף קאָפּ. מע קאָן דעם אָטהעם ניט האַפען. איהר קאָנט פאַרשטעהן, אז אפילו די אויסגעפוצטע פאַסאזשירען פון די העכערע קלאַסען מיט די הויכע גלאַנצענדיגע צילינדערס אויף די קעפּ האָבען זיך נישט געקאָנט איינהאַלטען

צוקער אלע טאָג. ס'איז גאָרניט אזוי שלעכט. מע וואָלט גע-
קאָנט אַ גאנץ יאָהר אזוי לעבען. זאָגט אָבער ברכה, מיין ברודער
אליהו'ס ווייב, אז פון פעטייטעס ווערד געשוואָלען דער בויך.
נאָר וואָס זי קאָן זאָגען! ס'איז דען פארהאן אַ זאך, וואָס זאָל
איהר געפעלען? אויף אלסדינג געפינט זי אייך אַ חסרון. למשל,
איהר געפעלט ניט דער „פרינץ אלבערט“, למאי ער קריכט. וואו
איז דאָס געהערט געוואָרען, זאָגט זי, אז אַ נסיעה זאָל געדויערען
צעהן טעג? זאָגט מען איהר, אז שולדיג איז ניט דאָס שיף —
שולדיג איז דער ים. און אונזער חבר פיני נעמט זיך אונטער איהר
געבען צו פארשטעהן, אז דער ים באַטרעפט דריי מאָל אזוי פיעל
וויפיעל די יבשה, די טריקעניש. זאָגט מיין ברודער אליהו, אז
ניט דריי מאָל, נאָר צוויי מאָל אזוי פיעל. וואָס-וואָס — נאָר
געאָגראַפיע ווייסט ער בעסער. אויף דער וועלט איז פארהאן, זאָגט
ער, צוויי דריטעל וואַסער, איין דריטעל טריקעניש. קומט, זאָגט
ער, אויס די רעכענונג, אז ים איז צוויי מאָל אזוי פיעל, ווי יבשה.
זאָגט פיני: ניין, דריי מאָל. זאָגט אליהו: ניין, צוויי מאָל.
„דריי מאָל!“ „צוויי מאָל!“ — צעקריעגט מען זיך, נאָר מע בעט
זיך ניד איבער.

ח.

ווער וועט דאוונען פאר'ן עמוד? זאָגען כל-נדרים? פאר-
שטעהט זיך, מיין ברודער אליהו. ער איז טאָקסי קיין חזן קיינמאָל
ניט געווען. איז אָבער זיין טאטע געווען אַ חזן, און אַ באַריהמטער
חזן. אַ קול-נגינה האָט ער. עברי קאָן ער. וואָס דאָרף מען נאָך?
און דערצו האָט שוין אונזער חבר פיני מיטגעהאָלפּען, אז מע זאָל
מיין ברודער אפילו בעטען זאָגען כל-נדרים. ער האָט אַרויסגע-
לאָזט אַ קלאַנג איבער'ן גאנצען שיף, איינגערוימט יעדען באַזונדער
אַ סוד אויפ'ן אויגער, אז אָט דער יונגערמאן מיט'ן געלען בערדעל
(אליהו) איז אַ מורא'דיגער בעל-מנגן. זיין דאוונען — פּס! און

II

קריעת ים־סוף

און געווישט מיט זיידענע טיכלעך כלומרשט דעם שווייס. נאָר
איך האָב גוט געזעהען טרערען ביי זיי אויף די אויגען. דער טרויער
איז געווען אזוי גרויס, אז אפילו די סטיוואַרדס און די מאַטראָסען
זענען מיט דרך־ארץ געשטאַנען פון דער ווייטען און צוגעקוקט,
ווי אירען האָבען זיך איינגעוויקעלט אין ווייסע טליתים, שטעהען
אין די זאָקען און שאַסלען זיך און וויינען און יאָמערען — אַפּנים,
ס'איז זיי גוט ביטער אויפ'ן האַרצען. און מיין ברודער אליהו
האָט זיך צעזונגען. און איך העלף איהם אונטער. און דאָרטען
אין ווינקעל, צווישען די ווייבער, שטעהט די מאַמע אין דער יום־
טובֿ'דיגער זיידענער פאַטשיילע, מיט'ן מחזור אין די הענט, און
באָרט זיך אין טרערען.

דער מאַמע איז היינט גוט, ווי די וועלט. היינט איז איהר

טאָג !

י.

אויף מאַהגען האָבען מיר זיך געפערערט אויפצושטעהן אַ
ביסעל פריהער, מע זאָל זיך שטעלען זאָגען „אדון-עולם" מיט'ן
אַלטען באַקאַנטען נוסח. ס'איז אָבער דערפון נאָרגישט אַרויסגע־
קומען. ס'איז געווען אוממעגליך ניט נאָר צו דאוונען — מע האָט
נישט געקאָנט שטעהן אויף די פיס. ניט געקאָנט טרעפּען צום
עמוד. עס איז פינסטער געוואָרען אין די אויגען. מיר זעהען
גייט כמעט איינס דאָס אנדערע. עס איז נמאס דאָס לעבען. ס'איז
שלעכט, שלעכט צום שטאַרבען. יאָ, מיר שטאַרבען.
וואָס האָט זיך געטראָפּען ? איצט בין איך מיעד, לאָז איך
עס איבער אויף מאָרגען.

II

קריעת ים-סוף

א.

איך האָב אייך געהאַט אָנגעהויבען צו דערצעהלען פון דעם פסק, וואָס מיר האָבען געחאַפט יום-כפור אין דער פריה אויפ'ן שיף „פרינץ אלבערט“. דאָס איז געווען אַ מיאוס'ער פסק. מיר'ן איהם גערענקען דאָס גאַנצע לעבען.

אָנגעהויבען האָט זיך עס פון אַ קלייניגקייט. עפּים אַ חמא-רעלע, אַ שוואַרץ, אַ געריכט וואָלקענדעל, האָט זיך נאָך פון ביי-נאַכט, באלד נאָך כל-נדר, באַוויזען אויפ'ן עק הימעל. פריהער פון אלעמען האָבען עס דערזעהען איך און מיין חבר מענדעל. וואָרום אז אלע אידען זענען נאָך געווען אונטען, געוויינט און גע-זאָנט תהלים נאָך כל-נדר, האָבען מיר, איך און מענדעל, אַרומ-געשפאַציערט איבער'ן „פרינץ אלבערט“. דערנאָך האָבען מיר זיך פאַרקלויבען אין אַ ווינקעלע, געזעסען און געשוויגען. עס איז געווען שטיל און וואַרעם און גוט אויפ'ן האַרצען. נאָר אַביסעל אומעמינליך. וואָס מענדעל האָט געטראַכט — ווייס איך ניט. איך האָב געטראַכט פון גאָט, וואָס זיצט אָט דאָרט, אין הימעל. ווי גרויס ער דאַרף זיין, אז דאָס איז אלסדינג זיינס? און וואָס

זיין רייטוואָנען. אום יום־כּפור גאָר! ... איין בליץ גאָב'ן אנדערען באַלייכט אויף אַ רגע דעם שוואַרצען געדיכטען הימעל. דער „פּרינץ אלבערט" קרעכצט, שאַקעלט זיך אַהין און אַהער, אַרויף און אַראָפּ. און דער רעגען שמייסט. וואָס איז דאָס? אַ מכול אויף דער וועלט? האָט דאָך גאָט געשוואוירען, אז קיין מכול וועט ער שוין מעהר נישט ברענגען קיין מאָל אויף דער ערד...

— קריעת ים־סוף. — זאָגט מיין ברודער אליהו. און אונזער חבר פּיני באַמקעט־צו: „יא, ס'איז קריעת ים־סוף" ... דאָס ערשטע מאָל, וואָס די צוויי זאָנען ביידע איין זאָך. דאָס וואָרט „קריעת ים־סוף" האָט אויסגענומען. אַלע מאָל הויבט זיך אויף אַיין אַנ־דער פאַרשוין, טהוט אַ קוק אין דרויסען אַרויס און גיט־צו, אז ס'איז קריעת ים־סוף. דערנאָך לויפט ער עפּים מאָדנע אַוועק אין אַ זייט אַריין. דאָרט גיט ער אָפּ דער מאַמעס מילך, און מעהר זעהט מען איהם שוין נישט... ווער מיר דאוונגען? וואָס מיר יום־כּפור? מע האָט שוין גאָר פאַרגעסען אפילו, וואו מען איז אין דער וועלט.

ג.

פון אונזער משפּחה האָט דעם ערשטען פעטשאַטעק געמאַכט ברכה. זי האָט אָנגעהויבען שרייען, אז אָט שטאַרבט זי! דער־נאָך האָט זי גענומען שעלטען מיין ברודער אליהו. למאי ער האָט זי אַיינגערעדט צו פאַהרען קיין אַמעריקע. זי האָט געוואוסט פּרי־הער, אז אַמעריקע איז סיביר. ערנער פון סיביר. סיביר איז גאָלד קענען אַמעריקע! ... האָט זיך די מאַמע געוואָלט אָנגעמען די קריוודע פון איהר זוהן. זי האָט איהר גענומען זאָגען אַביסעל מוסר, אז אַ מענטש באַדאַרף אַלסדינג קאָנען אַריבערטראָגען, וואָ־רום ס'איז אַ גאָט'ס זאָך. אַ סימן, סע שטעהט אין טייטש־חומש געשריבען... האָט זי אָבער נישט געקאָנט אַרויסרעדען וואָס אין טייטש־חומש שטעהט געשריבען, וואָרום ס'איז איהר מיט אַ מאָל

טראכט ער זיך, אז ער הערט אזוי פיעל אידען זאגען תהלים, לויבען איהם און גיסען-אויס פאר איהם דאָס האַרץ? די מאמע זאָגט, אז ער הערט און זעהט אלעמען. און אז ער ווייסט אלסדינג. אפילו דאָס, וואָס איך טראַכט אין דער מינוט ביי זיך אין האַרצען. אויב אזוי, איז גיט גוט. וואָרום איך האָב נאָרוואָס געטראַכט פון אַ גוטען עפעל, פון אַ זיסער באַר און חאָטש פון אַ טרונק וואַסער. קאַלט וואַסער. פון די פעטייטעס ברענט אויפ'ן האַרצען — און טרינקען טאָר מען נישט. יום-כפור נאָך כל-גדר — ווער וועט דאָס טרינקען וואַסער? מיין ברודער אליהו וועט מיך הרג'ענען. ער וויל גאָר, איך זאָל פאַסטען ביז מאָרגען ביינאָכט נאָך יום-כפור. זאָגט די מאמע: „מיר'ן זעהען". דערווייל זוכט זי מיך אויפ'ן גאַנצען שיף און קאָן מיך ניט געפינען. ווייזט איהר אָן אַ מאַטראָס, אז דאָרט, ביי'ם סאַמע שפיץ, זיצען מיר, איך און מיין חבר מענדעל. שרייט זי: „מאָטעל! מאָטעל?" — „וואָס איז, מאַמע?" — „וואָס הייסט וואָס איז? שלאָפען געה! מאָרגען דאַרף מען אויפשטעהן פריה, האָסט פאַרגעסען? ס'איז יום-טוב" ... גלוסטען גלוסט זיך גיט. נאָר מע דאַרף געהן שלאָפען.

ב.

אויף מאָרגען, אז מיר האָבען זיך אויפגעחאַפט אין דער פריה, איז שוין דער גאַנצער הימעל געווען באַלעגט. דער ים האָט זיך צעבייזערט מיט סכנות. די חוואַליעס האָבען זיך אויפגעהויבען העכער פונ'ם שיף, געוואָרפען דעם „פרינץ אלבערט", ווי עפּיס אַ שפענדעל, אַ שפיעלעכעל. די מאַטראָסען האָבען גענומען לויפען אַהין און אַהער, ווי די פאַר'סמ'טע מיין. די סטיוואַרדס האָבען זיך צוגעהאַלטען ביי די פאַרענטשעס. די פאַסאָזשירען זענען גע- גאַנגען האַרט ביי די ווענט און געפאַלען כמעט אויף יעדען טריט. מיט אַ מאָל האָט געגעבען אַ גאָס אַ שלאַקס-רעגען. דונערען האָ- בען זיך געטראָגען איינס נאָך דאָס אנדערע. גאָט פאַהרט אויף

אויף א פערד, נאָר אז איך שליטעל זיך מיט א שליטען אויפ'ן שניי. דער סוף איז געווען, אז דער עמיגראַנט, די „גערויכערטע ליולקע“, איז געלעגען א טוידטער אויף זיין געלעגער, און איך און מיין חבר מענדעל זענען מיר פונ'ם רעגען געוואָרען פיטשנאָס, האָטש אויסצורדעהען. צו אונזערע געלעגערס האָבען מיר שוין אַליין נישט געקאָנט טרעפּען. מע האָט אונז גענומען מחילה אונ-סער די הענט און אָפּגעפיהרט אין אונזער רוח אַרײַן.

ה.

וויפיעל צייט דאָס קריעת ים־סוף האָט גענומען? א טאָג, צוויי און אפשר אַלע דריי — דאָס ווייס איך ניט. איך האָב שוין פאַרגעסען. איך ווייס נאָר איין זאך, אז מיר האָבען זיך אויפגעחאָפּט, איז געווען א פרייד צו לעבען אויף דער וועלט. דער הימעל איז געוואָרען ריין, ווי גין־גאָלד. דאָס וואָסער — ווי א גלאָז. דער „פרינץ אַלבערט“ איז געלאָפּען איין אויסגעצוואָג-גענער, איין אויסגעפוצטער, געשניטען מיט די רעדער דאָס וואָסער, געפינעט, געברויזט און געשפּריצט אויף אַלע זייטען. די פּאָסאַ-זשירען האָבען אויפגעלעבט. מען איז אַרויס אין דרויסען אַלע, גרויס און קליין, אויף דער וואַרעמער זון, אויף דער שענער, ליכ-טיגער וועלט. עמיצער האָט אַרויסגעלאָזט א קלאַנג, אז אַט באַלד וועט מען קאָנען זעהען דאָס לאַנד. איך און מיין חבר מענדעל זענען געווען די ערשטע, וואָס האָבען אָנגעזאָגט אַלעמען די גוטע בשורה, אז מע זעהט שוין דאָס לאַנד. פון דער ווייטען האָט דאָס אויסגעזעהען ווי א פלעק, א געלע, גרויסע פליאַמע. די פליאַמע ווערד אַלע מאָל גרעסער און ברייטער. מע זעהט שוין שיפען פון דער ווייטען. אָהן א שיעור שיפען מיט הויכע, דינע זעגעל-בוימער. גיך זענען פאַרגעסען געוואָרען אַלע צרות. די פּאָסאַ-זשירען האָבען זיך אַלע אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג. די ווייבער האָ-בען זיך אויסגעפוצט. מיין ברודער אליהו האָט צעקעמט די

געוואָרען נישט גוט אויף צו חלש'ען. אויף איהר קוקענדיג, האָט גענומען חלש'ען אונזער חבר פּינ'ס ווייב, טייבעל. איז פּינ' אַרױם מיט לשון: „מיט די ווייבער איז דיר נאָר אַ באַשרייבונג, אַ קאָמעדיע!“ — ער האָט אַריינגעלעגט ביידע הענט אין די הויזענקעשענעס און פאַררוקט דאָס קאַפּעלישעל אויף אַ זייט. ער האָט געזאָגט: „שטים! נאַראָנים! דאַכט זיך, וואָס קאָן עס מיך אַהערען, אַז דער ים שטורעמט און דאָס שיף קאַטשעט זיך? אַ מענטש, אַ בר-דעת, גיט זיך אַיין עצה. בעת דאָס שיף טהוט זיך אַ בויג אַהער, בויג איך זיך אױס אַהין. און אַז דאָס שיף בויגט זיך אַהין, טהו איך זיך אַ בויג אַהער. ווערד עס אָנגערופען באַלאַנץ“...

און בויגענדיג זיך אַהין און אַהער, האָט פּינ' אונז באַוווּזען אַ „באַלאַנץ“, אַז ס'איז ניט גוט געוואָרען אויך מיין ברודער אליהו, און ביידע האָבען זיי גענומען און אַוועקגעגעבען וואָס זיי האָבען אַמאָל געהאַט... דאָס אַייגענע האָבען געטהאָן אויך די איבעריגע פּאַסאַזשירען. מע האָט זיך קוים פאַרשלאָפּט איטליכער צו זיין געלעגער און מען איז אַנידערגעפאַלען, ווי די סנאָפּעס, און ערשט דאָ האָט זיך אָנגעהויבען דער רעכטער גיהנם פון קריעת ים-סוף...

ד.

איך און מיין חבר מענדעל האָבען זיך געהאַלטען לענגער פון אַלעמען. מענדעל האָט געהאַט אַ סגולה פון אַיין עמיגראַנט, וואָס איז געפאָהרען מיט אונז אינאיינעם און האָט אונז כסדר געגעבען עצות. דער דאָזיגער עמיגראַנט איז אַ „גערױכערטע ליולקע“. אַזוי זאָגט ער אַליין אויף זיך. ער איז שוין דריי מאָל געפאָהרען אויפ'ן ים קיין אַמעריקע הין און צוריק. ווייסט ער אַ סגולה צום ים. די סגולה באַשטעהט אין דעם, מע זאָל זיצען אין ירויסען אויף דער פּאַלובע, קוקען אין דער ברייט פונ'ם ים, ניט אין דער לענג, און ניט אין זינען האָבען, אַז איך פאָהר רייטענדיג

צוריק פארנעמען זייערע ערטער. פריהער מיט גוטען. דערנאך מיט בייזען. ווער עס איילט זיך ניט צו געהן, האפט א סטוסאק פון הינטען. אלע זענען דא, יונג און אלט. אידען און ווייכער און קינדער, גויים, טערקען, ציגיינער. ס'איז א דערשטיקעניש. די טיר האט מען געשלאסען. א קייט האט מען אויפגעהאנגען איין אייזערנע. מיר קאנען זעהען נאך דורך די פענסטער, וואס אין דרויסען טהוט זיך. קיינמאל האבען מיר זיך ניט געפיהלט אזוי שלעכט, ווי אצינד. מיר האבען אויסגעזעהן ביי זיך אין די אויגען, ווי געפאנגענע. „פאר וואס? פאר ווען?“ — אזוי טענה'ט צו מיר מיין חבר מענדעל און די אויגען זיינע ברענען, שיסען מיט פייער...

ח.

לאזט זיך אויס א מעשה, אז מיר זענען שוין געקומען. גע-
קומען קיין אמעריקע. נאך וואס דען? די פאסאזשירען פון ער-
שטער און צווייטער קלאס האט מען אראפגעלאזט דורך א לאנגען
לייטער מיט אפשר הונדערט טרעפ. נו, און וואס וועט זיין מיט
אונז? מיר זענען דאך שוין אין אמעריקע!

— ניט פאר אונז געדאכט! — רופט זיך אפ א איד א
שניידער פון הייסין. דוקא נישקשה פון א מענטשעל, נאך א ביסעל
א נודניק. ער געהט אויסגעפוצט, טראגט שארפע ברילען, האלט
פון זיך איין עולם ומלואו און האט ליעב רעדען אויף צוילהכעים.
ער דארף נאך הערען וואס איהר זאגט, זאגט ער קאפויר. צווישען
איהם און אונזער חבר פניי זענען שוין פארגעקומען עטליכע
סטימטשקעס. מיין ברודער אליהו האט זיי קוים צענומען. דער
שניידער האט זיך געגעבען דאס ווארט, מעהר מיט פני'ן קיין
ווארט ניט רעדען. דערפאר, וואס פניי האט איהם באלעדיגט.
ער האט איהם אָנגערופען מיט אלע מיאוס'ע נעמען: „חייט“,
„שניידערק“ און „פאלגוי“.

באָרד. ברכה און טייבעל האָבען זיך אויסגעשלייערט. די מאמע האָט אָנגעהאַנגן איהר שבת'דיגע זיידענע פאטשיילע. איך און מיין חבר מענדעל האָבען נישט געהאַט וואָס אָנצוטהון. און ס'איז טאָקי קיין צייט אויך ניט געווען. מע האָט שוין געהאַלטען אַט-אַט ביים צופאָהרען צו דעם ברעג פון אמעריקע. עס איז געוואָרען א ליכט אין די אויגען און גוט אויפ'ן האַרצען. פונקט אזוי האָבען זיך באדארפט פיהלען די אידען נאָך קריעת ים-סוף. עס האָט זיך געגלויבט זאָגען שירה.

1.

„שלום עליכם דיר, קאַלומבוס! זיי געגריסט, דו פרייע מדינה!
דו גאָלדענע, גליקליכע מלוכה!“

אזוי האָט אונזער חבר פֿיני באגריסט דאָס נייע לאַנד. ער האָט אויף אַראָפּגעחאַפט דעם קאפּעלישעל, זיך איינגעבויגען און זיך פאַרגלייגט. און אזוי ווי איהר ווייסט, אז ער האָט אַ נידעריגע ראיה, האָט ער ניט באַמערקט, אז עס לויפט פאַרביי אַ געזונטער, פאַרשוויצטער מאַטראָס, מיט אַ רויט פאַררויכערט פנים, און האָט זיך מיט איהם צעבוצקעט פנים אל פנים. דאָס הייסט, אונזער חבר פֿיני'ס שפיץ נאָז איז אויסגעקומען דעם פאַררויכערטען מאַט-ראָס אַקוראַט צווישען די אויגען. אַ גליק, וואָס דער מאַטראָס איז בטבע אַ גוטער גוי, ניט קיין רשע. האָט ער באַטראַכט אונזער פֿיני'ן מיט דער צעשלאָגענער נאָז, אַ שמייכעל געטהאָן און אַ מורקע געגעבען אונטער די וואַנסעס. אַפנים, דאָס איז געווען אַ קללה אויף אמעריקאנער לשון.

2.

מיט אַ מאָל איז געוואָרען אַ בהלה. דריטע-קלאַס-פּאַסאַזשירען, בעט מען, זאָלען מוחל זיין אַראָפּ אונטען אין זייערע שטייגעלעך.

אלץ מעהרער. ער טרעט ארויף אויף דעם הייסניגער שניידער, גלייך
ווי ער וואלט איהם וועלען דורס זיין. דער הייסניגער שניידער
שרעקט זיך איבער און רוקט זיך אָפּ. ער זאָגט:
— שאט! זעהט נאָר! מע האָט איהם געקוילעט די קאָ-
פאָטע! גערעדט אויף זיין אמעריקע! איז לא פּדלתי! מיר'ן
עלטער ווערען מיט א פאָר שעה, וועלען מיר קליגער ווערען...

וויפיעל האָט ער אויף זיין לעבען אָנגע'גנבה'ט „יתור"? ... איצט, אז מע האָט אונז פאַרשפּאַרט, האָט זיך דער הייסניגער שניידער מיט אַ מאָל צערעדט. און דוקא מיט לשון-קודש-ווערטער:

— מה אָנו, מה חיינו — וואָס זענען מיר? ווער זענען מיר? משול כחרם הנשבר — מיר זענען געגליכען צו, להבדיל, סקאָט. סקאָט אז מע פיהרט אריין, דאָרף מען דאָס באַטראַכטען...

פאַלט אָן אויף איהם אונזער חבר פיני. ער זאָגט, אז דער משל איז ניט גלייך צום נמשל. אז מע רעדט פון אַמעריקע, באַ-דאָרף מען, זאָגט ער, פריהער די הענט וואַשען. און ער הויבט אָן שיטען מיט זיינע שענע ווערטער, ווי פיני קאָן: ער קאָן ניט הערען, אז מע רעדט אויס אַ שלעכט וואָרט אויף אַמעריקע. פאַר-ענטפערט זיך דער הייסניגער שניידער. ער זאָגט, אז ער רעדט ניט פון אַמעריקע ניט גוט, ניט שלעכט. ער זאָגט דאָס נאָר אַקעגען דעם, וואָס ס'איז אַלסדינג גוט, און שען, און פֿיין, נאָר ניט פאַר אונז געדאָכט... אונז וועט מען אזוי גיך ניט אַראָפּלאָזען... פיני געהט אַרויס פון די כלים. ער שרייט:

— וואָס דען וועט מען מיט אונז טהון? מע וועט אונז איינ-זאַלצען? „מע וועט אונז ניט איינזאַלצען, — זאָגט דער הייסניגער שניידער מיט גאָל און האָט הנאה — נאָר מע וועט אונז ברענגען אין אַזאַ מין אָרט, וואָס מע רופט דאָס „עליס איילאנד". דאָרט וועט מען אונז פאַרשפּאַרען ווי די קעלבלעך אין אַ שטאָהל, ביז אונזערע פריינד און באַקאַנטע וועלען זיך אַמאָל דערמאָנען קומען אונז אַראָפּנעמען"...

פיני שפּרינגט אַזש אונטער: „עס איז דיר איין אַנטיק מיט דעם אידען! בראַש ווייסט אייך דער דאָזיגער חייט פון אַלע שווערע הערצער! ניט אזוי אַלט, ווי געניט! אָט ווייסען מיר אויך, אז ס'איז דאָ אַ קעסעל-גאָרדען, מיין איך אַ „עליס איילאנד", פון דעסטוועגען האָב איך ניט געהערט פון קיינעם, אז „עליס איילאנד" איז געשטעלט געוואָרען דערויף, מע זאָל האַלטען מען-טשען אזוי ווי קעלבלעך"... וואָס ווייטער היצט זיך אונזער פיני

III

אין געפענליש

III

אין געפענגעניש

א.

ניט אומזיסט האָט אונזער חבר פֿיני געוואָרפֿען איין אומ־חן אויף „עליס איילאָנד“, גרייט געווען מאַכען דערויף אַ ליעד און צעקריעגט זיך מיט מיין ברודער אליהו. דעם כּעס האָט ער אָבער נעהאַלטען אין זיך. פֿיני האָט ניט געוואָלט, אז דער הייסניגער שניידער זאָל וויסען, אז ער, פֿיני, איז ניט צופֿריעדען מיט אַמע־ריקע. האָט ער זיך געמאַכט האַרץ. נאָר אינוועניג האָט דאָס איהם געברענגט מיט סכנות. „סטייטש־סטייטש“, מע זאָל נעמען מענטשען און איינשפּאַרען זיי, ווי סקאָט, ווי אַרעסטאַנטען, ווי געפּאַנגענע!“ — אזוי האָט ער גע'טענה'ט שטילערהייד מיט אליהו'ן נאָכדעם, ווי מע האָט אונז געבראַכט צו פיהרען אויף „עליס איילאָנד“. קומט־אויס, אז דער הייסניגער שניידער איז געווען גערעכט. ער האָט פֿריהער נביאות געזאָגט, אז ס'וועט אזוי זיין. נישמעהר, ער האָט אַביסעל איבערגעחאַפּט די מאַס. ער האָט געזאָגט, אז מע וועט אונז איינשפּאַרען אין אַ שטאַהל. צום סוף האָט מען אונז אַריינגעפֿיהרט אין אַ גרויסער ליכטיגער שטוב און מע האָט אונז געגעבען עסען און טרינקען און אַלסדינג אומזיסט, וואָן געלט. גוטע ליעבע מענטשען! נאָר וואָס דען? איידער מיר האָבען דערלעבט צו קומען צו דער דאָזיגער שטוב —

ארויסגעשלעפט פון קעשענע און געשענקט מיר איין אַראַנדזש. דאָס הייסט, אַ מאַראַנג. פאַרבליבען ביי איהם פונ'ם שית. אויפ'ן „פרינץ אלבערט" האָט מען אונז געטיילט אלע טאָג מאַראַנצען. אַראַנדזשעס רופט מען עס דאָרט. ווער עס האָט געוואָלט, דער האָט געגעסען. ווער ניט — דער האָט זיין מאַראַנג באַהאַלטען, אַז קיינער זאָל ניט זעהען, ווייט אין קעשענע. איך האָב מיינע ניט באַהאַלטען. ווי אזוי קאָן מען זעהען אַזא פרי און ניט אויפֿ-עסען? — נאָר העכער פון אלע האָט אויסגעדריקט זיין גדולה אונז-זער חבר פּיני. ער האָט געזאָגט צו אונז אלע:

— נו? ווער איז קלוג? איך, צי איהר? האָב איך ניט געזאָגט, אַז דאָס האָבען שונאים אויסגעטראַכט אויף אַמעריקע, אַז מע לאָזט ניט אַרײַן אַ מענטשען, וואָס האָט פאַרוויינטע אויגען? מענטשען לעדיגגעהערס, לינגערס, באַרעדערס, לשון-הרע'ניקעס, בייזע צינגער, ליידאַקעס, פאַרבעס! זיי וועלען שוין באַלד אויס-טראַכטען אויף אַמעריקע, אַז מע טרייבט צו דער שמד. וואו איז ערגיז דער הייסנער שניידער, אַ רוח אין זיין טאַטענ'ס ביינער אַרײַן?...

האָט זיך, הייסט דאָס, אונזער פּיני וויעדער איבערגעבעטען מיט אַמעריקע.

ג.

פון גרויס אימפעט האָבען מיר זיך אין דער בהלה נאָר ניט אַרומגעקוקט, אַז פון אונזער קאָמפּאַניע פעהלט אײַנער. דאָס איז געווען מײַן חבר מענדעל. די ערשטע האָט זיך אַרומגעזעהן דוקא ברכה. זי האָט זיך אַ חאַפּ געטהאָן און אַ פלעסק געגעבען מיט די הענט: „וועה איז מיר — וואו איז דער לאָשאַק?" „אַ דונער האָט מיר דערשלאָגען!" — זאָגט די מאַמע, און מיר האָבען זיך אלע אַ וואָרף געגעבען זוכען מענדעלען. און מענדעל איז ניטאָ. פאַרפאלען, ווי אין וואַסער אַרײַן.

טאטע-פאטער! דורך א לאנגער בריק מיט טירעלעך ביי די זייטען זענען מיר דורכגעגאנגען איינציגווייז. אויף יעדען טריט האָט אונז אָפגעשטעלט איין אנדער אָנשיקעניש מיט א קנעפעל, באַ-קוקט, באַטראַכט, באַזוכט, באַטאַפּט. פריהער פון אלסדינג האָט מען מיט א ווייס פאפיערעל אונז איבערנעקעהרט די ברעמען אויף דער לינקער זייט, באַטראַכט די אוינען. דערנאָך די איבעריגע אברים. און יעדער באַזונדער שטעלט-אָועק אויף אייך א צייכען מיט עפּיס א קריידעל און טהוט אייך א ווייז מיט דער האַנט, וואוהין איהר זאָלט געהן — רעכטס אָדער לינקס. דערנאָך זענען מיר ערשט אַריינגעקומען אין יענער גרויסער שטוב, וואָס איך זאָג אייך. און ערשט דאָרט האָבען מיר זיך אָפגעזוכט איינס דאָס אנדערע. ביז דעמאָלט זענען מיר געווען צעטומעלט און נישט געקאָנט געפינען זיך. און צעשראָקען זענען מיר געווען, ווי די קעלבער, ווען מע פיהרט זיי צו דער שחיטה.

ב.

וואָס האָבען מיר, מיינט איהר, מורא געהאַט? די גאנצע מורא אונזערע איז געווען — דער מאַמע'ס אויגען: וואָס וועט זיין מיט איהרע רויטע פאַרוויינטע אויגען? לאָזט זיך אויס, אַז איהר האָט מען ווינציגער פון אלעמען געקוקט אין די אויגען אַריין. — דאָס האָט ער זיך געמיהט, דער טאטע אייערער, א ליכט טיגען גן-עדן זאָל ער האָבען!... — אזוי האָט געזאָגט די מאַמע און האָט אונז אלעמען אַרומגענומען און צעוויינט זיך אַזש פאַר פרייד. זי האָט גאָר ניט געוואוסט וואָס צו טהון פאַר וואוילטאָג. און אויך מיינ ברודער אליהו איז געוואָרען גאָר איין אנדער מענטש. אזוי האָט ער א טבע, אַז בעת מע לויפט, מע פאָהרט, מען איז צעטראָגען, לאָזט ער אויס זיין גאַנץ ביטער האַרץ צו מיר. עס פליהען פעטש, ווי האַלץ. און ברכה העלפט איהם אונטער מיט א קללה. איצט איז אויף איהם א נייע הויט געוואָרען. ער האָט

שניידער מאכט זיך ניט וויסענדיג. ער טהוט און דרש'ענט, גלייך ווי עמיצער פרעגט ביי איהם. ער לעגט אונז שטיונער אויפ'ן הארצען. ער רעכענט-אויס א גאנץ צעטעל פון צרות, יסורים און לייד, וואָס מיר האָבען נאָך אויסצושטעהן. מע וועט ביי אונז, זאָגט ער, פריהער נעמען די אַדרייסים פון אונזערע פריינד אָדער באַקאַנטע. דערנאָך וועט מען ביי אונז נעמען, זאָגט ער, געלט אויף צו קלאָפּען אַ דעפּעש צו אונזערע באַקאַנטע און וואַרטען, ביז עמיצער וועט אַמאָל קומען. און ערשט דעמאָלט, זאָגט ער, ווען יענער וועט זאָגען, אז ער קען אונז און ווייסט אונז און איז ערב פאַר אונז, אז מיר וועלען דאָ זיין גוט און פרום צו גאָט און צו לייטען, וועט מען אונז, זאָגט ער, אַרויסלאָזען פון געפענגעניש.

פאַרשטעהט זיך, אז אונזער חבר פּיני צינדט זיך אָן, ווי אַ שוועבעלע. ער קוקט אויף מיין ברודער אליהו און רעדט צום שניידער. ער פרעגט ביי איהם נאָר איין זאך: פון וואַנען איז ער דאָס אזוי געניט אין די זאַקאַנעס פון „עלים איילאַנד"? ענטפערט איהם דער שניידער, אז ער האָט זיך באַקענט דאָ אויפ'ן שיף מיט איינעם איין עמיגראַנט, וועלכער איז שוין געפאָהרען קיין אַמעריקע דריי מאָל הין און צוריק. דאָס מיינט ער, אַפנים, די „גערויכערטע ליולקע". פון איהם איז ער דאָס געוואויר גע-וואָרען אַלע דינים און מנהגים. און ניט נאָר דאָס אַליין. ער האָט פון דער „גערויכערטער ליולקע" גענאָשט נאָך אַ סך, אַ סך זאַכען, וואָס זענען שייך צו אַמעריקע. אזוי, אז ער פאָהרט אַהין שוין אַ פאַרטיגער, איין אַמעריקאַנער. ער ווייסט שוין אפילו, ווי אזוי צו רעדען אויף אַמעריקאַנער לשון. צום ביישפּיעל: „טשיקען", „קיששען", „שוגער", „מיסטער", „בוטשער", „בריטש". וואָס דאָס באַדייט — וויל ער ניט זאָגען. אז מיר'ן זיין אויפ'ן אָרט, זאָגט ער, וועלען מיר שוין אַליין געוואוירע ווערען וואָס דאָס איז. פּיני טהוט אַ מאַך מיט דער האַנט און טרעט-אַפּ אויף אַ זייט, ווי איינער רעדט: „עלעהיי אַ הונט בילט"...

שפעטער האָט זיך אַרויסגעוויזען, אז שולדיג איז ער אליין. טאָקי מענדעל, מיין איך. ביי'ם פארהער האָט ער זיך שטאַרק פאַרפלאָנטעט. קודם האָט ער זיך פאַרשטעלט, ווי דעמאָלט אין דייטשלאַנד, פאַר אַ שטומען. דערנאָך האָט ער מיט אַ מאָל אָנגעהויבען צו רעדען מורא'דיגע נאַרישקייטען. אָט האָט ער געזאָגט, אז ער איז ערשט אַלט צעהן יאָהר, און אָט איז איהם אויסגעקומען צו זאָגען, אז ער איז שוין בר-מצוה און אז ער לעגט שוין תפילין. און צום סוף האָט ער זיך מודה געווען און אויסדער-צעהלט פאַר די קנעפּלעך דעם גאַנצען אמת: אז ער איז אַ פאַרלוירענער. דאָס הייסט, אז ביי'ם אַריבערחאַפּען זיך איבער דער גרעניץ האָבען טאַטע-מאַמע איהם ערניץ אין דייטשלאַנד פאַרלוירען, און אז מיר האָבען איהם פּרילאָנטשעט. און אז ער קאָן נישט אַנרופּען דעם ריכטיגען אָרט און אַדרעס פון זיינע עלטערען, ווייל ער ווייסט אליין נישט. ער זאָל וויסען, זאָגט ער, וואו זיי זענען, דאָרף ער נישט קיינעמ'ס לאַסקע. ער וואָלט אליין, זאָגט ער, צו זיי געטראָפּען. האָט מען איהם דעריבער איינגעשפּאַרט, מיט נאָך אַזעלכע ווי ער, אין אַ באַזונדער חדר. מע וועט זיי שפעטער אַלע אינאיינעם צוריקשיקען.

ד.

דערהערט אזא מעשה, האָבען מיר זיך אַרויסגעשטעלט אַלע פאַר דעם אומגליקליכען מענדלען. די מאַמע האָט געמאַכט אַ נוואַלד. זי וועט דארפּען אָפּגעבען דיין-וחשבון פאַר אַ לעבעדיגען יתום. מאַמער באַגעגענט זי זיך אַמאָל דאָ מיט זיינע טאַטע-מאַמע — וואָס וועט זי זיי זאָגען?

— וואָרט-אויס אַ קאַפּעטשקעלע — איהר זענט נאָך מיט זיך אליין אויך ניט פאַרטיגט... — אזוי זאָגט צו איהר דער הייסניער שניידער. „ויבוא המן!“ — זאָגט פּיני און קוקט ביז אויפ'ן שניידער. ער איז גרייט איהם אָנחאַפּען פאַר'ן גאַרנעל. דער

1.

אויף אַדרייסים לייענען איז, פאַרשטעהט זיך, פּיני מעהר
 בריה פון אונז אַלעמען. נעמט ער צו ביי אליהו'ן דאָס פאַפּיערעל,
 טראָגט דאָס צו צום שפיץ נאָז און לייענט די אַדרייסים מיט דעם
 ניגון, ווי מע לייענט תנאים אויף אַ קנס-מאַל. פאַרשטעהט מען
 אָבער ניט וואָס ער זאָגט. עס קומט-אויס ביי איהם יעדעס וואָרט
 קאַפּויר. רייסט-ארויס ביי איהם אליהו דאָס פאַפּיערעל מיט די
 אַדרייסים און גיט עס איבער דעם „קנעפעל“. זאָגט דאָס „קנע-
 פעל“ צוויי ווערטער: „אַל-דייט. ווייסען מיר ניט וואָס דאָס
 באַדייט. זאָגט אונז דער הייסנער שניידער, אַז ער ווייסט. די
 ווערטער „אַל“ און „רייט“ איז, זאָגט ער, אַלץ איינס, ווי, למשל,
 ביי אונז די ווערטער: „מילא בקיצור“. אָדער „מהכתיתי“. אָדער
 „נרנו“. דאָס הייסט, עס וועט שוין זיין ווי געוואונשען.

דערנאָך האָט מען גענומען ביי אונז קליינגעלט און מע האָט
 אוועקגעקלאָפט צוויי דעפעשען. איין דעפעש צו משה דעם אייני-
 בינדער מיט זיין ווייב פעסי די גראָבע. די אנדערע — צו יונה
 דעם בעקער. און אַליין האָבען מיר זיך דערוויילע מכבד געווען
 מיט אַ גוטען אָנבייסען. דער אָנבייסען איז געווען ניט אזוי
 פויגעלדיג. דאָס ביסעל טיי, וואָס מע האָט דערלאָנגט, האָט ברכה
 געזאָגט, אַז מע קאָן עס שניידען מיט אַ מעסער. דערפאַר האָט
 אונז דער אָנבייסען ניט געקאָסט גאָרנישט ניט. אויף „עליס
 איילאנד“ באַקומט מען, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, אַלץ
 אומזיסט. איבערגעחאַפט דעם הונגער, האָבען מיר גענומען וואָר-
 טען אויף אונזערע פריינד און באַקאַנטע.

2.

ניט אזוי ניד טהומ זיך עס אָבער, ווי עס רעדט זיך. עס זענען
 אונז גוט די אויגען אַריינס, ביז מיר האָבען דערלעבט צו זעהען אַ
 באַקאַנטען. די ערשטע איז געקומען אונזער שכנה פעסי די גראָבע

ה.

מיינט איהר, אז עס איז ניט געווען אלסדינג אקוראט, ווי דער הייסנער שניידער האָט אונז פירגעזאָגט? — נישט גערמינערט אַ האָר! אז מיר זענען דורכגעגאנגען די שבעה מדורי גיהנם פון די דאָקטוירים, האָט מען אונז אַ פרעג געגעבען, וועמען האָבען מיר אין אמעריקע? שטעלט זיך אַרויסעט פריהער די מאַמע: „פרעגט בעסער, וועמען האָבען מיר דאָ ניט?“ און זי איז גרייט שוין אויסצורעכענען ביי די נעמען אַלע אונזערע פריינד און באַקאנטע. אַ חיות אַ קוק צו טהון אויף מיין מאַמע אַצינד, נאָך דעם, וואָס מע האָט זי דורכגעלאָזט מיט איהרע פאַרוויינטע אויגען. מיין מאַמע איז שוין ניט קיין יונגעטשקע, נאָר זי איז נאָך מלאַ חן. איך האָב שוין לאַנג ניט געזעהען, די מאַמע זאָל אזוי שיינען, ווי זי שיינט אַצינד. לאָזט זי אָבער מיין ברודער אליהו ניט רעדען. די אַדרייסים זענען, זאָגט ער, ביי איהם פאַרשריבען אויף אַ שטיקעל פאַפיער. ווייסט ער בעסער. מישט זיך אַרײַן פיני און זאָגט, אז מע פרעגט נעמען, ניט קיין אַדרייסים. האַקט איהם אָפעט ברכה און זאָגט, אז בסך־הכל האָט ער, פיני הייסט עס, קיינעם ניט אין אמעריקע. די אַלע פריינד און באַקאנטע זענען אונזערע פריינד. ווערד פיני אָנגעצונדען און פרעגט ביי איהר אַ קשיא: „מיט וואָס, למשל, איז פעסי די גראָבע, אָדער איהר מאַן משה דער איינבינדער, אונז מעהר שמעלעקע, ווי איהם?“ ענטפערט איהם ברכה, אז פעסי'ן האָט זי אין דער ערד. אז זי זאָגט קרובים, מיינט זי דאָס איהר טאַטע יונה דעם בעקער. לאָזט זיך אויס, אז גערעכט איז אליהו. זיי פרעגען נישט אויף באַקאנטע. זיי פרעגען אויף אַדרייסים. און עס הויבט זיך אָן אַ חתונה מיט אַדרייסים.

וואָס מע מאַכט? און וואָס הערט זיך אויף דער וועלט? און ווי אזוי לעבט זיך עס אָט דאָ, אין אמעריקע? איך, למשל, געהאויס וויסען, וואו איז ווּשתי? וואָס טהוט מיין שוועגערין'ס שוועס-טערעל אלטע? (מע האָט זי מיר גערעדט אַמאָל, אויב איהר גע-דענקט, פאַר אַ כּלח). און די גאַנצע חאַליאַסטערע וואָס מאַכט? נאָר געה שריי חי וקיים, אז מע קאָן ניט אַ ריהר טהון זיך. מע האַלט אונז פאַרשפּאַרט. זעהען — זעהען מיר זיך דורך די גראַ-טעס, אזוי ווי אַרעסטאַנטען, אזוי ווי געפאַנגענע, אָדער אזוי ווי חיות...

ט.

אַ רחמנות נעבאָך אויף אונזער חבר פּיני. ער קאָן אונז ניט קוקען גלייך אין די אויגען אַריין. ס'איז איהם אַ בזיון פאַר אמעריקע. איהר וואַלט געמעגט שווערען, אז ס'איז זיין אמעריקע, און ער דאַרף אָפּגעבען דערפאַר דיין-זחשבוּן. אָט פון דעמאָלט אָן האָט ער געוואָרפּען זיין אוס-חן אויף „עליס אַילאַנד" און האָט צוגעטראַכט דעם גראַם, אז „דאָס שטיקעל לאַנד געהערט צו איינעם אלי, וואָס איז אַ נאַר ביז דער סטעלי"... און דעריבער פאַרדריסט עס מיין ברודער אליהו, מחמת ער הייסט דאָך אויך אלי. צע-אַמפּערט מען זיך און מען הויבט אָן צו קריעגען זיך. מישט זיך אַריין ברכה, און דוקא פון פּיני'ס צד, און זאָגט מיט אַ משל, ווי איהר שטייגער איז, אז „פאַר אַ געשלאַגענעם הונט ווייזט מען ניט קיין שמעקען"... וואָס מיינט זי דערמיט?

מיט איהר מאן משה דעם איינבינדער. דאָס הייסט, געזעהען האָבען מיר זיי ניט — מיר זיצען דאָך איינגעשפּאַרט. נאָר מע האָט אונז געלאָזט וויסען, אז ס'איז געקומען צו אונז אַ דיקע פרוי מיט איהר מאן. האָבען מיר שוין פאַרשטאַנען, אז דאָס דאַרף זיין פעסי מיט איהר משה'ן. מע לאָזט זיי ניט צו צו אונז. מע האַלט זיי דאָרט אויפ'ן פאַרהער. קרענקט דאָס אונז זעהר. גיט מען אונז איין עצה, מיר זאָלען אונטערשמירען די שומרים, וואָס ביי דער טיר, וועט מען אפשר זיי יאָ צולאָזען. לאָז זיין האָטש פון דער ווייטען. זאָגט אָבער אונזער חבר פּיני, אז אַמעריקע איז ניט „ריסענלאַנד“. אין אַמעריקע שמירט מען ניט. זאָגט דער הייסנער שניידער (אומעדום איז ער דאָ), אז די גאַנצע וועלט איז איין שטאָרט. „כסף וזהב מטַהר ממזרים“... פּיני בלייבט אַהן לשון.

ח.

אוראי איז דער הייסנער שניידער געווען גערעכט. עס האָט אונז געקאָסט אַ קוואַדער (אַזאַ מטבע פון אַ פערטעל טאַלער), און מיר האָבען געזעהען דורך די גראַטעס אונזער שכנה פעסי. דאָס רויטע פנים איהרס מיט דעם פעטען גוידער האָבען געשוויצט. געשמייכעלט צו אונז פון דער ווייטען. די מאַמע האָט צו איהר געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ, און ביידע האָבען געוויינט מיט טרערען. הינטער איהרע ברייטע פלייצעס האָט אַרויסגעקוקט איהר מאַן, משה דעם איינבינדער. שוין ניט אין אַ קאַשקעט, ווי אין דער היים, נאָר אין אַ קאַפּעליש גאָר. אין אַ מינוט אַרום האָט זיך באַוויזען אויך יונה דער בעקער מיט די בייזע אויגען. יונה האָט זיך ווינציגוואָס פאַרענדערט. נאָר די באָרד — אויפוועה! די באָרד! ... זיין ווייב, פון דער רעטאַנדע איז אויך געקומען. מע וויל זיך אָפּגעבען שלום-עליכם, מע וויל זיך אַרומנעמען, האַלזען זיך, קושען זיך. מע וויל זיך צעפּרעגען איינס ביי דאָס אַנדערע,

IV

א ים פון טרערען

IV

א ים פון טרערען

א.

טאָמער איז קאָרג די אייגענע צרות, יסורים און פיין, האָט אונז גאָט באַשערט פרעמדע צרות אויף עליס איילאָנד. טאָמער איז קאָרג געווען די טרערען, וואָס מיין מאַמע האָט פאַרגאַסען פון זינט מיין טאָטע איז געשטאָרבן און פון זינט מיר שלעפּען זיך אַרום איבער דער וועלט ביז צו היינטיגען טאָג, באַדאַרף זי איצטער וויינען און טרערען גיסען אויף די אומגליקען, וואָס מיר זעהען זיך אָן אַט-אָ-דאָ, אויף עליס איילאָנד. אַלע מינוט שיקט איהר גאָט צו אַ נייעם חורבן. די מאַמע געמט זיך יעדע זאך צום האַרצען. זי ברעכט די הענט. זי באַהאַלט דאָס פנים און וויינט זיך אויס שטילערהייט.

— דו זינדיגסט, מאַמע! — זאָגט צו איהר מיין ברודער אליהו, און מיר דאַכט זיך, אז ער איז גערעכט. וואָס האָט זי צו וויינען? מיר שלעפּען זיך שוין מעהר גיט איבער דער וועלט, ווי מיר האָבען זיך געשלעפּט ביז אַהער. די נסיעה אויפ'ן ים זענען מיר, דאַנקען גאָט, אויך איבערגעקומען. מיר זענען שוין כמעט אין אַמעריקע. נאָך אַ שעה, נאָך צוויי שעה — און מיר זענען

ג.

צי, אשטיינער, ווי געפעלט אייך אזא געשיכטע? מיט אונז
 פאָהרט אַ אידנע, הייסט זי צביה. איז זי איין עגונה. דער
 מאן האָט זי אוועקגעוואָרפֿען שוין לאַנג. האָט זי צעשיקט בריעף
 איבער אלע עקען פון דער וועלט. איז איהר אָנגעקומען אַ ידיעה,
 אז איהר מאן איז ערגיז אין צינצינאטע, אַ שטאָרט אַזעלכע אין
 אמעריקע. פאָהרט זי דאָס אַהין איהם צו פאָקען. האָט מען איהר
 געגעבען איין עצה נאָך אויפ'ן שיף, אז זי זאָל אַרויסרופען גלאַט
 אַ אידען פון ניו־יאָרק, וואָס זאָל זאָגען, אז ער איז דאָס איהר
 מאן, וועט מען זי אַרונטערנעמען. די דאָזיגע עצה שטאַמט פון
 דער „גערויכערטער ליולקע“, וואָס איך האָב אייך שוין דערצעהלט
 וועגען איהם. דער הייסנער שניידער האָט אויך אַ סך מיטגע-
 האַלפֿען. די „גערויכערטע ליולקע“ האָט זיך אַרונטערגענומען צו
 שיקען איינעם אַ נאָהענטען פריינד, אז ער זאָל זיך אַרויסגעבען
 פאר איהר מאן... ס'איז געקומען צום שפיץ, ביי'ם פאָרהער, האָט
 זיך אַרויסבאוויזען, אז די גאַנצע מעשה איז אַ שווינדעל. דער
 איד איז אַ באַווייבטער און קעהרט זיך אזוי אָן מיט דער עגונה,
 ווי איהר קעהרט מיר אָן אַ פעטער. וועהרועה, וואָס עס האָט זיך
 אָפּגעטהאָן! גאַנץ עלים איילאָנד איז געגאַנגען האָדאָראָם. אונז-
 זער חבר פֿיני האָט דערלעבט אַ נקמה אין דעם הייסנער שניידער.
 און האָטש אין האַרצען איז פֿיני גזלן אויף עלים איילאָנד, למאי
 מע האָט אונז פאָרהאַלטען, נאָר אַרויסבאווייזען דאָס פאָר'ן הייסר-
 נער שניידער — אַ מכה! אדרבה, ער האָט זיך נאָך גערייצט
 מיט איהם:

— נו, פאָני חייט? האָב איך ניט געזאָגט פריהער, אז
 אמעריקע איז ניט ריסענלאַנד? אין אמעריקע געהט ניט אָן קיין
 שווינדעל, קיין חכמות און קיין דריידלעך? קאָלומבוס, לעבען
 זאָלסט דו!

פריי. נאך ווי אזוי זאל מען ניט וויינען, אז מע זעהט פאר זיך אזוי פיעל אומגליקען? אזוי פיעל טרערען? א ים פון טרערען? איבערדערצעהלען אייך אלע אומגליקען, וואס מיר האבען זיך אנגעזעהען אויף עלים איילאנד, באדארף איך אוועקציען מיט אייך א טאג מיט א נאכט און דערצעהלען, דערצעהלען און דערצעהלען.

ב.

אשטייגער, וואס וועט איהר זאגען אויף אזא מעשה? טאטע-מאמע און פיער קינדער זענען פארהאלטען געווארען, ניט אהער, ניט אהין. וואס איז די מעשה? ביים פארהער האט זיך ארויס-געוויזען, אז זייערס א קינד, א מיידעל פון א יאהר צוועלף, קאן ניט צעהלען אויף צוריק. מע פרעגט זי: „וויפיעל ביזט דו אלט?“ זאגט זי: „צוועלף יאהר.“ פרעגט מען זי וויעדער: „וויפיעל ביזט דו אלט געווען פאראיאהרען אין דער צייט?“ ווייסט זי ניט. זאגט מען איהר: „צעהל פון איינס ביז צוועלף.“ צעהלט זי. זאגט מען איהר: „צעהל פון צוועלף צוריק ביז איינס.“ קאן זי ניט. ווען מע פרעגט ביי מיר אזא זאך: צעהל, — צעהל איך דאך ווי א וואסער: צוועלף, עלף, צעהן, נייען, אכט, זעבען, זעכס, פינף, פיער, דריי, צוויי, איינס. א מויערע מציאה! איז גע-בליבען, אז מע קאן דאס מיידעל קיין אמעריקע ניט אריינלאזען.

פרעגט זיך: וואס וועט זיין מיט איהר טאטע-מאמע און מיט די איבעריגע קינדער? — צוזהען דעם צער פון פאטער און מוטער און דעם רחמנות פון דעם קינד — דארף מען זיין פון שטיין, מע זאל ניט צעגאנגען ווערען. וויינט די מאמע אויף זיי קוקענדיג, און מיין שוועגערין ברכה און אונזער פיני'ס ווייב טייבעל ווישען אויך די אויגען.

זיין קעצעלע. דערביי גיסט זי שוין מיט טרערען, און מיין מאמע ווישט די אויגען. לאך איך פון זיי ביידען — וואָס דאַרף מען וויינען? און איך נעם קעצעלען אויף די הענט. און איך האָדעווע זי מיט שטיקלעך עפעל און מיט אַראַנדזשעס, מאַראַנצען הייסט עס, גלייך אין מויל אַריין. קעצעלע קוקט מיר אין די אויגען, לאַכט צו מיר און גלעט מיך מיט איהר קליין סאַמעטען הענטעל. און איך קוש איהר די קליינע וואַרעמע פינגערלעך. אַ שאַד, וואָס איך האָב ניט קיין קעסטעלע מיט פאַרב. איך וואָלט אויסגע-מאַהלט קעצעלען אויף פאַפיער מיט איהרע געגרייזעלטע זיידענע הערעלעך, מיט איהרע בלויע שענע אויגעלעך און מיט איהר פּנימ'על פון אַ מלאך. מיין חבר מענדעל לאַכט פון מיר, וואָס איך האָב צו טהון מיט אַ קוקלע. ביי איהם איז זי אַ „קוקלע“!

איז זיך מיישב קעצעלע שוין נאָהענט צו אַמעריקע און ווערד קראַנק און... עס געהט מיר איבער אַ פראָסט איבער'ן לייב, אַז איך דערמאן זיך אין יענער צייט. אַ שטיק פון מיין לעבען האָט אַוועקגענומען ביי מיר אַט דאָס קינד. איך קאָן נאָר וועגען דעם ניט רעדען, ניט טראַכטען אפילו. שלעפט מיך ניט פאַר דער צונג, איך זאָל אייך זאָגען, וואָס מע האָט געטהאָן מיט קעצעלען... איך וועל אייך נאָר דערצעהלען דעם רחמנות פון דער יונגער מוטער, בעת מיר זענען אָנגעקומען אויף עלים איילאנד. זי האָט ניט געוויינט. אויף אלעמען האָט זי געקוקט מיט גלעזערנע פאַר-גליווערטע אויגען. וואָס מע האָט זי געפרעגט, האָט זי ניט גע-ענטפערט. מע האָט מורא, אַז דאָס ווייבעל איז געריהרט... מע וועט זי צוריקשיקען. מיין מאמע לעגט איין די וועלט. מיין ברודער אליהו איז אויסער זיך. ער קאָן שוין ניט אַריבערטראָגען דער מאַמע'ס טרערען. און פּיני באַהאַלט זיך עפּיס. מע זעהט איהם ניט...

האָט ער אָבער געחאָפּט אַ מיאוס'ען פּסעק פון מיין מאַמע. און נאָך מעהר — פון מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה. און זיין אייגען ווייב טייבעל האָט אויך צוגעלעגט אַ קנייטעל. די ווייבער האָבען איהם שיער די אויגען ניט אויסגעדראָפּעט, למאי ער לאַכט אָפּ פון מענטשען, וואָס עס גיסט זיך בלוט פון זיי. און ווי אויף צו־להכעיס, האָט די מאַמע זיך באַפריינדעט מיט דער עגונה, געוואָרען מיט איהר, ווי שוועסטער. איצט שיקט מען די עגונה אָפּ צוריק, און דער איד, וואָס האָט זיך אַרויסגעשטעלט פאַר איהר מאַן, וועט אויך קיין האָניג ניט לעקען. דערווייל האָט מען זיי ביידען פאַרהאַלטען, און מיין מאַמע איז דערפון אויסגענטש.

ד.

אַ יונג ווייבעל, בלוט און מילך, פאַהרט קיין באַסטאָן צו איהר מאַן. האָט זי אַ קינד, אַ מידעלע מיט געגרייזעלטע הערע-לעך, אַ בילד. הייסט עס קעצעלע. דער אמת'ער נאָמען איהרער איז קיילע, נאָך איהר באַבע. נאָך מע האָט זי פאַרצויגען „קעצעלע“. קעצעלע איז נאָך דריי יאָהר ניט אַלט. נאָר עס לויפט אַרום און רעדט און זינגט און טאַנצט. „פרינץ אַלבערט“ איז פול מיט דעם קינד. קעצעלען האָבען אַלע ליעב. מע האַלט דאָס און מע קושט דאָס און מע נעמט דאָס איבער פון האַנט צו האַנט. קעצעלע! קעצעלע! מיט אונז איז דאָס דאָזיגע ווייבעל געוואָרען נאָר נפש אחת. זי איז ניט אַפגעטראָטען פון דער מאַמע אויף אַ מינוט. זי האָט איהר אויסדערצעהלט אינגאַנצען איהר האַרץ. איבערגעלייענט אונז אַלע בריוולעך, וואָס איהר מאַן שרייבט צו איהר. העכער דריי יאָהר אַז זיי האָבען זיך ניט געזעהען. ער קען אפילו ניט דאָס קינד. ער האָט דאָס נאָך קיינמאָל ניט געזעהען. ער חלומ'ט פון דעם טאָג ווי נאכט. ער קאָן זיך נאָר ניט פאַרשטעלען, ווי אַזוי ער וועט מיט אַ מאָל דערזעהען זיין קינד.

פון טשודנאָוו — א יתומה, לאה איז איהר נאָמען. א שוואַרץ-חנ'עוודיגע און א צוגעלאָזטע. דעם גאָנצען וועג, וואָס מיר זענען אויפ'ן שיף, איז זי מיט אונזערע ווייבער, מיט ברכה'ן און מיט טיילען, איין זעל, איין נשמה. דורך זיי ווערען מיר געוואוירע, אז לאה איז איין עלענדע, האָט קיינעם ניט אין לאַנד. פון קליינ-ווייז-אויף אַרבייט זי. זי האָט זיך צונויפגעשלאָגען אַביסעל געלט און פאָהרט עס קיין אַמעריקע. זי קאָן ניט זיין מעהר אין טשוד-נאָוו. מע האָט דאָרטען גע'הרג'עט איהר טאטען אין פאָגראָם. איהר מאַמע איז פאַר צרות געשטאָרבען. זי איז געבליבען, ווי אויפ'ן וואַסער. גוטע מענטשען האָבען זיך אויף איהר דערבאַ-רעמט, אויסגעלעהרענט אַרבייטען. זי ניהט און שטעפט און שטיקט און פרעסט — „גאָלדענע הענט“, זאָגט אויף איהר די מאַמע. אַלע זענען זיכער, אז אין אַמעריקע וועט מען לאה'ן אַפ-גילטען פאַר איהר אַרבייט. און אַ חתן וועט זי דאָרט קריגען — דעם בעסטען. לאה לאָזט אַראָפּ די אויגען און ווערד רויט, ווי פייער... די צרה איז — זי האָט ניט קיינעם אין אַמעריקע, ווער ס'זאָל זי אַרונטערנעמען. האָט זיך געפונען אויף „פרינץ אַל-בערט“ אַ יבחר. לייווער באַך. ער איז אַ סטאָליר און פאָהרט צו זיינעם אַ פעטער אין שיקאַגאָ. לייווער איז מגושם. ער איז אַ געלער און האָט גראָבע צווייענדיגע ליפען, נאָר איך האָב איהם לייעב פאַר זיינע לייערער. ער זינגט אויסגעצייכענט אידישע לייע-דער. איז געבליבען: אַזוי ווי לייווער האָט ווער סע זאָל איהם אַרונטערנעמען און לאה האָט קיינעם ניט, זאָל ער, לייווער באַך, זאָגען, אז לאה קעהר איהם אָן אַ כלה... פאַרשטעהט זיך, אז דאָס שמד-שטיק וואַכסט פון יענעם אידען, וואָס מיר רופען „די גערוי-כערטע ליולקע“. און אַזוי איז דאָס טאַקע געוועזען. ביים פאַר-הער איז ער — דער חתן, זי — די כלה. דאכט זיך, גוט? לאָזט זיך אויס, אז אויף עליס איילאנד געהען ניט אָן אַזעלכע שטיקלעך. וויבאַלד אז חתן-כלה, באַדאַרף זיין אַ חופּה. וויינט לאה מיט סכנות. רעדט מען איהר אויס דאָס האַרץ: „וואָס אַהרט דיר,

ה.

איחר מיינט, אז נאך אידען האָבען צרות אויף עליס איילאָנד? גויים ווערען אויך ניט ווינציג אויסגעריסען. עס פאָהרט מיט אונז אַ גאנצע האַפטע איטאליענער. אלע אין סאַמעטענע הויזען און מיט הילצערנע שייך אויף די פיס. אז זיי געהען, קלאָפּען זיי, ווי די פערד מיט די קאָפיטעס. וואוילע גויים. אויסגעצייכענטע מענטשען. נאך מיר זענען זיי גאָר די כפרה. זיי רופען מיך מיט אַ מאָדנעם נאָמען: „פיקאָלאָ באַמבינאָ“. זיי זענען, מיך מכבד מיט ניסלעך און מיט ראָזינקעס פון די סאַמעטענע הויזען-קעשענעס. און איך האָב דאָס דוקא ניט פיינט. רעדען קאָן איך ניט מיט זיי. מחמת זיי פאַרשטעהען ניט מיין לשון, איך פאַרשטעה ניט זייער לשון. נאך מיר געפעלט, ווי זיי רעדען צווישען זיך. הארט קומט אויס ביי זיי די ריש: „באָנא סערררא!“ „מיאָ-קאָררא!“ „פּררענגאָ סיניאַררע!“...

דאָרף זיך טרעפען איין אומגליק. סאַמע צום רעכטען שפיץ, אז ס'איז געקומען צום פאַרהער, האָט זיך איינער פון דער האַפטע אַרויסגעחאָפט מיט אַ וואָרט. ער האָט דערצעהלט דעם אמת, אז זיי האָט אַרויסגערוּפּען אַ פאָדריאַטשיק אויף דער אַרבייט פון לאַנדאָן דורך אַ קאָנטראַקט ביי עפּיס אַ בריק. און דאָס, זאָגט מען, טאָר מען ניט אין אַמעריקע. וויל מען זיי אָפּשיקען צוריק. רעדען זיי אלע אינאיינעם, מאַכען מיט די הענט און קוועטשען די ריש: „סאָקּרראַמענטאָ!“... העלפט אָבער נישט קיין זאך. דער רחמנות אויף זיי איז זעהר גרויס. ביי עטליכע פון זיי האָב איך געזעהען טרערען אויף די אויגען.

ו.

מזל-טוב! מיר האָבען אַ חתונה אויף עליס איילאָנד. פון וואָנען האָט זיך גענומען אַ חתונה? וועט איהר הערען. אַ מיידעל

אין עבירה, וואס איך האב נישט קיין בליישטיפט און קיין שטיקעל
פאפיער אויף אפצומאָהלען אונזער צונויפגעפרעסמטע משפחה, און
אויך די אלע איבעריגע איינגעשפארטע עמיגראנטען אויף עלים
אילאנד, ווי זיי זיצען יעדער אויף זיין פעקעל. מע זיפצט און
מע דערצעהלט זיך אויס איינס פאר דאס אנדערע דאס ביטערע
הארץ. אנדערע שווייגען שטיל. און אנדערע וויינען, באַדען זיך
אין טרערען. אין א' ים פון טרערען.

גארעלע? וועסט קומען אין שטאָדט, וועט ער דיר געבען גט, ביזט
 דו צוריק די לאה ווי געוועזען?"... האָט זי מורא, טאָמער ניין?...
 נאָר ווערען אָפגעשיקט צוריק איז בעסער? בקצור, ס'איז אַ חופּה.
 אַ טרויעריגע חופּה. אָהן כל־זמר. נאָר מיט אַ רב, מיט אַ שמש
 און מיט טרערען, טרערען אָהן אַ שיעור. אַ ים פֿון טרערען.

ז.

גוט איז נאָר איין מענטשען. ווייסט איהר, וועמען? — דעם
 הייסנער שניידער. ער האָט דערלעבט אַ נקמה אין אונזער חבר
 פיני. ווער איז צו איהם גלייך? זאָגען זאָגט ער גאָרנישט גיט.
 נאָר ער שפּאַנט אַרום פאַרביי אונז, גלעט זיך דאָס בערדעל, קוקט
 אויף פיני'ן דורך זיינע שאַרפע ברילען. פיני איז אָבער קליגער
 פֿון איהם. ער האָט אַריינגעשטעקט זיין שפיץ נאָז עפּים אין אַ
 ביכעל, זעהט כלומרשט גיט דעם שניידער. ער האָט איהם אין
 דער לינקער פּאה!

ח.

אַביסעל אַייגענע צרות, אַביסעל פּרעמדע יסורים פאַרשטעה-
 רען אונז די שמחה, וואָס מיר זענען אין אַמעריקע. מיר האָבען
 זיך אַזוי פיעל אָנגעזעהען דאָ אויף דעם עלים אַיילאַנד און אָנגער-
 הערט, אז מיר זענען מיער געוואָרען און האָבען זיך צונויפגע-
 שלאָגען אונזער גאַנצע משפּחה קאָפּ אויף קאָפּ און געקוקט אַהין,
 אין דער גרויסער ראשיגער שטאָדט אַרײַן, וואָס ליגט נאָך ווייט
 פֿון אונז. ווייסט איהר, ווי אַזוי מיר האָבען אויסגעזעהען? מיר
 האָבען געחאַפט דעם אָנבליק פֿון אַ סטאָדע שעפעלעך, וואָס שטעהען
 צונויפגעפּרעסט אין פּעלד אין אַ הייסען זומערטאָג, גיט ווייט
 פֿון די רעלסען פֿון אַ באַהן, און קוקען פאַרוואַנדערט, ווי די
 וואַגאַנעס לויפֿען מיט אַ רעש פאַרביי און ווערען פאַרשוואַנדען.

v

מיט ביידע פים אויף דער ערד

מיט ביידע פיס אויף דער ערד

א.

אויב איהר זענט קיינמאל ניט געפאָהרען אויפ'ן ים, אויב איהר זענט קיינמאל ניט געווען צעהן טעג מיט צערן נעכט אויפ'ן וואַסער, אויב איהר זענט קיינמאל ניט געווען געפאָנגען אויף „עלים איילאנד" און האָט ניט אָנגעזעהען זיך און ניט אָנגעהערט זיך מיט צרות, יסורים און פיין, און ניט געבאָדען זיך אינ'ם ים פון טרערען, און ניט אַרויסגעקוקט, מע זאָל איך קומען אויס-לעזען, — אויב איהר האָט דאָס אַלסדינג אַליין נישט פאַרזוכט אויף אייערע אייגענע פלייצעס, וועט איהר ניט פיהלען דעם טעם, וואָס הייסט שטעהן מיט ביידע פיס אויף דער ערד. ווען איך זאָל ניט מורא האָבען פאַר מיין ברודער אליהו און ניט שעמען זיך פאַר לייטען, וואָלט איך אַנידערגעפאַלען אויף דער ערד און וואָלט זיך איבערגעקולעט דריי מאל מיט'ן קאָפּ אַראָפּ און מיט די פיס אַרויף. אזוי גוט און ליכטיג און פרייליך אויפ'ן האַרצען איז מיר געוואָרען, אז איך האָב דערפיהלט, אז איך שטעה מיט ביידע פיס אויף דער טריקעניש. איהר קאָנט פאַרשטעהן, אז אפילו אזא מרה־שחורה'ניק, ווי מיין ברודער אליהו, האָט שוין אויך באַקומען

וועט זיך אמאל פארבענקען נאך אונז! עס וועט זיין ביי אייך א רעדעל א איר. איהר וועט אונז רופען צוריק. נאך א מכה וועלען מיר צו אייך פאָהרען!....

ווער ווייסט, בין ווי לאנג נאך אונזער פּיני וואָלט זיך אזוי געקיהלט דאָס האַרץ, ווען יונה דער בעקער זאָל ניט אַרויפלעגען די האַנט אויף זיינע פלייצעס און א זאָג געבען צו איהם:

— פּיני! גאָט איז מיט דיר! צו וועמען רעדסט דו? צו די שטיינער? קום! מיר וועלען פאַרשפּעטיגען די פּעריי! צי דו ווילסט דאָ בלייבען געכטיגען אויף עליס איילאָנד?
מיר נעמען זיך צו די פּעקלעך און לאָזען זיך געהן צו דער פּעריי.

ג.

עס רעדט זיך אָבער נאָר אזוי. ניט אזוי גיך זעצען מיר זיך פּאָהרען. איהר האָט פאַרגעסען, אז מיר האָבען אויף זיך א פּעקעל — מיין חבר מענדעל. מע לאָזט דאָך איהם ניט אַרויס. און אָהן איהם קאָנען מיר זיך ניט ריהרען. די מאַמע זאָגט, אז זי וועט ניט קאָנען רוהיג זיין אין אַמעריקע, אויב חלילה מע שיקט דעם יתום אָפּ צוריק, גאָט ווייסט וואוהין. א גליק, וואָס מיר האָבען זיך אויף עליס איילאָנד רערשאַלענען צו אזאַ חברה, וואָס הייסט „הכנסת אורחים“. די חברה האָט אויף עליס איילאָנד איהרען אַ מענטשען. זעהר אַ גוטער מענטש און אַ צוגעלאָזטער. צו דעם דאָזיגען מענטשען האָט מען אונז אָנגעוויזען. פאַר איהם האָבען מיר דערזעהלט דעם גאַנצען אמת, וואָס מיט דעם בחור איז געשעהען. פאַרשטעהט זיך, אז גערעדט האָבען אלע אינאיינעם. האָט אונז דער מענטש אָפּגעהאַקט אין מיטען און פאַר געלענט, אז מיר זאָלען צווישען זיך אויסקלויבען איינעם אַ רעדנער. נאָך אַ היבש שטיקעל צייט אין שפּאַרעניש איז געבליבען, אז רעדען זאָל דוקא ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב. פאַר וואָס

איין אנדער פנים. ער האָט געריבען אַ האַנט אָן אַ האַנט און אַ זאָג געגעבען צו אונז אַלעמען: „זענען מיר, הייסט עס, אין אַמע-ריקע?“ — „מיט'ן אויבערשטענס הילף, געלויבט זאָל זיין דער נאָמען ווינער!“ — זאָגט דערויף די מאַמע און טהוט אַ קוק אַרויף אויפ'ן הימעל. דערנאָך לעגט זי צו מיט אַ טיעפען זיפּץ: „ווער עס לעבט, דער קומט. קומען קומט ניט נאָר דער, וואָס ליגט אין דער ערד“...

דאָס מיינט זי שוין דעם טאָטען. קיינמאָל און ערגיץ ניט פאַרגעסט זי ניט דעם טאָטען, איהר זאָלט זאָגען — אויף אַ מינוט.

ב.

נאָר מעהר פון אלץ און שטארקער פון אלע באַווייזט-אַרויס זיין פרייד אונזער חבר פיני. דער איז — איך האָב מורא צו זאָגען — נאָר משוגע געוואָרען, פשוט אַראָפּ פון זינען. ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט מיט'ן פנים צום ים און, אויפגעהויבען די רעכטע האַנט אין אַ קולאַק, האָט ער אַוועקגעלעגט אַ גאנצען מענה-לשון:

— הערט צו, איהר חמודים, רשעים, שכורים, חוליגאנעס, פאַגראַממשטיקעס! דאָס האָבען מיר אייך צו פאַרדאַנקען, וואָס מיר געפינען זיך אַצינד אין אַזא פרייער, גליקליכער מדינה! ווען ניט איהר מיט אייערע גזירות, רדיפות און פאַגראַמען, וואָל-טען מיר ניט געוואוסט פון קאָלומבוסען און קאָלומבוס וואָלט ניט געוואוסט פון אונז! איהר וועט דאָרטען לאַנג וואַרטען, ביז מיר וועלען קומען צו אייך צוריק! אַזוי ווי איהר זעהט ניט אייערע אויהערען, אַזוי וועט איהר שוין ניט זעהען אונז, ווייל איהר וועט לעבען! איהר וועט זיך אַמאָל אַרומקוקען, אַז איהר האָט געהאַט אַ פאָלק ישראל און ניט געוואוסט, ווי צו שאַנעווען דאָס דאָזיגע פאָלק! איהר וועט האָבען אַ וויסטען סוף, אַזוי ווי שפּאַניען האָט געהאַט. איהר וועט וויינען, ווי די קלויסטער-הינט. איהר

מיינט איהר אפשר, אז מענדלען האָט דאָס געריה'ט? עס הויבט זיך גאָר ניט אָן. מיין חבר מענדעל איז אזא נפש, וואָס ווערד ניט נתפעל פון קיין זאך. און דערפאר האָב איך איהם ליעב. דערמאן איך מ'דאָן מיין חבר מענדעל, וואָס ער איז געווען און וואָס עס איז פון איהם געוואָרען שפעטער, העט־העט, אין אַ צייט אַרום — איז טאָקי גאָט'ס נסים. גאָר אזא לאַנד, ווי אַמע־ריקע, קאָן מאַכען פון קליין גרויס, פון נידעריג הויך, כמעט פון טויזנט לעבעדיג... גאָר מיר האַלטען גאָר דערווייל פון פאַרענט, ביי דער פעררי.

ח.

די פעררי — דאָס איז אזא מין שוף, אָדער אַ פאַראַם אַזעל־כער, וואָס מע קאָן אַריבערפאַהרען אויף איהם מיט פערד און וואָגען און מיט האַס און פאַס. די פעררי איז גענוג ברייט און לאַנג, אז איך און מיין חבר מענדעל זאָלען קאָנען זיך נעמען פאַר די הענט און שפאַציערען אין דער לענג און אין דער ברייט. די ערשטע מינוט איז די מאַמע געווען פאַרטראָגען מיט אונזערע מחותנים און מיט אונזערע באַקאנטע. אַלע האָבען גערעדט, זיך אויסגעפרעגט איינס ביי דאָס אנדערע וואָס סע הערט זיך. שפּע־טער אַביסעל האָט זי זיך געהאַפּט, אז מיר זענען ניטאָ — ניט איך, ניט מיין חבר מענדעל. אוראי האָט זי געמאַכט אַ גוואַלד. זי האָט אנדערש ניט גערעכענט, גאָר אז מיר זענען אַריינגעפאלען אין וואַסער אַריין און דערטרונקען געוואָרען. צום סוף לאָזט זיך אויס, אז מיר האָבען דערזעהען טרעפּ, זענען מיר אַרויף אויפ'ן צווייטען שטאָס פון דער פעררי, און פון דאָרטען האָבען מיר דער־זעהען אַ מורא'דיג הויכע גרויסע אייזערנע פיגור פון עפּיס אַ נקבה, וואָס זעהט אויס ווי איין אַם... מיר האָבען קיין צייט ניט געהאַט אפילו רעכט צו באַקוקען די דאָזיגע פיגור, האָבען מיר דערהערט

עפּים ברכה? ווייל די מאַנסבילען, אליהו און פּיני, קאָנען ניט זעהען איינער דעם אנדערען רעדען און ניט אַריינפֿאָהרען איהם אין מיטען. און די מאַמע רעדט דוקא גוט, נאָר אַביסעל צופיעל. דאָס הייסט, אַז זי הויבט אָן צו רעדען, מוז זי אָנהויבען פון מה' טובו: ווי אזוי מיר האָבען געהאַט אַ טאַטען, האָט ער געהייסען פייסי. און אַז ער איז געווען אַ חזן. דערנאָך, ווי אזוי ער איז, ניט דאָ געדאַכט, קראַנק געוואָרען. און אזוי ווייטער און ווייטער. ווייל יענער ניט אויסהערען ביז'ן סוף. און מיין שוועגערין ברכה מאַכט דאָס בקיצור. אַ וואָרט און צוויי און אַ מאָהריטש, ווי משה דער איינבינדער זאָגט.

ערשט דעמאָלט, אַז ברכה האָט אין קורצע ווערטער איבער-געגעבען מענדעל'ס געשיכטע, האָט דער מענטש פון דער חברה „הכנסת-אורחים" זיך אַ נעם געגעבען צו דער אַרבייט. ער איז ערגיץ אוועקגעלאָפּען, געקומען צוריק און ווידער אוועקגעלאָפּען. קוים מיט צרות, מיט לייד — מע האָט געבראַכט דעם בחור.

ד.

און אַז מע האָט געבראַכט דעם בחור, מענדלען הייסט עס, האָט דער מענטש פון דער חברה „הכנסת-אורחים" איהם אָנגעד-נומען פֿאַר איין אויהער און האָט איהם אַריינגעזאָגט אַ גאַנצע דרשה: „געדענק, בחור'על, אַז מיר זענען ערב פֿאַר דיר, אַז דו וועסט זיך גוט אויפֿפיהרען. צוויי יאָהר דורכאיינאַנד ביזט דו אין אונזער רשות... מיר'ן אויף דיר אַכטונג געבען. טאַמער פיהרסט דו זיך ניט אויף, ווי עס געהער צו זיין, שיקט מען דיך אַרויס צוריק פון וואַנען דו ביזט געקומען!"... דערנאָך האָט דער מענטש פֿאַרשריבען זיין נאָמען און אונזערע אַלעמענ'ס נעמען און די נעמען פון אונזערע פריינד און באַקאַנטע און זייערע אַדרייסים. און מיר זענען פריי. מיר קאָנען געהן, וואוּמין מיר ווילען און טהון וואָס מיר ווילען.

— און מיר, בעקערס, האָבען זיך אונזער „יוניע“. — לעגט צו יונה דער בעקער. — אונזער בעקער-יוניע איז אפשר אזוי גרויס, ווי די שניידער-יוניע.

— זאָגט חאָטש להבריל! — שלאָגט איהם איבער משה דער איינבינדער. און עס געהט אוועק א חתונה, וועלכע „יוניע" איז גרעסער.

— נאָך עטליכע מינוט, און מיר זענען אין „געוועיאָרק". — זאָגט פּיני צו אליהו', בכדי איבערצורייסען דעם שמועס פון די „יוניעס", וואָס האָט זיך אונז אַלעמען שוין צוגעגעסען... מיר קוקען זיך איין אין דער שטאָרט, וואָס וואַכסט פאַר אונזערע אויגען און באַווייזט זיך אַלע וויילע געהענטער. אַך! וואָס פאַר אַ שטאָרט! אַך! וואָסערע הויכע הייזער! קלויסטערס, ניט קיין הייזער! און פענסטער! טויזענד פענסטער!... ווען איך האָב ביי זיך איצט אַ בליישיפט מיט אַ בויגען פאַפּיער!

1.

טררראַך-טאַררערעראַך — טאַך-טאַך-טאַך! טאַך! דזיך-דזיך-גליך-גליך! הוהא! הוהא! הוהא! דזיך-דזיך-דזיך-פּיני! איי-איי-איי-איי-איי! און וויעדער אַ מאָל — טראַך-טאַררערעראַך-טאַך-טאַך! און אין מיטען הערט זיך אַ הייזע-ריגער קוויטש פון אַ פאַרטשעפעטען חזיר: חרו! חרו! חרו!... — אָט דאָס זענען געווען די קולות מיט די גוואַלדען, וואָס מיר האָבען דערהערט אין דער ערשטער מינוט, אז מיר זענען אָנגעקומען קיין ניו-יאָרק. ביז נאָך, כל זמן מיר זענען געווען אויפ'ן וואַסער, זענען מיר געווען רוהיג. נאָך דאָ, ווי באַלד מיר האָבען דער-פיהלט, אז מיר שטעהען טאַקי מיט ביידע פיס אויף דער ערד, אין דעם רעכטען אַמעריקע, אזוי איז אויף אונז אָנגעפאַלען אַ שרעק, אַ טומעל מיט אַ בהלח...

דער מאמע'ס קולות און דערזעהען פאר זיך אליהו'. ער איז געווען אויף אונז מלא גולן פאר'ן דערשרעק, וואָס מיר האָבען אָנגעוואָרפֿען אויף זיי אלעמען מיט אונזער פאַרפאַלען ווערען. מיר וואָלטען זיך ניט גענאָרט פון איהם. מיין ברודער אליהו וואָלט אונז פאַר אזא זאך רעכט באַצאָהלט, האָט זיך געטראָפֿען אַ גליק — מיין שוועגערין ברכה האָט זיך דערפֿיהלט ניט גוט און האָט אַרויסגעלאָזט אַ קוויטש ניט מיט איהר קול: „אוי, שוויגענער, ס'איז מיר שלעכט!“... און זי וויל שוין אָנהויבען איהרע שטיק, אזוי ווי אויפ'ן ים. לאַנג לעבען זאָל דער הייסניגער שניידער (ער וויל גאָר פון אונז ניט אָפשטעהן אויף אַ ווילע!). ער פאַלט-אָן אויף ברכה'ן און זאָגט איהר מוסר: „אזאָ אָסאָבע, ווי איהר, קיין עין-הרע, זאָל ניט וויסען דעם חילוק פֿון אַ ים ביז אַ קליין טייכעל — פֿע, שעמען מענט איהר זיך!“...

פאַרענטפֿערט זיך ברכה. זי האָט ניט געוואוסט, אז ס'איז אַ טייך. זי האָט געמיינט, אז מיר זענען שוין וויעדער אויפ'ן ים. וואָס קומט איהר דערפֿאַר? ... זאָגט פיני, אז איהם דאַכט זיך, אז נאָכ'ן ריח אליין קאָן מען דערקענען, וועלכס איז ים און וועלכס איז אַ טייך. אַ ים, זאָגט ער, שמעקט מיט פיש, און אין אַ טייך זענען קיין פיש ניטאָ. פֿרעגט איהם דער הייסניגער שניידער: פון וואַנען איז געדרונגען? ענטפֿערט איהם פיני, אז ער רעדט גאָר ניט צו איהם, און אז ער האָט בכלל פיינט אַריינלאָזען זיך אין ווכחים מיט אַ שניידער. מישט זיך שוין אַריין משה דער אַייג-בינדער, פֿעסי'ס מאַן. ער מאַכט פיני'ן אַיין אויסרעד, אז ער איז איצט אין אַמעריקע, ניט אין „ריסענלאַנד“. אַמעריקע, זאָגט ער, איז אַ לאַנד פון שניידערס. דאָ אין אַמעריקע, זאָגט ער, איז אַ שניידער אזא מיוחס, ווי ביי אונז דער שענסטער בעל-הבית, און אפשר נאָך מעהר. אין אַמעריקע, זאָגט ער, האָבען שניידערס אַ „יוניע“. אַ „יוניע" איז כמעט דאָס, וואָס ביי אונז אַ „צעך". גאָר די היגע „יוניע", זאָגט ער, איז גאָר נישט דאָס, וואָס אונזער צעך...

וויי. ביי אונז הייסט דאָס טראַמוויי, ביי זיי — קאַר. פיני'ן איז דאָס וואָרט „קאַר“ בעסער געפעלען, ווי טראַמוויי. וואָרום ס'איז קירצער. מיר האָבען אָבער לאַנג נישט באַהאַרפט וואַרטען. עס איז באלד אָנגעקומען נאָך אַ קאַר, און מיר אלע האָבען זיך אַרויפֿ-געקאַראַצקעט מיט די פעקלעך אויף דער קאַר, פאַרחאַפט אלע לעריגע ערטער. און מיר פאַהרען אין שטאָדט אַריין.

— דאַנקען השם יתברך — פטור געוואָרען פון אַ פריטשעפּע, פון דעם הייסנינער שניידער! — פרעהט זיך אונזער חבר פיני, און מיין ברודער אליהו זאָגט צו איהם: „וואַרט־אויס, פרעה זיך נאָך ניט! אַז מיר וועלען ווערטה זיין ביי גאָט, וועלען מיר זיך מיט איהם נאָך באַגעגענען ניט איין מאָל אין ניו־יאָרק“...

די ערשטע האָט זיך פארלוירען די מאמע. ווי א ספּאַלאַשער טע הוהן א קוואַטשקע, וואָס ציטערט איבער איהרע היהנדעלעך, צעשפרייט זי די פליגעל, פיקט און קוואַקעט און הויבט אויף א געפילדער, פונקט אזוי האָט אויסגעזעהען די מאמע מינע. זי האָט צענומען ביידע הענט און געמאַכט א גוואַלד: „מאַטעל! מענדעל! אליהו! ברכה! פּיני! טייבעל! וואו זענט איהר? אהער געהט!“

— גאָט איז מיט אייך, שוועגער! וואָס שרייט איהר? — זאָגט צו איהר ברכה, און מיין ברודער אליהו לעגט צו: „דער סוף וועט זיין, אז איבער דיין געשריי מיט דיין געפילדער וועט מען אונז ארויסשיקען צוריק פון אמעריקע!“

— פורים נאָכ'ן קאַלטען קונגעל! — האַפט איהם אונטער אונזער חבר פּיני און לעגט-אריין ביידע הענט אין די קעשענעס, און דאָס קאפּעלישעל אַרױפּגערוקט אַרױף. — אזוי לאַנג קרענקט פּאַניגנב, ווי לאַנג מע וועט אונז שוין פון דאַנען פטור ווערען! דו האָסט פאַרגעסען, אז אמעריקע איז באַשאַפּען געוואָרען פון גאָט אויף שוץ און באַהעלטעניש פאַר די אַלע, וואָס ווערען געיאָגט און געפלאָגט, געשטויסען און געטריבען פון אַלע עקען פון דער וועלט? ...

דער געדראַנג פון מענטשען איז געווען זעהר גרויס. אונזער חבר פּיני האָט שיער ניט געהאַפט דעם זעלבען פּסק, וואָס אַנומעל-טען אין לאַנדאָן, ביי אונזער אַרױפּפּאַהרען אין יענער שטאָדט אַרױן. דאָס הייסט, נאָך אַ מינוט און ער וואָלט געלעגען אַ צע-קנייטשטער, אַ צעטראַטענער אויף דער גאַס. איצטיגס מאָל איז ער אָפּגעקומען נאָך מיט אַ סטוסאַק אין זײַט אַרױן. גאָר אזוי שטאַרק איז געווען דער קלאָפּ, אז דאָס קאפּעלישעל האָט זיך אַראָפּגעגליטשט ביי איהם פון קאַפּ און, אונטערגעהאַפט פונ'ם ווינט, איז דאָס אוועקגעפלויען אַ ביסעלע אָן אַ זײַט. דאָס האָט צוגענומען ביי אונז אומזיסט עטליכע מינוט איבעריגע צײַט. מיר האָבען דעריבער פאַרשפּעטיגט די קאַר. דאָס הייסט, דעם טראַמ-

VI

אין נידאָדק אויף דער ספּריט

VI

אין ניו־יאָרק אויף דער סטריט

א.

דער אַריינפאָהר אין שטאָדט ניו־יאָרק איז שרעקליך. דאָס פאָהרען אַליין איז נאָך נישט אזוי גוואָלדיג, ווי דאָס איבערזעצען זיך פון איין וואַגאַן אינ'ם אנדערען. איהר האָט זיך נאָר־וואָס אַריינגעזעצט — אַהא! איהר פליהט שוין, ווי די אָדלערס, אין דער הויך, איבער אַ לאַנגער שמאָלער בריק אויף צו דער'הרג'עט ווערען. ווערד דאָס אָנגערופען ביי זיי „עליוויטער". מיינט איהר, אז איהר זענט שוין פארטיג? האָט צייט אַביסעל. איהר קריכט אַרויסעט פונ'ם „עליוויטער" און איהר זעצט זיך איבער אין איין אנדער וואַגאַן און איהר לאָזט זיך אַראָפּ דורך טרעפּ, ווי אין אַ קעלער אַריין, און איהר לויפט אונטער דער ערד מיט אַזא אימפעט, אז עס שווינדעלט אייך אין די אויגען. דאָס ווערד שוין אָנגערופען ביי זיי „צאַבהיי". פאַר וואָס הייסט דאָס „עלי־וויטער" און דאָס „צאַבהיי"? — זאָגט מײן וברודער אליהו, אז „עליוויטער" נעמט זיך פונ'ם וואָרט „לייטער". און „צאַבהיי" זאָגט מען ביי אונז אויך, אז מע טרייבט אָן אַ פאַר אַכסען. לאַכט פון איהם אונזער חבר פֿיני מיט סכנות. ער זאָגט: „ס'אַ משל

דין גראָבע ליפּען. גרויסע ווייסע צייהן און ווייסע נעגעל. זיי זיצען און קייען עפּיס, מעלה־גרה'ן, אזוי ווי אַכסען. ערשט דער־נאָכדעם בין איך געוואוירע געוואָרען, אז דאָס וואָס זיי קייען ווערד אָנגערופּען ביי זיי „טשאַינגאָם". דאָס איז אזא מין קאָנ־פעקט פון גומילאָסמיק. מע האַלט דאָס אין מויל און מע קייעט דאָס. אַראָפּשלינגען טאָר מען דאָס ניט. יונגע באַיעס, דאָס הייסט קליינע יונגלעך, אַלמט לייט און קאַליקעס מאַכען דערפון אַ לעבען. אונזער חבר פּיני, אויב איהר געדענקט, איך האָב אייך אַמאָל דערצעהלט, איז בטבע אַ גרויסער גאָשער. ער האָט ליגע זיסע זאכען. האָט ער זיך צוגעהאַפּט צו די דאָזיגע קאָנפּעקטלעך און יהאָט פּאַוואָלינקע אַיינגעשלונגען אַ גאַנץ שאַכטעל. דער סוף איז געווען — ער האָט זיך אָנגעמאַכט אַ חתונה אין מאָגען, שיער ניט אָפּגע'סמ'ט זיך. דאָקטוירים האָבען אויסגעפּאָמפּעט ביי איהם דורכ'ן האַלז די טשאַינגאָם. מע האָט איהם געראַטעוועט דאָס לעבען. נאָר איך פּאַרלויר אויף צו פריהער. מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער ערשטען אַריינפאָהר אין דער שטאָדט ניו־יאָרק.

ג.

דעם גאַנצען וועג, וואָס מיר זענען געפּאָהרען אויפ'ן „עלי־ווייטער" און אויפ'ן „צאָבהיי", האָבען אונזערע לייט, די מאַנס־בילען מיט די ווייבער, געהאַלטען אין איין רעדען. איך זאָג רעדען, אָבער ס'איז ניט אמת. ווער קאָן דאָס רעדען אויפ'ן „עליווייטער"? אָדער אויפ'ן „צאָבהיי"? אז דער רעש, מיט'ן געפילדער, מיט'ן גראַנערען פון די רעדער, מיט'ן גרילצען פון די רעלסען, מיט'ן קלינגען פון די פענסטער מאַכען אייך טויב. איהר אַליין הערט ניט אייער קול. איהר מוזט שרייען איינס צום אַנדערען, ווי בעת איהר רעדט צו אַ טויבען. אונזערע לייט זענען אזש הייזעריג געוואָרען שרייענדיג. די מאַמע האָט עטליכע מאָל געבעטען זיך ביי פעסי'ן:

אסעגען א טאָרבע פלעקער! אָכסען, זאָגט ער, קוים וואָס זיי קריכען, און דאָס פליהט! "ענטפערט איהם דערויף אליהו: "דערויף איז דאָס אמעריקע, ס'זאָל פליהען"... מישט זיך אריין מיין שוועגערין ברכה און זאָגט, אז דאָס אייגענע אמעריקע וואָלט געווען א סך בעסער, ווען מע זאָל דאָ ניט אזוי פליהען, ווי מע פליהט. זי שווערט זיך, אז מעהר פאָהרט זי שוין ניט, איין עק! ניט מיט'ן "עליוויטער" און ניט מיט'ן "צאָבהיי" — זי זאָל וויסען גליקליך ווערען. זי וועט שוין, זאָגט זי, בעסער געהן צופוס, איידער אזוי משוגענערווייז פליהען הענדרום-פענדרום איבער דער המאָרע, אָדער לויפען אונטער דער ערד. דערביי האָט זי געזאָגט א ווערטעל: "הויב מיך ניט און וואַרף מיך ניט"... א מאָדנע אידנע מיין שוועגערין. ביי מיר וואָלט איהר, פארקעהרט, גע'פועל'ט, איך זאָל אַרומפאָהרען מיט'ן "עליוויטער" און מיט'ן "צאָבהיי" א גאנצען טאָג מיט א גאנצער גאכט. מיין חבר מענדעל אויך דאָס אייגענע.

ב.

דאכט זיך, מיר זענען שוין אויסגעווען א וועלט. דאכט זיך, מיר האָבען זיך שוין גענוג אָנגעזעהען מיט די טראַמווייען אין לעמבערג, אין קראָקע, אין וויען, אין אַנטווערפען און אין לאַנדאָן. נאָר אזא ענגשאַפט מיט אזא שטופען זיך און אזא דערשטיקעניש, ווי אַט דאָ, אין דעם גיהנום, האָבען מיר אין ערגיץ ניט געזעהען! קאָפּ אויף קאָפּ. איינער אַרויס, צוויי אַריין. זיצען איז ניטאָ וואו. דאַרף מען שטעהן. פאַלט מען אום. מוז מען זיך אָנהאַלטען ביים'ן רינג. הייסט עס דאָ, "הענגען אויפ'ן סטראַפּ". ווערד מען פאַרקליאַסנעט. העלפט גאָט, עס ווערד ריין איין אָרט, איז פאַרהאַן דערויף א סך בעלנים. קוים מיט צרות פאַרהאַפט איין אָרט. איהר קוקט זיך אַרום, זיצט איהר צווישען צוויי גוים. ביידע שוואַרצע. א ניגער מיט א ניגערמע. מגושמ'דיגע ברואים. מורא'—

ה.

— אָט דאָ באלד, נאָך איין סטיישען, סטאפען מיר! — רופט זיך אָן יונה דער בעקער שוין אויף אמעריקאנער לשון. מיר פאר-שטעהען ניט, וואָס הייסט „סטיישען“ און וואָס הייסט „סטאפען“? פארטייטשט ער אונז, אז סטיישען הייסט אַ סטאַנציע און סטאפען מיינט מען אָפּשטעלען זיך, אַרויסקריבען.

— מחותן! פון ווען אָן האָט איהר עס אָנגעהויבען רעדען אויפ'ן היגען לשון? — פרעגט איהם די מאמע, און ריוועלע די בעקערין ענטפערט פאר איהר מאן:

— איך בין אייך ערב, מחותנת'טע, אז אין אַ וואָך אַרום וועט איהר אויך אָנהויבען רעדען אויפ'ן היגען לשון. וואָרום אז איהר'ט אַרויסקומען אין סטריט און פרעגען: וואו איז דאָ דער קצב? וועט איהר מעגען קצב'ען פון היינט ביז איבערמאָרגען, וועט אייך קיינער ניט ענטפערען.

פרעגט זי די מאמע:

— ווי אזוי זשע דען זאָל איך זאָגען?

ענטפערט שוין פעסי די גראָבע:

— איהר'ט מווען זאָגען „דער בוטשער“.

— אזוי לאנג קרענקען זיי! — מישט זיך אַריין מיין שווער-

גערין ברכה. — זיי זאָלען אפילו אויפלויפן, וועל איך זיי זאָגען קצב, קצב און קצב!

ו.

מיט אַ מאָל האָט מען זיך אָפּגעשטעלט. אונזער מחותן יונה דער בעקער האָט געהאפט די מחותנת'טע ריוועלע די בעקערין מיט מיין ברודער אליהו מיט מיין שוועגערין ברכה און האָבען זיך גע-געבען אַ לאַז צום אַרויסגאנג. האָט זיך די מאמע אויך אויפגע-הויבען. זי האָט געוואָלט געהן באַגלייטען איהרע קינדער, זיך

— פעסיניו, נשמה'ניו, הארצעניו, ליובעניו! לאָזט דאָס
איבער אויף שפעטער!...

מע ווערד אנשוויגען אויף א מינוט און מע הויבט אָבער כאַלד
אָן וויעדער א מאָל צו שרייען אויף קול־קולות. וואָרום מען איז
דאָך לעבעדיגע מענטשען, גוטע פריינד, געוועזענע שכנים. ווי
אזוי קאָן מען זיך איינהאַלטען און ניט אויסרעדען זיך די הערצער?
מע האָט זיך אזא צייט ניט געזעהען. און צו רעדען איז דאָ אזוי
פיעל! אזוי פיעל!

ד.

אָנגערעדט זיך און אָנגעשריען זיך וועגען זייטיגע זאַכען, איז
מען ארויף אויף א שמועס וועגען וואוהין צו פאַרפּאָהרען און ביי
וועמען אָפּצושטעלען זיך. נאָך א סך וכוחים און שפּאַרענישען
איז געבליבען, אז די מאַמע און איך און אונזער חבר פיני מיט
זיין טייבלען זאָלען מיר זיך אָפּשטעלען ביי אונזער שכנה פעסי
די גראַבע. און אליהו מיט זיין ווייב ברכה זאָלען פאַרפּאָהרען
צו זייערע שוועהר און שוויעגער, יונה דעם בעקער און ריוועלע די
בעקערין. נו, און מענדעל? זאָגט פעסי, אז מענדלען נעמט זי
צו זיך. זאָגט ריוועלע די בעקערין — ניין. ביי פעסי'ן, זאָגט זי,
זענען, קיין עין־הרע, פאַרהאַן אָהן איהם אויך א היבש ביסעל
עסערס. פאַרדריסט דאָס פעסי'ן. זי זאָגט, אז ס'איז ניטאָ קיין
איבעריגע צייהן אין מויל און קיין איבעריגע קינדער ביי א מוטער.

— שאַט! ווייסט איהר וואָס? לאָמיר פרעגען דעם בעל־
דבר אליין. — אזוי זאָגט משה דער איינבינדער, פעסי'ס מאן, און
ער טהוט א פרעג ביי מענדלען: וואוהין וויל ער בעסער — צו
איהם אָדער צום בעקער? ענטפערט איהם מענדעל, אז ער וויל
זיין דאָרטען, וואו זיין חבר מאַטעל. איך אליין האָב אויך גאָר
אנדערש ניט געטראַכט, אז אזוי באַדאַרף מענדעל זאָנען.

הייזער פון צוועלף עטאזשען. און פון צוואנציג. און פון דרייסיג. און פון פערציג. און נאך העכער. נאך וועגען דעם שפעטער. דערווייל זענען מיר מיט אונזערע פּעקלעך אויף דער סטריט. מיר האָבען נאָך אַ שטיק וועג צו געהן צופוס. דאָ הייסט עס — „וואָך קען“. און מיר וואָקען. פריהער וואָקט משה דער איינבינדער מיט זיינע קורצע פיס. נאָך איהם וואָקט זיין ווייב פעסי די גראָבע. קוים וואָס די פיס טראָגען זי. אזוי פעט און שווער איז זי. נאָך פעסי'ן וואָקען פיני מיט זיין טייבעל. פון פיני'ס וואָקען קאָן מען בלייבען אָהן אַ בויך לאַכענדיג. פיני, אז ער וואָקט, טאנצט ער אונטער מיט זיינע דינע לאַנגע פיס, וואָס פארטשעפען זיך איינער אין דעם אנדערען. איין הויז אַראָפּ, דער אנדערער אַרויף. דאָס קאפּעלישעל אַרויפגערוקט. דאָס האַלזטיכעל אין פּצון־זייט. אַ מאָדנע פיגור, בעט זיך אויף פאפּיער. איך און מיין חבר מענדעל וואָקען פון הינטען, שפעטער פון אלעמען. מיר שטעלען זיך אָפּ כמעט ביי יעדען פענסטער. אונז איז געפּעלען, וואָס די אויפשריפטען זענען אויף אידיש, און וואָס עס שטעהען אַרויסגעשטעלט אלע אידישע זאכען: סדורים, טלית־קטנס, יאָר־מעלקעס, מזוזות, מצות — אין מיטען דערינען, סאַמע אין אָנהויב ווינטער, מצות! משמעות, אַ אידישע שטאָדט. לאָזט מען אונז אָבער לאַנג ניט שטעהן. די מאַמע רופט אונז: „אהער געהט!“ — מוז מען געהן.

ח.

ווער עס האָט ניט געזעהען די ניו־יאָרקער סטריט — דער האָט גאָר קיין שענס ניט געזעהען. וואָס געפינט איהר גיט אויף דער סטריט? אירען האַנדלען. ווייבער זיצען און שמועסען. קינדער אין די וועגעלעך שלאָפּען. „קערעדזשעס“ הייסען דאָ די וועגעלעך. אלע קערעדזשעס האָבען איין פנים. דאָ, אויף דער

געזעגענען מיט זיי. ואויך פני פון זיין זייט האָט זיך אויפגע-
הויבען, גענאָנגען געזעגענען זיך מיט זיין חבר אליהו און טאָמי
אין איינוועגס אָפּרעדען מיט איהם, וואו און ווען מע זאָל זיך
זעהען. נאָר ווער? וואָס? וועמען? איידער מע קוקט זיך אַרום
איז שוין יונה דער בעקער מיט דער בעקערין מיט מיין ברודער
אליהו און מיט זיין ווייב ברכה אויף יענער זייט. דער קאָנדוקטאָר
האָט שוין פאַרהאַקט די טיר. דער וואַגאָן האָט זיך געגעבען אַ ריס.
אונזער פּיני, ווי ער איז געשטאַנען פאַרטראַכט און צעטומעלט,
אַזוי האָט עס איהם געגעבען אַ שלידער פון די פיס. אין אַ וויילע
אַרום איז ער שוין געלענען ביי אַ שוואַרצער גויע (אַ ניגערטע)
אויפ'ן שוים. האָט איהם די ניגערטע געגעבען אַ וואָרף פון זיך
מיט ביידע הענט, אַזוי, אַז ער איז אוועקגעפלויען אויף דער
צווייטער זייט באַנק און דאָס קאַפּעלישעל צו דער טיר. און טאָ-
מער איז קאַרג, איז נאָך געוואָרען אַ געלעכטער אויך. דער גאַנ-
צער וואַגאָן האָט געלאַכט. איך און מיין חבר מענדעל האָבען
אויך געלאַכט. האָבען מיר געחאַפּט אַ פּסס פון דער מאַמע און
פון פּיני'ס ווייב טייבעל, למאי מיר לאַכען. געהט, זייט אַ בריה,
אדרבה, און לאַכט ניט!

ז.

אַלסדינג אויף דער וועלט האָט איין עק. געקומען אַ סוף צו
אונזער אַריינפאָהר אין ניו-יאָרק. מיר זענען שוין אויף דער גאַס.
דאָ הייסט עס „סטריט". ווען איך זאָל ניט וויסען, אַז מיר זענען
אין אַמעריקע, וואָלט איך זיכער געמיינט, אַז מיר זענען אין בראָד,
אָדער אין לעמבערג. די אייגענע אידען, די אייגענע ווייבער, די
אייגענע געוואָלדען, דאָס אייגענע מיסט, וואָס דאָרטען. נישט
מעהר, דער טומעל מיט'ן האַרמידער איז דאָ אַ סך גרעסער. און
דער רעש איז שטאַרקער, הילכיגער. אויך די מויערען זענען הער-
כער. אַ סך העכער. זעכס עטאָזשען איז אַ געלעכטער. פאַרהאַן

ברודער, נישט א ברודער, — שלאָגען א קלענערען פון זיך טאָר
מען ניט...
נו, געהט האָט ניט ליעב אזא לאַנד!

ט.

דערווייל האָב איך מיך פאררעדט און גאָר פאָרגעסען, אז
מיר זענען שוין געקומען אהינצוצו, וואו מיר דארפֿען זיך אָפֿֿ-
שטעלען. דאָס הייסט, ביי אונזער שכנה פעסי די גראַבע און ביי
איהר מאַן משה דעם איינבינדער. אריינגעקומען צו זיי אין שטוב,
האָבען מיר נישט געטראָפֿען קיינעם פון דער חאַליאַסטער. איך
קוק זיך אַרום אויף אַלע זייטען. איך זוך מיט די אויגען מיין
אַמאָליגען חבר „ושתִי“. ניטאָ ניט ושתִי, ניט קיינער. וואו
זענען זיי אהינגעקומען אַלע? וועט איהר הערען א שענס.

סטריט, האָדעוועט מען די קליינע עופה'לעך מיט מילך פון קליינע פלעשעלעך. גרעסערע קינדער שפיעלען זיך. און שפיעלען שפיעלט מען זיך מיט טויזענדערליי שפילערייען: מיט קנעפלעך, מיט רעדעלעך, אין באָל, אין וועגעלעך, אין שליטעלעך און אין „סקייטס". דאָס איז אַ מין זאך אויף פיער רעדלעך, צוגעבונדען צו די פיס, און אויף דעם רעדעלט מען. מע קאָן טויב ווערען פון דעם גע-פילדער, וואָס די קינדער הויבען-אויף אויף דער סטריט. די סטריט געהערט צו די קינדער. קיינער וועט ניט וואַגען זיי פון דאָנען צו פארטרייבען. און בכלל איז אמעריקע אַ לאַנד, וואָס איז באַ-שאפען געוואָרען פון די קינדערס וועגען. און דערפאר האָב איך ליעב דאָס לאַנד. אַנו, לאָז עמיצער פרובען אָנריהרען אַ קינד מיט אַ פינגער! מיין ברודער אליהו האָט דאָס פארזוכט אויף זיין אייגענער הויט. ער וועט שוין פארזאָגען אַ צעהנטען. אזוי איז געווען די מעשה:

איינמאָל בין איך מיט מענדלען געווען אויף דער סטריט און געשפיעלט אין „טשעקעס". דאָס איז אַ שפיעל מיט קיילעכניגע הילצערנע קנעפלעך, וואָס מע שיסט מיט זיי. איז אָנגעקומען סאַמע אין רעכטען שפיעל מיין ברודער אליהו. והאָט ער מיך, נאָך דער אַלטער מאָדע, אָנגעחאַפט ביים אויגער מיט איין האַנט און מיט דער אנדערער געווען גרייט מיר שענקען אַ פאָר פיינע פעטש. וואַכסט אויס אַ באָי, אַ „ווערגעלעץ", ווי פון אונטער דער ערד. ער לויפט-צו צו מיין ברודער און רייסט מיך אַרויס פון זיינע הענט. דערנאָך פאַרקאָמטשעט ער די אַרבעל און זאָגט עפּיס צו אליהו'ן אויף אמעריקאנער לשון. נאָר אזוי ווי מיין ברודער פאַר-שמעהט ניט קיין איינגעלש, נעמט דער ווערגעלעץ און טראָגט איהם אונטער אַ צוגעמאַכטען קולאַק גלייך אונטער דער נאָז. קלויבט זיך באַלד צונויף אַ רעדעל מיט מענטשען. און מיין ברודער פאַר-ענטפערט זיך פאַר זיי אויף אידיש, אז ער קעהר מיך אָן אַ ברודער, מעג ער דעריבער מיט מיר לערנען דרך-ארץ. זאָגען אָבער די צונויפגעלאָפענע, אז אין אמעריקע געהען נישט אָן די זאַכען. אַ

VII

די חאליאסשרע אויף דער ארבייט

VII

די האַליאסטערע אויף דער אַרבייט

א.

איך האָב אייך געהאַט דערצעהלט, אז מיר זענען אַריינגע-
קומען צו אונזער שכנה פעסי די גראָבע און צו איהר מאַן משה
דעם איינבינדער אין ניו־יאָרק, האָבען מיר פון זייער גאַנצער
האַליאסטערע קיינעם ניט געטראָפּען אין דער היים. וואָס איז די
מעשה? — די האַליאסטערע איז אויף דער אַרבייט. נאָר איידער
איך וועל אייך געהן דערצעהלען, וואָס פאַר איין אַרבייט יעדער
פון זיי האָט, באַדאַרף מען אייך פריהער באַשרייבען, ווי אזוי אַ
איד איין איינבינדער פאַרגינט זיך צו זיצען אין אַמעריקע. ער-
שטענס, די שטוב. ביי אונז אין שטעדטעל וואָלט פעסי די גראָבע
נאָר מורא געהאַט אַרויפצוקלעטערען אזוי הויך. מע געהט און
מע געהט און מע געהט אפשר אויף הונדערט טרעפּ, ביז מע קומט
אַריין אין אַ דירה־מלכות. חדרים און חדרים'לעך אָהן אַ שיעור.
דאָ הייסט עס „רוםס“. אין יעדען רוֹם — בעמלעך מיט קאָלדערעס,
מיט פאַרהענגלעך אויף די פענסטער, און איין רוֹם, וואָס מע רופט
דאָס „קיששען“. ביי אונז הייסט עס קיך. נאָר קיין אויווען איז
ניטאָ. איין אייווערנע פליטע מיט לעכער אויף צו קאָכען, און

ג.

אוראי האָט זיך אונזער משה'ן און אונזער פּעסי'ן קיינמאָל
 נישט גע'חלומ'ט אזא גוטס, אז זיי וועלען זיצען אין אזא שטוב
 און האָבען רומס. אויף אלסדינג אַ רום. אויף צו שלאָפען אַ
 רום, הייסט עס „בעד-רום". און אויף צו עסען האָבען זיי אַ
 באַזונדער רום, וואָס מע רופט דאָס „דיינינג-רום". פאַר וואָס
 עפּיס דיינינג-רום? ברעכען זיך אליהו און פיני די קעפּ און קאָנען
 נישט פאַרשטעהן. מילא בעד-רום — ווייל דאָרטען שטעהען בעטען.
 אָבער דיינינג-רום — וואָס איז די טייטש „דיינינג"? פאַר וואָס
 נישט „עס-רום"? מישט זיך אַרײַן משה דער אײנבינדער און
 זאָגט צו זיי:

— צו וואָס זאָלט איהר זיך ברעכען אומזיסט דעם מח?
 אבי איך בין אַ בעל-הבית אין גיריאָרק, גאָט צו דאַנקען, און
 מיינע קינדער אַרבייטען אלע מיט גאָט'ס הילף, און מע מאַכט אַ
 לעבען אין אַמעריקע...

איך באַקוק אָט דעם משה דעם אײנבינדער און טראַכט מיר:
 רבוננו של עולם! ווי אַ מענטש בייט זיך איבער! אין דער היים
 האָט מען איהם גאָר נישט געהערט רעדען אפילו. אומעטום און
 אלע מאָל איז געווען פּעסי. ער האָט גאָר געוואוסט מאַכען פאַפּ
 און קלעפען ספרים. און דאָ איז ער געוואָרען מיט אַ קאָפּ העכער.
 אַ קלייניגקייט — אַ מענטש האָט נישט קיין שום דאנות! אלע
 קינדער אַרבייטען און ברענגען געלט. איך וועל אײך אויסרעכענען
 אימליכען ביי די נעמען, וואָס פאַר אײַן אַרבייט ער טהוט און
 וויפיעל ער פאַרדיענט. די מאַמע איז מקנא אונזער שכנה פּעסי,
 וואָס גאָט האָט איהר געשענקט אזוי פיעל קינדער, קיין עין-הרע.

ד.

דער עלטערער בבור, קלעצעל האָט ער געהייסען אין דער
 היים. דאָ הייסט ער סעם. פאַר וואָס עפּיס סעם? — ווייס

וואסער צאפט זיך דאָ פון דער וואנט. קאלט וואסער און הייס וואסער — וויפיעל איהר ווילט! איהר דארפט נאָר געבען א דרעה מיט'ן קראַן — און פארטיג.

ב.

שפעטער, אז מיין ברודער אליהו און זיין ווייב ברכה זענען געקומען צו אונז געוואוירע ווערען, וואָס מיר מאַכען, האָט איהם אונזער חבר פֿיני אָנגענומען פֿאַר אַ האַנט, אַרײַנגעפֿיהרט אין קיטשען, באַווײַזען די צוויי קראַנען מיט וואסער און איז אַרויס מיט לשון, ווי פֿיני קאָן. ער האָט געזאָגט:

— וואָס זאָגסט דו עפֿיס, אליהו, אויף קאָלומבוסען? מעג ניט זיין פֿאַני די כפרה פֿאַר זיין מינדסטען נאָגעל, וואָס אַ חוץ בראַנפען און אַ חוץ פֿאַגראַמען ווייסט ער ניט ווער עס האָט איהם געשלייערט?...

וועט איהם דען מיין ברודער אליהו אָפֿשווייגען? רופֿט ער זיך אָן צו איהם, צו פֿיני'ן הייסט עס: „איצטער ביזט דו שוין אינגאנצען פֿאַר קאָלומבוסען. וואָס האָסט דו אָבער געזאָגט פֿריהער אַביסעל, אויף עלים אַיילאַנד?" פֿאַרענטפֿערט זיך פֿיני און זאָגט, אז עלים אַיילאַנד געהער ניט צו אַמעריקע. עלים אַיילאַנד, זאָגט ער, ליגט אויף דער גרעניץ צווישען אַמעריקע און צווישען אויס-לאַנד. זאָגט אָבער מיין ברודער אליהו, אז עס הויבט זיך נאָרניט אָן. צעקריענט מען זיך, ווי דער שטייגער איז ביי די צוויי חברים. ביז עס מיסט זיך אַרײַן ברכה און מאַכט צווישען זיי אַ שלום. זי זאָגט, אז זיי ווייסען ביידע מעהר פון אַ טוידטען, און אז דעריבער איז זייער קריעגען זיך ניט ווערטה אַיין אָפֿנערײַבענער גראַשען. נאָר איך האָב אַיך אָנגעהויבען צו דערצעהלען פון משה דעם אַינבינדער'ס שטוב און בין אַרויף גאָר אויף אַנדערע זאַכען. האָט קיין פֿאַראַיבעל ניט — מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער שכנה פעסי די גראַבע און צו איהרע קינדער, צו דער האַליאַסטרע.

אין די באַנדעלס געפינען זיך זעמעלעך, פֿוטער, קעז, אייער, צוקער, מילך, קרים — סמעטענע הייסט עס. מע דארף זיך מיט דעם דראַפּען אויף צוויי הונדערט טרעפּ אויף דעם „טאַפּ-פּלאָר“, דאָס הייסט, נאָנץ אויבען אונטער'ן דאָך. און דאָס באַדארף אָפּגע- טהאָן ווערען ניד, אין איין אַטהעם, וואָרום ער דארף נאָך קומען צוריק אין סטאָר צוקעהרען דאָס מיסט, אויפראַמען און טהון נאָך עפּיס איין אַרבייט ביז האַלבען טאָג. נאָך האַלבען טאָג איז ער פֿריי. באַקומען באַקומט ער נישט קיין סך. אינגאנצען פּופּצען סענט אַ טאָג, אַ חוץ פֿרייטאָג. פֿרייטאָג באַקומט ער אַ גאנצען קוואַדער מיט אַ חלה אויף שבת.

ו.

דאָס, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט אויבען, קעהר זיך אָן מיט די גרעסערע בחורים. די קלענערע לאָזט מען דאָ נישט אַר- בייטען אין דער פֿרייה. מחמת דאָ, אין אַמעריקע, מוזען קליינע קינדער לערנען, געהן אין סקוהל. דאָס הייסט, אין חדר אַריין. אַניט — טהוט זיך חושך. און לערנען לערענט מען אומזיסט. און מען גיט אייך נאָך צו ביכער אויך. אונזער חבר פֿיני, אַז ער האָט דאָס דערהערט, איז ער געוואָרען אויסער זיך. ער האָט זיך דערמאָנט, אַז ביי אונז, אין דער היים, לאָזט מען גאָר אידישע קינדער נישט אַריין אין גימנאַזיע. און דאָ, אין אַמעריקע, שלעפט מען אייך מיט גוואַלד. אַניט — וועט איהר צאָהלען שטראָף. „צוליעב דעם אַליין, זאָגט פֿיני, וואָלט זיך פּאָני געמעגט באַגראָבען אַ לעבעדיגער אין דער ערד אַריין!“...

נאָר אזוי ווי אין סקוהל געהט מען נאָר אַ האַלבען טאָג, קאָן מען דעם אַנדערען האַלבען טאָג עפּיס טהון און פאַרדיענען אַ פּאָר טאָלער. טהוען זיי טאַקי אזוי, פּעסי'ס קלענערע קינדער. איינער, אָט דער וואָס מע רופּט איהם טשערנאָהוז, אַרבייט אין איין אַפּ- טייק. דאָ הייסט עס אַ „דראַג-סטאָר“. ער וואַשט פּלעשלעך, געהט

איך גיט. איך ווייס נאָר, אז ער פאַרדיענט שוין געלט. ער איז איינגעשטעלט אין אַ „פייפער-באַקס-פּעקטאָרי“. איהר ווייסט דאָך אָבער ניט מיט וואָס מען עסט דאָס, באַדאַרף מען אייך פאַר-טייטשען. דאָס איז אַ פאַבריק, וואו מע מאַכט שאַכטלען פון קאַרטאָן-פאַפּיער. מיינט ניט, אז דאָס איז אזא שווערער דזשאַב (דזשאַב הייסט אַ מאַכען). ער אַליין בסך-הכל מאַכט נאָך ניט קיין שאַכטלען. ער צעטראַגט זיי נאָר. הייסט עס דאָ אויף זייער לשון: ער „דעליווערט“ זיי. דאָס הייסט, ער נעמט אין יעדער האַנט אַ באַנדעל שאַכטלען פון אַ צעהן טויז און לויפט מיט זיי איבער די ענגע סטריטען, צווישען קאַרס און אויטאָמאָבילס. מע דאַרף אַכטונג געבען, זיי זאָלען חלילה ניט צעקוועטשט ווערען. ער באַקומט דערפאַר דריטהאַלבן טאָלער אַ וואָך און האַפּט אויף אַ „רעז“, דאָס הייסט, אויף אַ הוספּה. ס'איז מעגליך, אז מיט דער צייט זאָל ער נעמען דריי טאָלער אַ וואָך. דאָס איז דערווייל. שפעטער אַביסעל, זאָגט איהם צו דער באָס (אַ בעל-הבית הייסט דאָ „באָס“), אז ער וועט איהם אויסלערנען די אַרבייט, ווי אזוי צו מאַכען די שאַכטלען. ער זאָגט צו איהם: „דו זיי נאָר אַ גוד באָי, וועסט דו זיין אַללרייט“. אויף אונזער לשון הייסט עס: „זיי אַ מענטש, וועסט דו עסען אין סוכה“.

ה.

דאָס צווייטע בחור'על, וואָס מע האָט איהם אַמאָל גערופּען וועלוועל קאָטער, און היינט הייסט ער שוין ווילי, איז אויך אַ דעליווער-באָי, דאָס הייסט, אַ יונגעל, וואָס מע שיקט איהם. ער איז אין אַ „גראַסערי-סטאָר“. ביי אונז הייסט עס אַ „באַקאָליינע קלייט“. דאָס איז שוין אַביסעל אַ שווערערער דזשאַב. מע דאַרף זיך פּעדערען גאַנץ פריה, אז גאָט אַליין שלאָפּט נאָך. מע דאַרף קודם אויססאַרטירען און אויספאַקען אלע אָרדערס. דערנאָך צע-טראָגען די באַנדעלס צו די קונים. דאָ הייסען זיי „קאָסטאַמערס“.

פען, האפט זי אריין דערווייל א ראזינקע, אדער א מאנדעל, אדער א טייטעל אין מויל אריין. דערפאר האפט ער אבער אליין אפטליך אריין פון די זיסע זאכען. ושתי אדער העררי וועט מיר ניט פארלייקענען. ער האט זיך מיר מודה געווען, אז ער האט זיך איינמאל אזוי צוגעהאפט צו די ראזינקעס, אז עס האט איהם נאכ-דעם דריי טאג וועה געטהאן דער בויך. באקומען באקומט ער פאר זיין ארבייט גארניט. בלתי גאר דאס, וואס עס פאלט איהם אריין פאר העלפען אפטרעגן א קאסטאמער. קריגט ער דערפאר א פעני אדער צוויי. און אמאל א ניקעל — פינף סענט. ביי אונז הייסט עס „נא טשא“ דא הייסט עס א „טיפ“. דאס ברענגט איהם אריין ביז א טאלער א וואך. אין דער היים האט ושתי קיין קאפיקע קיינמאל נישט געזעהען אין חלום אפילו. סיידען פורים ביי שלחמנות פאנאנדערטראגן. איז אבער פורים נאר איין מאל אין יאהר. און דא איז ביי איהם פורים אלע טאג. אלע טאג פארדיענט ער געלט.

— קאלומבוס! ביזט ווערטה, מע זאל דיך אפגילטען! — האט געזאגט אונזער חבר פיני, ווען ער איז דורכגעגאנגען פארביי ריווינגטאן סטריט און דערזעהען ושתי'ן ביי'ס סטענר. ער האט איהם געגעבען צו לעזען דריי סענט פאר באקסערען און איין סענט ושתי'ן „נא טשאק“, אדער א „טיפ“, ווי עס הייסט דא, אין אמעריקע.

מ.

און משה דער איינבינדער אליין זיצט אויך ניט לעדיג. ער פארנעמט זיך ניט מיט איינבינדעריי, ווי אין דער היים. מחמת דא, אין אמעריקע, זאגט ער, דארף מען צו דער מלאכה האבען א מסמון מיט געלט אויף צו דינגען א סטאר, קויפען אינסטרומענטען און האבען באקאנטשאפט. און ווידער, זאגט ער, זיין א „האנט“ ביי יענעם, דאס הייסט געהן ריענען — איז שוין ניט די יאהרען.

אין פאסטאָפּים נאָך מאַרקעס. דאָ הייסט עס „סטעמפּס" און עס פאַרקויפט זיך אין דער אפטייק. ער באַקומט פאַר זיין אַרבייט, נאָך פאַר אַ האַלבען טאָג, אַ טאָלער מיט אַ קוואַדער אַ וואָך. „עס געהט ניט צופּוס" — זאָגט משה דער איינבאנדער און נעמט צו ביי איהם דאָס געלט.

ז.

פייטעל פעטעלעלע, דאָ הייסט ער שוין פיליפ, געהט אויך אַ האַלבען טאָג אין סקוהל, און דעם אנדערען האַלבען טאָג פעדעלט ער מיט אירישע גאַזעטען. דאָ הייסט עס „פייפערס". ער לויפט אַרום אויף איסט־בראָדוויי — אזא סטריט — און שרייט: „פייפערס, פייפערס!" און רופט דערביי אויס דעם נאָמען פון יעדען פייפער. ער מאַכט דערפון פון פערציג ביז פופציג סענט אַ טאָג, און אַ מאָל מעהר אויך. פאַרשטעהט זיך, אז דאָס געהט אויך אוועק צום פאָטער אין טאָפּ אַריין. אַלע פאַרדיענען, און דער איינבאנדער האַלט זיי אַלעמען אויס.

ח.

אַלע פאַרדיענען. אפילו מיין חבר הערשעל, דער וואָס מיט דער גולקע און וואָס מע רופט איהם דערפאַר „ושתי". דאָ הייסט ער שוין ניט ושתי און ניט הערשעל, נאָך העררי, און לערענט אין סקוהל. דעם אנדערען האַלבען טאָג נאָך דער סקוהל שטעהט ער ביי אַ סטענד אין ריווינגטאָן סטריט ביי אַ באַקאַנטער אירדינע, טאַקי פון אונזער שטעדטעל, און העלפט איהר פאַרקויפּען ריזן, גרויפּען, הירזש, אַרבעס, בעבלעך, נים, ראָזינקעס, מאַנדלען, פייגען, טייטלען, באַקסערען, און זויערע אוגערקעס אויך. קיין סך אַרבייט דערביי האָט ער ניט. ער דאַרף נאָך אַכטונג געבען, מע זאָל ניט צעשלעפּען. וואָרום אַ אירדינע, אז זי געהט צו פרעגען אויף גרוי-

שווער, יונה דער בעקער. און טאָמער וועט איהר זעהען טאָקי
 אויף דער אייגענער סטריט, אַקוראַט אַקעגען, אויך אַ אידישען
 אויפֿשריפט און אויך מיט גרויסע אותיות: בכאָן פאַרקויפט
 מען היימישע קנישעס — זאָלט איהר וויסען, אַז דאָס איז שוין
 ניט אונזער מחותן יונה דער בעקער. דאָס האָט מען שוין געמאַכט
 איהם אַ קאָנקורענציע. זאָלט איהר אַהינצו ניט געהן. געהן זאָלט
 איהר בעסער צו אונזער מחותן, צו מיין ברודער אליהו'ס שווער.
 אַ סימן וועט איהר האָבען, אַז איהר וועט אַריינקומען, וועט איהר
 באַלד דערקענען אונזער מחותן — ער איז אַ בייזער. און אויב
 איהר וועט ניט דערקענען איהם, וועט איהר דערקענען זי, אונזער
 מחותנת'טע, ריוועלע די בעקערין. זי איז מיט אַ גוידער און
 טראָגט קארעלען. און מיין שוועגערין ברכה וועט איהר דאָך געוויס
 דערקענען. זי האָט גרויסע פיס. און איהר קליין שוועסטערעל,
 אַ ראַבעטיני מיידעל מיט אַ צעפעל, דרעהט זיך דאָרט אַרום. זי
 הייסט אַלטע, און מע האָט זי מיר אַמאָל געהאַט גערעדט פאַר אַ
 כלה. נאָר פון איהר וועלען מיר שמועסען איין אנדערש מאָל.

האָט מען איהם געגעבען איין עצה — צווישען אידען ווערד מען
 ניט פארפאלען, — אז ער זאל זיך איינפיקסען א סטענר פון ספרים,
 ביכער און ביכלעך אויף עסעקס סטריט, וועט ער מאכען א לעבען.
 אונזער חבר פיני'ן איז דאָס אזוי געפעלען, אז ער זאָגט, ער וואָלט
 אויך א בעלן געווען האָבען אזא פרנסה. און געפעלען איז דאָס
 איהם, זאָגט ער, דערפאר, ווייל אַרום דעם וואָס מען געהט שמירט
 מען זיך. פיני האָט ליעב ספרים און ביכער, ווי א פיש האָט ליעב
 וואַסער. ער, אז ער האַפט זיך צו צו א בוך און שטעקט אַריין
 דעם שפיץ נאָך, וועט איהר איהם ניט אַפרייסען.

י.

און אפילו אונזער מחותן, יונה דער בעקער, פארנעמט זיך
 אויך ניט מיט זיין פריהערגער מלאכה, דאָס הייסט, מיט בעקעריי.
 פאר וואָס? אלץ די אייגענע מעשה. אויף צו עפענען א בעקעריי
 באדארף מען, זאָגט ער, דאָ האָבען רויטשילד'ס פארמעגען. און
 אויסער דעם, באדארף מען, זאָגט ער, באַלאַנגען צו דער „יוניע“.
 און ער איז דערויף, זאָגט ער, שוין צו אַלט. און געהן אַרבייטען ביי
 יענעם ניט אין א „יוניע“ האָט ער מורא, אז טאָמער מאַכט זיך
 א סטרייק — און דאָס איז אין אַמעריקע אלע טאָג, — קאָן ער
 קריגען א צעשפאָלטענעם קאָפּ. וואָס־זשע טהוט מען? איז דאָך
 שלעכט. יהאָט מען איהם געגעבען איין עצה, אז קיין ברויט און
 קיין חלה זאל ער טאָקי ניט באַקען. נאָך וואָס דען? — קנישעס!
 היימישע קנישעס. מילכיגע מיט קעז, אָדער פארעווע מיט קרויט.
 און וואָס זאָלט איהר קלעהרען — אונזער מחותן מאַכט ניט
 שלעכט. גאָרניט שלעכט! זיינע קנישעס האָבען א שם אויף דער
 איסט־סייד. אז איהר'ט געהן אויף עסעקס סטריט, וועט איהר
 דערזעהען אָנגעשריבען אויף א פענסטער מיט גרויסע אותיות אויף
 אידיש: בכאן פאַרקויפט מען היימישע קנישעס — זאָלט
 איהר וויסען, אז דאָס איז אונזער מחותן, מײן ברודער אליהו'ס

VIII

מִדּוּכָען אַ דזשאַפּ

VIII

מיר זוכען א דזשאב

א.

מע קאן ניט באקלאָגען זיך. מיר זענען זעהר אָנגעלעגטע געסט ביי אונזער שכנה פעסי די גראָבע און ביי איהר מאן משה דער איינבינדער. און עס איז אונז דאָרט גאָר ניט שלעכט. און פרייליך איז אויך גענוג. ווער שמועסט זונטאָג, דער טאָג, וואָס די חאָליאַסטערע איז פריי, — דעמאָלט איז אַ לעבען. מיר נעמען זיך צונויף אלע, גאנץ קליינוואַרג — און מיין חבר מענדעל אויך מיט אונז — און מיר געהען אוועק אין טהעאָטער אַרײַן. איך מיין דאָס די „מואווינג־פיקטשורס“. עס קאָסט אַ ניקעל אַ פאַר־שוין, און איהר זעהט זיך אָן אַזעלכע וואונדירים, אז דער קאָפּ דרעהט זיך אַזש! איך זאָל זיין דעם קיזער'ס אַ זוהן, אָדער דזשיקאָב שיפ'ס איין אייניקעל, וואָלט איך גאַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט געלעגען אין די מואווינג־פיקטשורס. איך וואָלט גאָר קיינמאָל ניט אַרויסגעקראָכען פון דאָרטען. מיין חבר מענדעל אויך דאָס איינענע. און ושת, דער וואָס הייסט שוין היינט העררי, אויך אזוי. געהט זשע אָבער רעדט מיט מיין ברודער אליהו, זאָגט ער, אז ס'איז אַ שטות'עריי. ס'איז גאָרניט, זאָגט ער. ס'איז

אלע פיער געהן ארבייטען אין שאפ און ווערען שניידערס. דאס הייסט, ניהען אויף דער מאשין. דאָ רופט מען דאָס „אַפּריי-טערס“. זאָגט אָבער ברכה, אז ס'איז ניט כדאי געווען צוליעב דער שענער מלאכה אוועקוואהפען די היים, זיך איינשטעלען דאָס לעבען איבער'ן ים און ווערען שניידערס אויף דער עלטער. ענטפערט איהר דערויף אליהו, אז ער ווייסט ניט וואָס איז שענער — פארקויפן קנישעס אויף עסעקס סטריט, אָדער ארבייטען ביי דער מאשין? ווערד ברכה אָנגעצונדען, למאי אליהו וואָרפט איהר אויס קנישעס. זי גיט איהם אָנצוהערעניש, אז ווען ניט איהר טאטענ'ס קנישעס אויף עסעקס סטריט, וואָלטען זיי אלע געשוואָלען פאר הונגער...

ג.

אונזער חבר פיני'ן האָב איך ליעב נאָר פאר זיין רעדען. ער, אז ער צעהיצט זיך, איז אַ חיות צו הערען. אויסגעהערט אלע מענ'ס טענות, האפט ער זיך אויף, מאכט מיט ביידע הענט און לעגט-אוועק אַ מענה-לשון. איך געדענק אימליכס וואָרט. אָט ווי אזוי פיני האָט גערעדט:

— אַ! איהר פינסטערע, ווילדע מענטשען וואָס איהר זענט! אין אייך ליגט טיעף איינגעוואָרצעלט דער גלות פון יענעם וויסטען לאַנד פון פאָני, ימח שמו וזכרו! אַמעריקע איז אָבער גיט חזיר לאַנד! אלע מיליאָנערען און מיליאָרדערען אין אַמעריקע האָבען יונגער הייד געארבייט שווער און ביטער. ווער אין אַ שאַפ, און ווער אויף דער סטריט. פרעגט ביי ראָקענפעלער, קארנעני, מאָרד גען, וואַנדערהילד, וואָס זענען זיי געווען אַמאָל? צי האָבען זיי ניט געקעהרט די סטריט? צי האָבען זיי ניט אַרומגעטראָגען קיין פייפערס אויף צו פארקויפן? צי האָבען זיי ניט געפּוצט פרעמדע שיך פאר אַ ניקעל? צי געמט, למשל, דעם קעניג פון אויטאָ-מאָבילען, מיסטער פאָרד — פרעגט איהם, צי איז ער ניט געווען

פאר קינדער. פרעגט זיך א קשיא: ווי באלד אז פאר קינדער, פאר וואס זשע רייסט זיך אהין אונזער חבר פיני? און זיין ווייב טייבעל? און מיין שוועגערין ברכה? האט מיין ברודער אויף אלסדינג א תירוץ. די ווייבער, זאגט ער, האבען אזוי פיעל שכל, וויפיעל די קינדער. און פיני, זאגט ער, רייסט זיך אהין נאך איהם, אליהו'ן, אויף צו להכעיס. דער שפיץ איז געווען, אז אליהו האט אזוי לאנג גערעדט, ביז ער איז איינמאל אין א זונטאג אויך מיטגעגאנגען מיט אונז. פון דעמאלט אן לאזט ער ניט דורך קיין איין זונטאג און געהט אין די מואווינג-פיסטשורס. מיר געהען אלע. יונג און אלט. קליין און גרויס. אפילו פעסי' און משה און אונזערע מחותנים — אלע, אלע. נאך די מאמע געהט גיט. „איהר מאן, זאגט זי, וועט ליגען אין דער ערד, און זי וועט געהן אין טרעיאטער — ניט דערלעבען וועלען דאס, זאגט זי, איהרע שונאים!“...

ב.

עס איז ניט שלעכט ביי אונזערע שכנים. טאקי גאָר-גאָר ניט שלעכט. עס איז אָבער ניט קיין תכלית כסדר זיין ביי יענעם א גאסט. מע באדארף עפּיס זעהען א טהועכץ, „טרייען א דזשאב“. אין אמעריקע באדארף יעדער „מאכען א לעבען“. אזוי זאגט מיין ברודער אליהו. ער געהט-ארום פארזארגט מעהר פון אלע-מען. ער קומט אלע טאג צו אונז פון זיין שוועהר יונה דעם בעקער און זעצט זיך אוועק מיט דער מאמע רעדען וועגען תכלית ברכה זיצט אויך דערביי. און אונזער חבר פיני איז אויך דא. ער, פיני, האט פלאנען און פראיעקטען אָהן א שיעור. נאך אלע זיינע פלאנען טויגען אויף כפרות. דאס הייסט, טויגען טויגען זיי, נאך זיי געפעלען ניט מיין ברודער אליהו. און טאמער גע-פעלט עס אליהו'ן, געפעלט דאס ניט ברכה'ן. למשל, פיני'ן איז געקומען א געדאנק, אז ער און אליהו און ברכה און טייבעל זאלען

ה.

זינט איך קען מיין ברודער אליהו האָב איך איהם נאָך קיינ-
מאָל ניט געזעהען אזוי לאַכענדיג, ווי איצט. מיין ברודער אליהו,
ווייסט איהר דאָך, איז בכלל אַ מענטש אַ פאַרזאָרגטער, אַ מרה-
שחורה'ניק. זעלטען ווען איהר זעהט איהם, ער זאָל לאַכען. און
אפילו אז ער לאַכט, איז אויך נאָר מיט אַ האַלבען מויל. איצטיגס
מאָל איז עפּיס אָנגעפאַלען אויף איהם אזא געלעכטער, אז מיין
מאמע האָט זיך אזש איבערגעשראַקען פאַר איהם. עס איז אָבער
טאַקי געווען פון וואָס צו לאַכען. מע האָט באַדאַרפט נאָר אַ קוק
טהון אויף אונזער חבר פיני'ן, ווי אזוי ער האַלט די הענט אין
די קעשענעס פון זיינע שמאָלע הויזען, וואָס קוים זיי האַפען אַרום
די נייע גרויסע אמעריקאַנער שיד, אויפ'ן האַלדזטיכעל, וואָס
טייבעל מאַכט איהם אַלע מאָל צורעכט, ס'זאָל ליגען גלייך, און
עס פאַלגט ניט, האַטש געב דעם אַ קרענק, און אויף זיין האַרט
קליין אמעריקאַנער קאַפּעלישעל, וואָס וויל ניט זיצען אויף איין
אַרט, און דער עיקר — אויף זיינע קורצזיכטיגע אויגען מיט זיין
שפיצעכיגער נאָז, וואָס קוקט-אַראָפּ אין מויל אַרײַן.
— רבּונו של עולם! אָט דאָס וועט זיין אַמאָל אַ פרעזידענט-
דענט...? זייט אַ בריה און לאַכט ניט!

ו.

גוט אָנגעלאַכט זיך, רופּט זיך אָן מיין ברודער אליהו צו דער
מאמע אזוי:
— מילא, אונז האָט שוין אונזער פיני באַוואָהרענט. מיר
געהען אַלע אין שאַפּ און וועלען ניהען קליידלעך אויף דער מאַשין.
און פיני אַליין איז דאָך אַודאי שוין אַ באַוואָהרענטער מענטש —
ער וועט דאָך זיין, אַם ירצה השם, אַ פרעזידענט... וואָס טהומ.
מען אָבער מיט אונזער קליינוואַרג?

אמאל א שאַפער, איין אַנטרייבער? אָדער נעמט גאָר די גרויסע מענטשען, אשטייגער, א וואשינגטאָן, א לינקאָלן, א רוזוועלט — זענען זיי דען געבוירען געוואָרען גרויסע מענטשען, פרעזדענטען? צי אפילו איצטיגער פרעזדענט ווילסאָן, זאָל ער מיר מוחל זיין, איז ניט געווען קיין מלמד?...?

ד.

דאָס קאָן שוין מײן ברודער אליהו ניט פאַרטראָגען. ער האַקט איבער אונזער חבר פינ'ן סאַמע אין מיטען:

— ע, פיני, דו רעדסט שוין על ה' ועל משיחו און אויף „ננתקה"! דו פאַרגעס נאָר נישט, אז דערווייל איז ווילסאָן מלך... נאָר פיני, אז ער צעהיצט זיך, איז געפעהרליך. ער לאַכט זיך אויס פון מײן ברודער אליהו:

— חאַחא! מלך? וואָס מיר מלך? ווער מיר מלך? ניטאָ קיין מלך אין אמעריקע! א פרייע מדינה! א דעמאָקראַטישע-סקע!...

— בקיצור, איז ניט קיין מלך, איז ער פרעזדענט, וואָס איז די נפּקאָמינה? — פרובט זיך אליהו. און פיני האַקט איהם אָפּ:

— ס'א גרויסע נפּקאָמינה! פון מלך ביז פרעזדענט איז אזא חילוק, ווי פון „יככה" ביז „יבכה"! א מלך איז א מלך, און א פרעזדענט איז א פרעזדענט! א מלך איז בירושה, און א פרעזדענט קלויבט מען אויס. ווילען מיר — איז ווילסאָן פרעזדענט אויף גאָך פיער יאָהר, ווילען מיר ניט — איז ער צוריק א מלמד. און דאָס ווייסט דו, אז אין עטליכע יאָהר אַרום קאָן איך אויך זיין א פרעזדענט?

— דו? א פרעזדענט?...?

— איך — א פרעזדענט!...

— דו לערענסט זיך שרייבען? — פרעגט איהם אליהו. נאָר
פיני ענטפערט איהם ניט. ער לעגט־צונויף דאָס אָנגעשריבענע
און באהאַלט עס ווייט־ווייט אין די זייט־קעשענעס פון פֿירזשאַק
פון בייַדע זייטען, און ער זעהט אויס ווי געשוואָלען.

ח.

מיר, איך און מיין חבר מענדעל, זיצען אויך ניט לעדיג. ביז
מיר וועלען אַמאָל קריגען א דזשאב, העלפען מיר אויס דער חאַר
ליאַסטערע ווי ווייט מענליך. איך העלף דעם עלטערען באַי קלעצעל,
וואָס מע רופט איהם איצטער „סעם“, ביים צעמראָגען די פעקלעך
פון די פֿיפער־באַקסעס. און מיין חבר מענדעל רייבט זיך אַמאָל
אַרום וועלוועלען, וואָס היינט הייסט ער „ווילי“, אין דער באַקאַ
ליינע סטאָר, און אַמאָל אַרום פייטלען, וואָס מע רופט איהם היינט
„פיליפ“, דער וואָס פֿעדעלט מיט אידישע „פייפערס“. פאַר אונז
זער אַרבייט באַקומען מיר פון זיי ניט קיין שום געצאָהלט, אַ חוץ
נאָר, וואָס זיי נעמען אונז זונטאָג אויף זייערע הוצאות אין טהעאַ
טער, איך מיין, אין די מאַווינג־פֿיקטשורס. און אז מיר געהען
אַרויס פון די מאַווינג־פֿיקטשורס, זענען זיי אונז מכבד מיט
„מאַראָזשענע“. האָ הייסט עס „אייז־קרים“, און מע עסט דאָס
אָדער מיט צוויי שטיקלעך ביסקוויט, וואָס זעהט אויס ווי אַ פֿוריס־
דיג פֿלעדעל, אָדער מע טרינקט עס מיט סאַדע־וואַסער. דערנאָך
„נעמען מיר אַ וואָק“, אַ שפּאַציער הייסט עס, אין פאַרק. און
פאַרקען זענען דאָ אין ניו־יאָרק אַ סך, און אומעטום לאָזט מען
אייך אַריין אומזיסט, אָהן געלט. אַמעריקע איז שוין איין מאָל
אַ לאַנד! וואוהין איך וויל — אַהין געה איך, און וואָס איך וויל —
דאָס טהו איך.

דאָס מיינט ער מיך און מיין חבר מענדעל. ער קאָן ניט ליידען, וואָס מיר געהען אַרום בטל. ער איז אין כּעס סכּנות, למאי מיר דרעהען זיך אַרום איבער דער סטריט און שפּיעלען אין „באָל“ אָדער אין „טשעקעס“ (ביי אונז הייסט עס „מיאטש“ און „קנעפּ-לעך“). ער האָט זיך אַ פּרוּף געטהאָן מיך אָנצונעמען ביי'ם אויהער, געדענקט איהר דאָך, וואָס פאַר אַ מיאוס'ען פּסעק ער האָט געהאַפּט פון אַ „ווערגעלעץ“, וואָס האָט איהם צוגעשטעלט אַ קולאַק גלייך אין גאָז אַריין — ער זאָל וויסען, אז אין אַמעריקע קאָן מען זיך „פּייטען“, דאָס הייסט שלאָגען, נאָר מיט אַ גלייכען. — וואָלט איהר שוין געהאַט אזא דאגה מיט זיך, ווי איהר האָט אַ דאגה מיט די קינדער! ... — רופט זיך אָן משה דער איינציג בינדער און דערמיט גיט ער אונז אָנצוהערעניש, אז מיר זענען טאַקי זעהר וואוילע געסט, נאָר ס'איז שוין צייט, מיר זאָלען עפּים טהון, עפּים אַליין פאַרדיענען אונזער שטיקעל ברויט...

ז.

היינט אונז, מיינט איהר, איז דאָס איינגענעמען צו זיצען ביי יענעם אויף לאַסקאווע ברויט? מיין מאַמע העלפּט אַוויס פעסי'ן אין קיטשען. זי באַקט און קאָכט און וואַשט און רוימט. אונזער חבר פּיני'ס ווייב טייבעל פאַרבעט די בעטען און קעהרט אַוויס די רומס. פּיני אַליין העלפּט משה דעם איינציגער אויפ'ן סטענד ביי די ספּרים. האָטש דעם אמת זאָגען, איז פון פּיני'ס הילף נישטאָ אַ סך צו וואַרמען. וואָרום פּיני, אז ער דערזעהט ספּרים, איז איהם ניט אָפּצורייסען. שטעקט ער אַריין די נאָז אין אַ בוך — איז אַ גומען טאָג! דאָס אַליין וואָלט נאָך אויך ניט אויסגעמאַכט. האָט ער אַ טבע — ער דראַקעט. גאָט האָט איהם צוגעשיקט אַ פּאָנטאַן-פּען, וואָס די טינט געהט ניט אַוויס אייביג — אייביג. פאַפּיער איז דאָ וואָלוועל, וועלוועלער פון באַרשטש, — זיצט ער און דראַקעט.

ברויט. מיר ארבייטען שוין אין שאפ. דאָס הייסט, ניט איך און
ניט מיין חבר מעגרעל. אונז נעמט מען ניט. מיר זענען נאָך
צו יונג. אין שאפ געהען ארבייטען דערווייל צוויי פון אונזער
משפּחה: מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פיני. וואָס הייסט
ארבייטען אין שאפ, און ווי אזוי ארבייט מען דאָרט? — דאָס
געה איך אייך דערצעהלען.

ט.

והאָב איך צייט, האָפּ איך זיך אַראָפּ צו מײן אַמאָליגען חבֿר
 ושתי (היינט הייסט ער שוין העררי). איז אָבער זיין באַסיכע
 (בעל־הבית'טע) פֿונ'ם סטענדר ניט צופריעדען. זי האָט באַמערקט,
 אז ושתי רוקט מיר אונטער אַמאָל אַ באַקסער און אַמאָל אַ פּאָר
 ראָזינקעס מיט מאַנדלען. „צוויי נאָשערס, זאָגט זי, קאָן איהר
 סטענדר ניט פּאַרטראָגען“... געה איך שוין מעהר ניט צו ושתי'ן,
 צו העררי'ן הייסט דאָס. איך וואָרט ביז ער קומט אויף דער נאָכט
 אַהיים, ברענגט ער מיר אַלע מאָל צו טראָגען עפּיס אין קעשענע
 אויף צו נעמען אין מויל אַרײַן. דערוועגט ברכה, אז איך קיי,
 שטעלט זי מיר צו אַ בענקעלע פּאַר מײן ברודער אליהו. פרעגט
 מיך אליהו, וואָס איך קיי? זאָג איך: „טשאַינגאָס“. אָט דאָס,
 וואָס אַלע קייען אין אַמעריקע. זאָגט ברכה, אז עס קעהרט זיך
 איהר איבער די גאָל פֿון דעם קייען, וואָס מע קייעט דאָ. זאָגט
 איהר אליהו: „עלעהיי, לאָז זיך דיר דאַכטען, אז בהמות מעלה
 ברה'ן“... קאָן דאָס פֿיני ניט ליידען, למאי אליהו פּאַרגלייכט די
 אַמעריקאַנער צו בהמות. ער זאָגט:

— דו נעמסט אַ פּאָלק, דאָס ערשטע, דאָס גרעסטע, דאָס
 קלינסטע און דאָס פֿרייסטע פּאָלק אין דער וועלט, און פּאַרגלייכסט
 זיי צו, להבדיל, בהמות?!... איך וואָלט אַ בעלן געווען, זאָלסט
 מיר זאָגען נאָר אײַן זאָך — וואָס וואָלט פֿון אונז געווען, ווען
 קאָלומבוס זאָל חלילה ניט געווען אַנטדעקען אַמעריקע?
 — וואָלט עס אײַן אַנדערער אַנטדעקט! — ענטפערט איהם
 אָפּ מײן ברודער אליהו נאָר פּראָסט און דוקא ניט לאַנג געטראַכט.

י.

דאַנקען השם יתברך, איך קאָן אײַך אָנוואַגען אַ בשורה —
 מיר האָבען שוין אַ דושאַב. מיר'ן שוין ניט דאַרפֿען מעהר אַרומ־
 געהן לעדיג. מיר'ן שוין ניט דאַרפֿען אָנקומען צו לאַסקאַווע

IX

מִדְּאַרְבַּיִטְען אִין שאַפּ

IX

מיר ארבייטען אין שאפ

א.

ווי אזוי מע ארבייט אין שאפ — קאָן איך אייך אַקוראַט ניט זאָגען. וואָרום איך ווייס אַליין ניט. מע לאָזט מיך נאָך אַהינצו ניט אַריין. וואָרום איך בין נאָך ניט בר־מצוה. איך ווייס נאָך דאָס, וואָס איך הער פֿון מיין ברודער אליהו און פֿון אונזער חבר פֿיני. אַלע אויפֿדערנאַכט, אז זיי קומען אַהיים פֿון שאפֿ, דער־צעהלען זיי אונז חדושים ונפלאות. זיי קומען אַלע מאָל אויס־געמאַטערט און הונגעריג. און מיר זעצען זיך עסען וועטשערע. דאָ הייסט עס „סאַפֿער“. ברכה האָט פֿיינט אָט דאָס וואָרט, אזוי ווי איין עהרליכער איד האָט פֿיינט חזיר. נאָך אַ וואָרט איז פֿאַר־האַן, וואָס מיין שוועגערין קאָן ניט אַריבערטראָגען. דאָס איז אַ „ווינדע“. אַ ווינדע הייסט דאָ אַ פענסטער. זאָגט ברכת דערויף: „ווינד און וועה זאָל זיין צו זיי“... היינט קאָן זי ניט הערען, אז מע זאָגט „סטאַקינגס“. איהר וועט קיינמאָל ניט פֿאַלען דערויף, אז סטאַקינגס זענען זאָקען. אָדער, אַשטייגער, וואָס וועט איהר זאָגען אויפֿ'ן וואָרט „דישעס"? דאַכט זיך, אז „פּאַסודע", זאָגט ברכה, איז אַ סך שענער? אָדער וואָס קאָן זיין פֿשוט'ער

ג.

ווי אזוי האָט זיך מיין ברודער אליהו אויסגעלערענט שטער
 פען? — למאי ווי אזוי איז דער דאָמסקי שניידער געוואָרען אַ
 מוהל? איז אליהו נעכאָך טאָקי גוט אויסגעריסען געוואָרען. מע
 האָט איהם געגעבען איבערגעבליבענע שטיקלעך, ער זאָל זיי איבער-
 געהן מיט דער מאַשין. איז ער דורכגעגאנגען עטליכע מאָל הין
 און צוריק און איז געוואָרען אַל-רייט. אויף מאָרגען האָט ער
 שוין געשטעפט. מאָהלט אייך, אז אָך און וועה איז געווען צום
 שטעפען. נאָר גוט איז דאָס. למאי פֿיני האָט דאָס אויך גיט
 געקאָנט באַווייזען? גיט מחמת ער האָט זיך געפּוילט אַרבייטען.
 חס וחלילה! פֿיני וועט אייך געהן אַרבייטען טאטשקע-אַרבייט —
 אַבי מאַכען אַ לעבען אין אַמעריקע. איז די צרה, וואָס ער האָט
 אַ נידעריגע ראיא און טהוט אַלסדינג האַפענדיג. מע האָט איהם
 אויך אוועקגעזעצט ביי דער מאַשין, ווי מיין ברודער אליהו. מע
 האָט איהם אויך געגעבען איבערגעבליבענע שטיקלעך, ער זאָל זיי
 איבערגעהן הין און צוריק מיט דער מאַשין. האָט זיך געטראָפּען
 מיט איהם איין אומגליק. דאָ ווערד דאָס אָנגערופּען: „איין
 עקסידענץ“. אונזער חבר פֿיני האָט אין איילעניש פאַרטשעפּעט
 דעם פֿירזשאַק און האָט צוגעשטעפט דעם לינקען אַרבעל צו דער
 מאַשין. אַ גליק האָטש, וואָס גיט די האַנט. וועה-וועה, וואָס מע
 האָט זיך אָנגעלאַכט פון איהם! חברה שניידערס האָבען אויפגע-
 הויבען אַ הורראַ! „גרינהאַרן“ האָבען זיי איהם אַ נאָמען געגעבען.
 גרינהאַרן איז די טייטש אַ גרינער. און אַ גרינער הייסט אַזעל-
 כער, וואָס איז נאָר-וואָס אַראָפּגעקומען פון דער היים און ווייסט
 גיט, וואו אַ טיר עפענט זיך. גרינהאַרן איז אַ בזיון. ערגער פון
 אַ גנב... נאָר דאָס וואָלט נאָך געווען, ווי זאָגט ברכה, אַ האַלבע
 צרה. דאָרף זיך טרעפּען — אָט וועט איהר הערען וואָס.

פון א „לעפעל“? ניין. לוינט זיי ניט. ביי זיי קומט אויס, אז א לעפעל איז א „ספון“. ניט אומזיסט זאגט ברכה א ווערטעל (זי האָט זיך איהרע אייגענע ווערטלעך): „אמעריקע איז א לאַנד, סטייט איז א מאכל, פאָרק איז א גאָפעל און איינגעלש איז א שפראַך“...

ב.

מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני אַרבייטען אין צוויי באַזונדערע שעפּער. איינער איז איין „אַפּרייטער“. דאָס הייסט, מחילה, אַ שניידער. דער אנדערער איז א „פרעסער“. איין אָפּ-רייטער דאַרף ניט ניווען מיט די הענט. ער שטעפט ביי דער מאַשין. דאָס דאַרף מען אָבער אויך קאָנען. עס שטעפט זיך ניט אַליין. ווי זשע קומט דאָס צו מיין ברודער אליהו, אז אונזער טאַטע, און אונזער טאַטענ'ס טאַטע, און אונזער טאַטענ'ס טאַטע איז קיינמאָל קיין שניידער ניט געווען און אַ מאַשין קיינמאָל אין די אויגען ניט געזעהען? מיר שטאַמען, זאָגט די מאַמע, פון לויטער חזנים, רבנים און שמשים. איז דאָך שלעכט! איז דאָס אָבער אַמעריקע. אין אַמעריקע איז ניטאָ אַ זאָך, וואָס אַ מענטש זאָל ניט קאָנען. אין אַמעריקע לערענט מען זיך אויס. אַ סימן האָט איהר — למאי אַ רב? זיין אַ רב דאַרף מען דאָך אַוראי קאָנען. אַ רב מוז חאָטש קאָנען פּס'ענען שאלות. פון דעסט-וועגען זענען פאַרהאַן אין אַמעריקע רבנים, דאָ הייסען זיי „רעוור-רענטען“, וואָס אין דער היים זענען זיי געווען קצבים. מיין ברודער אליהו האָט זיך דאָ באַקענט מיט אַ מוהל, מיט אַ רעוורענט, וואָס מע נעמט איהם אויף ברית'ען. אין דער היים איז ער געווען אַ שניידער, און נאָך אַ דאָמסקי דערצו!

פרעגט איהם אליהו: „היתכן?“...

ענטפערט ער איהם: „אמעריקע!“...

מיט זיינע קורצזיכטיגע אויגען. ווער איז דער לץ? ער האָט איהם גאָרניט דערקענט. ערשט, אז יענער האָט איהם אָנגערופען דעם נאָמען פונ'ם שיף „פרינץ אלבערט“, האָט זיך פּיני דערמאָנט ווער דאָס איז. און ס'איז איהם געוואָרען, זאָגט ער, דריי לעכער אין האַרצען! דאָכט זיך, וואָס האָט איהם דער הייסטער שניידער געטהאָן? ער קאָן אָבער, זאָגט פּיני, זיין פנים ניט אָנקוקען. ער זאָל וויסען, זאָגט ער, פאַרדיענען טויענד טאָלער אַ שעה, וועט ער אין דעם דאָזיגען שאַפ ניט זיין קיין מינוט אפילו! און דערצו נאָך דער עקסידענץ מיט'ן צוגעשטעפטען אַרבעט...

1.

בקיזור — פּיני שוין ניט זיין קיין אַפּרייטער. ער געהט אוועק אין איין אַנדער שאַפ און באַשטעלט זיך דאָרט פאַר אַ פרעסער. אַ אונטערפרעסער דערוויל. אז ער וועט זיך אויס-לערנען די אַרבייט, וועט ער געהן העכער און העכער. ביז וואוהין?
— מע קאָן ניט וויסען. — זאָגט פּיני. — קיינער ווייסט ניט וועמענ'ס מאָרגען ס'איז. ניט קאַרנעג, זאָגט ער, ניט וואָנ-דערבילד, ניט ראָקענפּעלער האָבען געוואוסט, אז זיי וועלען אַמאָל זיין דאָס, וואָס זיי זענען...

דערוויל ווערד נאָך פּיני גוט פאַרשוואַרצט. און אַלץ איבער זיין טבע, וואָס ער האָט ליעב אַלסדינג טהון האַפּענדיג. און דערצו נאָך זיין נידעריגע ראיה. ער קומט אַלע טאָג אַהיים אַ צעבריהטער. איינמאָל איז ער געקומען מיט אַ סקאַליטשעטער נאָז. וואָס איז די מעשה? ער האָט זיך ביי'ם פרעסען אָפּגעבריהט די נאָז. ווי קומט דאָס פרעסעל צו זיין נאָז? זאָגט פּיני, אז זיין נאָז האָט ניט געוואָרט, ביז דאָס פרעסעל וועט זיך מטריח זיין צו זיין נאָז. ער קאָן באַשטעהן, זאָגט ער, אז זיין נאָז זאָל געהן צום פרעסעל. ווי קומט זי, די נאָז, צום פרעסעל? לאָזט זיך אויס, אז פּיני האָט

ד.

פונקט אין דעם שאַפּ, וואו מיין ברודער אליהו האָט געאַרבייט ביי דער מאַשין און אונזער חבר פּיני איז אויך געקומען לערנען די אַרבייט, האָט זיך געפונען אונזערער איין אַלטער באַקאַנטער און פּיני'ס אַ שונא — דער הייסנער שניידער. אויב איהר האַלט קאָפּ, זענען מיר מיט'ן הייסנער שניידער געפאַהרען אינאיינעם אויף איין שיף, אויפ'ן „פּרינץ אַלבערט“. איהר דאַרפט געדענקען מסתמא דאָס אויך, אז מיט אונזער חבר איז דער הייסנער שניידער געווען אויף מעסערשטעך. באַדאַדף גאָט פיהר רען אזוי, אז פּיני זאָל זיך מיט איהם באַגעגענען אין איין שאַפּ. און נאָך ווי אזוי באַגעגענען! אין דעם דאָזיגען שאַפּ איז דער הייסנער שניידער אַ גאַנצער מאַכער. ער איז ניט קיין אַפּרייטער ביי דער מאַשין, נאָר אַ „קאַטער“. דאָס הייסט, ער איז אַ צור שניידער. ער שניידט'צו, און די אַפּרייטערס נייהען. איז איהם נאָך ווינציג. ער זאָגט, אז ער וועט לאַנג ניט זיין אין די ביזנעס. ער האַפט גאָר אין גיכען ווערען אַ „דעזיינער“. דאָס איז שוין גאָר אַ גרויס שטריימעל. אַ דעזיינער הייסט אַזעלכער, וואָס מאַכט פאַסאָנען. אַ דעזיינער פאַרדיענט פּופציג טאָלער אַ וואָך, און פינף און זיבעציג טאָלער אַ וואָך, און הונדערט אויך! אז עס באַגליקט אַ מענטשען, ווייסט ער ניט פון וואַנען! ווי זאָגט ברכה: „איינעם ניט גאָט גאָר, דעם אנדערען גאָרניט“...

ה.

אז פּיני איז אַריינגעקומען אין שאַפּ, קומט איהם דער הייסנער שניידער אַקעגען. ער שטעלט אַוועק אויף איהם די שאַרפע ברילען, ציהט'אויס פּיני'ן אַ יד און מאַכט צו איהם: „העללאָו, לאַנדסמאַן! האו דו יו דו? ...“ דאָס הייסט: „שלום-עליכם, וואָס מאַכט איהר, רב קרוב? ...“ קוקט אויף איהם אונזער חבר פּיני

סימן האָט איהר: א קעשענע-זיינערעל קלינגט ניט, הייסט עס „וואַטש“. פרעג איך ביי אליהו: „פאַר וואָס עפּים וואַטש?“ זאָגט ער: „ווי דען זאָל עס הייסען?“ זאָג איך: „וואַטשעל“. פרעגט מיך אליהו: „פאַר וואָס עפּים, וואַטשעל?“ זאָג איך: „אַז א זיינער איז א זיינערעל, דאַרף זיין וואַטש א וואַטשעל. עלעהיי, זאָג איך, א „באָי“ איז א יונג, איז א יונגעל „באָיטשיק“, און א קליין יונגעלע — א „באָיטשיקעל“... ווערד אליהו אין כעס און זאָגט מיר, אַז איך האָב זיך אויסגעלערענט פון אונזער חבר פּיני זאָגען אַלסדינג פאַרקעהרט. א גליק, וואָס פּיני איז ניטאָ דערביי. פּיני זאָל זיין, וואָלטען זיי זיך שוין צעאַמפערט איבער'ן וואָרט „וואַטש“, אַזוי ווי זיי האָבען זיך געאַמפערט און שיער ניט צעשלאָגען זיך איבער'ן וואָרט „ברעקפּיש“ — אָנבײַסען. דערפאַר, זאָגט אליהו, איז איין אָנבײַסען ברעקפּיש, ווייל צום אָנבײַסען עסט מען פּיש, אָדער הערינג. זאָגט פּיני: „ווי באַלד אַז הערינג, פאַר וואָס זשע זאָגט מען ניט: „ברעקהערינג?“ זאָגט איהם אליהו: „בהמה וואָס דו ביזט! און וואָס איז א הערינג — ניט קיין פּיש?“ פּיהלט זיך פּיני, אַז ער איז געשלאָגען, זאָגט ער: „ווייסט דו וואָס? לאָמיר פרעגען ביי איין אַמעריקאַנער אידען!“ און מע פּוילט זיך ניט און מע שטעלט-אָפּ א גענאָלטען אידען אין מיטען גאס (שבת איז דאָס געוועזען) און מע טהוט איהם א פרעג אויף א טשיקאָוועסט: „פעטער! איהר זענט שוין לאַנג אין אַמעריקע?“ זאָגט ער: „דרייסיג יאָהר. וואָס איז דען?“... זאָגען זיי: „מיר ווילען אייך עפּים פרעגען. ניט אונז צו פאַרשטעהן, פאַר וואָס זאָגט מען ביי אייך אויף איין אָנבײַסען ברעקפּיש?“ קוקט זיי אָן דער איד און זאָגט צו זיי: „ווער האָט דאָס אייך געזאָגט, אַז אויף איין אָנבײַסען זאָגט מען ביי אונז ברעקפּיש?“ „ווי אַזוי זשע דען זאָגט מען?“

— ברעקפּעסט! ברעקפּעסט! ברעקפּעסט! — שרייט זיי אויס דריי מאָל דער איד גלייך אין פנים אריין און איז זיי מכבד מיט'ן גאָמען „גרינע חיות“...

נאָר געזוכט א שטיקעל אַרבייט, און ווייל ער האָט א נידעריגע
ראיה, האָט ער זיך דעריבער אָנגעבויגען הארט צום טיש און האָט
געטראָפּען מיט'ן שפיץ נאָז גלייך אויפ'ן אָנגעגליהטען פרעסעל.

— א שלים-מול אז ער פאלט אין שניי, טרעפט ער אויך
אויף א שטיין...

איך מיינ, אז איך וועל אייך ניט דערצעהלען, ווער דאָס האָט
געזאָגט, וועט איהר אויך טרעפּען, אז דאָס האָט געזאָגט ברכה.
מיין שווענערין קאָן אַריינזאָגען...

2.

ברכה איז ניט צופריערען. מיין מאַמע אויך ניט. טייבעל
אויך ניט. איהר האָט אַמאָל געזעהען, אז ווייבער זאָלען זיין צו-
פריערען? זיי באוויינען אונז, מאַנסכילען, וואָס מיר דארפּען אזוי
האַרעווען אין אַמעריקע, בכדי צו מאַכען א לעבען. א קלייניג-
קייט — אַרבייטען אין שאַפּ! אז האַלב נאָך זיעבען אין דער פריה
מוז מען שוין זיין אויף דער אַרבייט. א שעה געמט-צו דאָס
פאָהרען אַהין. עפּיס איבערחאַפּען דאַרף מען. דאווענען דאַרף
מען דאָך אוראין. היינט רעכענט-אויס, ווען מיר דארפּען אויפ-
שטעהן? און פאַרשפּעטיגען טאָר מען ניט קיין מינוט אפילו.
וואָרום טאָמער פאַרשפּעטיגט איהר, רעכענט מען אייך אַראָפּ פאַר
יעדע פינף מינוט א האַלבען טאָג אַרבייט. ווי אזוי ווייסט מען
דאָס, צי איהר האָט פאַרשפּעטיגט, אָדער ניין? דערויף איז דאָס
אַמעריקע. אין אַמעריקע האָט יעדער שאַפּ אזא מין זייגער. אז
איהר קומט אין שאַפּ, געהט איהר צו צום אַלעם ערשטען און
טהוט א קוועטש דעם זייגער. ווערד דאָס אָנגערופּען אויף זייער
לשון: „פאָנטשען די קלאַק“. „קלאַק“ איז א זייגער און געמט
זיך, זאָגט מיין ברודער אליהו, פון גלאַק. א גלאַק קלינגט און א
זייגער, זאָגט ער, קלינגט אויך. אָבער נאָר א וואַנט-זייגער. א

מ.

הקיצור, די געז פון די פרעסלעך פאַרהאַסט אזוי דעם קאַפּ, אז די אַרבייטער אין שאַפּ פאַלען חלשות און מוזען סטאַפען די אַר-
בייט. רעכענט מען זיי אָפּ פון דער „פּיידע“. דאָס הייסט, אז עס קומט צום אָפּנעמען פאַר דער וואָך, וואָס מע האָט פאַרדיענט,
ווערד אַ לאָך. דאָ האָט איהר פאַרשפּעטיגט פינף מינוט — אַראָפּ
אַ האַלבער טאָג. דאָ זענט איהר צו-פריה אוועקגעגאַנגען — אַראָפּ
אַ האַלבען טאָג. דאָ זענט איהר געפאַלען חלשות — פאַרפאַלען
אַ טאָג.

ניין. מע קאָן שוין מעהר ניט אַריבערטראָגען. מע וועט
מוזען אַרויס אין אַ סטרייק.

ח.

איך האָב מורא, אז מיר וועלען זיך מיט'ן שאַפּ ניט עלטערען. מיין ברודער אליהו זאָגט, אז די אַרבייטער האָבען צרות פונ'ם „פאַרמאַן“. יעדער שאַפּ האָט אַ פאַרמאַן — איין עלטסטען, איין אויפזעהער. און ניט נאָר איין פאַרמאַן, יעדער שטאָק האָט זיך זיין פאַרמאַן. אויף דעם שטאָק, וואו אליהו אַרבייט, איז דער פאַרמאַן אַ חמץ, אַ רשע מרושע. ער איז אליין אַמאָל געווען איין אַפרייטער. נאָר ער האָט זיך אַרויפגעאַרבייט און איז גע-וואָרען אַ פאַרמאַן. די אַרבייטער זאָגען, אז ער איז ערגער פונ'ם „באָס“. באָס איז אַ לשון-קודש-וואָרט און שטאַמט פונ'ם וואָרט „בעל-הבית“. אזוי זאָגט אליהו, און פּיני מוז אָפשווייגען. וואָ-רום אויף לשון-קודש איז אליהו בעל-מצרא. פאַרט אַ חזנ'ס אַ זוהן... נאָר מיר קעהרען זיך אום צום פאַרמאַן. מע האָט אַרויס-געלאָזט אַ קלאַנג אין שאַפּ, אז דער פאַרמאַן רוקט דעם זייגער. אזוי, אז ווען איהר זאָלט ניט קומען, וועט איהר פאַרשפעטיגען — וואָס זאָגט איהר אויף אזאַ ממזר? ... און אונזער חבר פּיני דער-צעהלט פון זיין שאַפּ נאָך שענערע מעשיות. זייער פאַרמאַן, זאָגט ער, לאָזט ניט דעם אַרבייטער אַ קוק טהון אין אַ פייפער אַריין. לייענען אַ צייטונג ביי דער אַרבייט — חיות ניט זיכער! רויכערען שמועסט מען ניט. אַ וואָרט טאָר מען ניט אויסרעדען צווישען זיך. ס'איז אזוי שטיל, זאָגט ער, אז מע קאָן הערען אַ פליעג! אויסער דעם טראַסק מיט'ן גראַגערען פון די מאַשינען. נאָך אַ מעלע האָט זיין שאַפּ. דאָרט ווערען די פרעסלעך אָנגעוואַרעמט מיט גאָז. דאָ זאָגט מען ניט גאָז, נאָר „געז“. דאָס הייסט, שטינקען שטינקט עס אזוי ווי ביי אונז גאָז. נאָר מע טאָר ניט זאָגען גאָז. מע דאַרף זאָגען געז. אַקוראַט פאַרקעהרט. סע זאָל ביי אונז אין דער היים הייסען געז, וואָלט מען דאָ מסתמא גע-זאָגט גאָז.

מִדְּסִטְרִיקֶען !

I

מיר סטרייקען!

א.

מיר דאכט, אז ס'איז גאָר ניטאָ קיין בעסערע זאך אויף דער וועלט, ווי אז מע סטרייקט. דאָס האָט אזא פנים, ווי אז איהר לערענט ביי א רבי'ן, וואָס שלאָגט זיך צו שטארק, נעמט מען אָפּ ביי איהם די קינדער און מע זוכט איין אנדער מלמד. דערווייל הערט איהר אויף צו געהן אין חדר. מיין ברודער אליהו און אונזער חבר פּיני האָבען אויפגעהערט צו געהן אין שאַפּ. אונזער שטוב האָט שוין גאָר איין אנדער פנים, זינט זיי זענען אין דער היים. אזוי האָבען מיר זיי אָנגעקוקט איין מאָל אין וואָך — זונטאָג. וואָרום, ווי איך האָב אייך שוין דערצעהלט, אז מע אַר-בייט אין שאַפּ, מוז מען אויפשטעהן כאָר, בכדי מע זאָל חלילה ניט פאַרשפּעטיגען. און אז זיי זענען געקומען אַהיים, פלעג איך שוין שלאָפּען. פאַר וואָס? דערפאַר, וואָס זיי האָבען געאַרבייט „אָווערטיים“. דאָס הייסט, אז אַלע אנדערע אַרבייטער זענען געגאַנגען אַהיים, זענען אונזערע לייט נאָך געזעסען אין שאַפּ ביי דער אַרבייט. ניט דערפאַר, וואָס מע האָט זיי גענויט פון קהל. זיי האָבען געאַרבייט אָווערטיים, בכדי זיי זאָלען מעהר פאַר-דיענען. אי, אז ס'איז געקומען צום צאָהלען, האָט מען ביי זיי

ג.

למשל, נעמט מיין ברודער אליהו. ער אליין רעדט ניט קיין וואָרט. ער געהט גאָר צו צו איטליכס רעדעל און שטעקט אַריין די נאָז. אָדער ער לעגט-צו איין אויגער. בעת מעשה בייסט ער די נעגעל און איז שטאַרק אויפגערגנט. א פאַרגעניגען צו זעהען מיין ברודער, ווי ער שאַקעלט-צו מיט'ן קאָפּ יעדען איינציגען, וואָס ער רעדט. ער איז מיט אלעמען מרוצה, וואָס יענער זאָל ניט זאָגען. אָט איז צוגעקומען צו איהם א שניידער מיט א גולקע אויף איין זייט קאָפּ — פון דער לינקער זייט. דער שניידער האָט איהם אָנגענומען ביי אַ לאַץ און טרייסעלט איהם און רעדט אין איהם אַריין, אז ס'איז אַרויסגעוואָרפֿען דער גאַנצער טאַרעאַס. די שניידערס וועלען מיט זייער סטריק גאָר נישט אויספיהרען. מחמת די „אַסאַסיאיישאַן" פון די „מאַנופעקטשורערס" איז צו שטאַרק פאַר אונז! שאַקעלט איהם מיין ברודער צו מיט'ן קאָפּ. און איך האָב זעהר מורא, אז מיין ברודער אליהו ווייסט אזוי, וואָס באַדייט „אַסאַסיאיישאַן" און „מאַנופעקטשורערס", ווי איך... וואָרום אָט איז צוגעגאַנגען צו אליהו'ן איין אנדער שניידער מיט אַ פנים פון אַ קאַטשקע. אז ער רעדט, פאַטשט ער מיט די ליפֿען. דער שניידער האָט אָנגענומען מיין ברודער פאַר אַ קנעפעל און האָט לאַנג איבער איהם גערעדט, געפאַטשט מיט די ליפֿען. ער האָט אלע מינוט אויסגערופֿען: „ניין! מיר מוזען קעמפֿען, אויס-קעמפֿען ביז'ן סוף!"... האָט איהם מיין ברודער אויך אויסגע-הערט און אויך צוגעשאַקעלט מיט'ן קאָפּ. איין עבירה, וואָס מיין שוועגערין איז דאָ גיטאָ. זי וואָלט איהם שוין עפֿים אַריינגע-זאָגט...

ד.

גאַנץ אנדערש האָט אויסגעזעהען אונזער חבר פיני. זוער עס האָט איהם ניט געזעהען און ווער עס האָט איהם ניט געהערט רעדען אויף אַ מיטינג, — דער האָט גאָר קיין שענס ניט געזעהען

אָפגעריסען טעג — וואָס זענען זיי שולדיג? „עלעהיי, גולנים
זענען אונז באַפאלען“... אזוי האָט געזאָגט מיין ברודער אליהו.
— עלעהיי, דו ביזט אַ לעקיש! — זאָגט צו איהם מיין
שוועגערין ברכה. ווען זי, זאָגט זי, זאָל אַרבייטען אין אַ שאַפּ,
וואָלט זי זיך ניט געלאָזט שפּייען אין דער קאשע. זי זאָגט, אז
אַלע פאָרלייט מיט אַלע באַסעס וואָלטען ביי איהר געקלייבט די ערד.
און איהר מעגט איהר גלויבען. ברכה קאָן!

ב.

דערפאר האָט זי זיך געסייגלט דאָס האַרץ, אז אַלע שעפער
האַבען ערקלעהרט אַ סטרייק. דאָס הייסט, אַלע שניידערס, וויי-
פיעל ס'איז פארהאן אין ניו-יאָרק, האָבען אוועקגעלאָגט שער און
אייזען און — גור באַי. וועהוועה, וואָס סע האָט זיך אָפגע-
טהאָן! אין דער היים, און אויף דער סטריט, און אין די האַלס!
אַ „האַל“ — איז אַ זאָל, אָדער אַ טהעאטער. מע קלויבט זיך
צונויף אַהינצוצו אַלע שניידערס פון גאנץ ניו-יאָרק אויף אַ מיטינג,
און מע רעדט און מע רעדט און מע רעדט. איהר הערט זיך דאָרט
אָן אַזעלכע ווערטער, וואָס איהר האָט זיי קיינמאָל ניט געהערט:
„דזשענעראַל סטרייק“... „יוניאָן“... „אַהגאניזירט“... „אַכט און
פערציג שטונדען“... „העכערע וויידזשעס“... „בעסערע באַהאַנד-
לונג“... „סקעבס“... „סטרייק-ברעכערס“... „פיקעטס“... און נאָך
ברומה אַזעלכע ווערטער, וואָס איהר פאַרשטעהט זיי ניט. מיין
חבר מענדעל זאָגט, אז ער פאַרשטעהט זיי יאָ. נאָר געבען מיר
צו פאַרשטעהן קאָן ער ניט. „וועסט עלטער ווערען, זאָגט ער
מיר, וועסט דו אַליין פאַרשטעהן“. עס קאָן זיין. דערווייל קוק
איך זיך צו, ווי דער עולם היצט זיך, און עס בייסען זיך מיר די
הענט. עס גלויבט זיך מיר זיי אַלע אַראָפּהאַפּען אויף פאַפיער.
אויסמאַהלען איטליכען באַזונדער, ווי ער זעהט אויס, וואָס ער
טהוט, ווי אזוי ער שטעהט און ווי אזוי ער רעדט.

צאפען. איז א קאנט צוהאלטען מיט דער האנט, פארשטאפען מיט א שמאטע — עס וועט אייך קיין זאך נישט העלפען. ביז דאס וואסער וועט נישט ארויסגעהן ביז'ן לעצטען טראפען, איז איין עבירה אייער טרחה. פניני מוז אפרעדען זיינס. סידען מע זאל איהם אראפשלעפען פון דער ביהנע. דא הייסט עס נישט ביהנע. דא הייסט עס „סטיידזש". איצטיגס מאל האט מען איהם טאקי געמוזט אזוי טהון. צוויי שניידער-יונגען, פרעסערס, האבען איהם גענומען פאר בייזע הענט און מע האט איהם מיט כבוד אראפ געפיהרט. פונ'ם סטיידזש. דאס האט איהם אבער גארניט גע- ושמעהרט אויסצופיהרען דאס, וואס ער האט געוואלט אויספיהרען. ער האט דאס איבעריגע דעררעדט, שוין געהענדיג מיט אונז אהיים. און אז מיר זענען געקומען אהיים, האט ער נאך לאנג גערעדט פאר מיין מאמען און פאר מיין שוועגערין ברכה און פאר זיין ווייב טייבעל. איך און מיין חבר מענדעל זענען אויך געווען צווישען די צוהערער. און מיר דאכט, אז ווערליג פניני האט גע'טענה'ט, איז ער גערעכט. נאך געהט רעדט מיט ווייבער. אז פניני האט זיך גוט אָנגערעדט, רופט זיך אָן מיין שוועגערין ברכה מיט א משל, ווי איהר שטייגער איז:

— וואס איז דעם אינדיק פאר א חילוק, צי מע קוילעט איהם פורים צו דער סעודה, צי פסח צום סדר? ...
טאמער ווייסט איהר, וואס מיינט דערמיט ברכה? ...

ו.

דערוויילע געהט אוועק א טאג און א טאג. דער סטרייק איז א סטרייק. די ארבייטער זענען שטאהל און אייזען. מיטינגען מאכט מען אלע טאג. און אלע מאל אויף א נייעם פלאץ. די מאנאפעקטשורערס, הער' איך זאגען, האלטען זיך אויך שטאדט. זיי ווילען נישט נאכגעבען. זיי וועלען אבער מוזען נאכגעבען. אזוי זאגען אלע. נישט א זאך, וואס די ארבייטער זאלען נישט אויס-

אויף זיין לעבען. אונזער פיני'ס פיגור דארף אייך זיין באקאנט
נאך פון מיינע פריהעריגע מעשיות. זיינע קורצזיכטיגע אויגען
מיט זיין לאנגער שפיצעכיגער נאז, וואָס קוקט אַראָפּ אין מויל
אריין, געדענקט איהר מסתמא. זיינע לאנגע שמאַלע הויזען, איין
הויז אַראָפּ, איין הויז אַרויף, און זיין שניפּס אויף דער צעשפילע-
טער מאַנישקע — האָט איהר אוראי אויך ניט פאַרגעסען. היינט
זיין רעדען, זיין פינען מיט דער נשמה און זיין שיטען פונ'ם
אַרבעל מיט הויכע שענע ווערטער און מיט קלינגענדיגע נעמען
פון גרויסע לייט? אַצינד שטעלט אייך פאַר, אז פיני צעהיצט
זיך און רעדט פאַר איין עולם פון טויזענדער מענטשען, וואָס
ווילען איהם דוקא ניט הערען. אָנגעהויבען האָט ער אַזש פון
קאַלומבוסען, ווי אַזוי ער האָט אַנטדעקט אַמעריקע, און איז באַלד
אַרויף אויף די פאַראייניגטע שטאַטען, און האָט זיך פאַרמאָסטען
צו רעדען און צו רעדען. האָט מען איהם ניט געלאָזט.
— ווער איז דער ספיקער? — פֿרעגט איין שניידער ביי'ם
אַנדערען.

— אַ גרינהאַרן! — ענטפערט איהם יענער.
— וואָס וויל ער?
— וואָס באַדערט ער?
— וואָס האַקט ער אַ טשייניק?
— שאַראַפּ! — שרייט אויס איינער, און אַ סך אַנדערע
חאַפּען איהם אונטער:
— שאַראַפּ!...

ה.

„שאַראַפּ" איז אפילו אַ מיאוס וואָרט. די טייטש פונ'ם
וואָרט איז „אַראָפּ פונ'ם מאַרק!" נאָר אונזער חבר פיני שרעקט
זיך ניט פאַר קיין ווערטער. פיני, אז ער צערעדט זיך, איז ווי
אַ פּאַס וואַסער, וואָס מע האָט אָפּגעשטעקט און פאַרוואָרפען דעם

פרעגט איהם די מאמע: „א גולן?“ זאגט פיני: „ערגער פון א גולן!“ פרעגט די מאמע: „וואָס קאָן זיין ערגער פון א גולן?“ זאגט פיני: „א געגנסטער איז ערגער פון א גולן. וואָרום א גולן איז א גולן, און א געגנסטער איז א געדונגענער גולן. דעם מעגסטשען האָט מען געדונגען, ער זאָל שלאָגען די סטריקערס. איז ער באַפאַלען א מיידעל א סטריקערין און האָט זיך פארמאָסטען זי וצו שלאָגען. האָט זי געמאַכט א גוואַלד, זענען זיך צונויפגעלאָפּען מענטשען און ס'איז ארויס א געשלענג... מעהר האָט מען פון פיני'ן ניט געקאָנט אַרויסבאַקומען גאָרניט. ער האָט אַרומגעשפּאַנט מיט זיינע לאַנגע פיס היין און צוריק. ער האָט געפינעט מיט דער גשמח. ער האָט געשפּריצט מיט פייער. ער האָט זיך געריסען ביי די האָר און געשאַטען מיט ווערטער און מיט נעמען: — אייִזי, קאָלומבוס! אייִזי, וואַשינגטאָן! אייִזי, לינקאָלן! דער סוף איז געווען — פיני האָט זיך אויפגעהויבען און איז אַנטלאָפּען!

ח.

ביז עפּיס וואָס, דערווייל האָט דאָס אונז געטראַפּען. מיך און מיין חבר מענדעל. די מאמע האָט זיך געשוואָרען ביי איהר געזונט און ביי איהר לעבען, אז זי וועט אונז ניט אַרויסלאָזען אויף דער סטריט פאַר קיין געלט אין דער וועלט! ניט מיך, ניט מענדעלען, ניט אליהו'ן, ניט ברכה'ן און ניט טייבלען. וואָרום וויר באַלד אז עס האַלט שוין, זאָגט זי, אזוי ווייט, אז מע הרג'עט מענטשען אין סטריט — איז שוין עס וועלט! זי האָט אָנגעוואָרפּען אויף אונז אַלעמען אזא פחד, אז טייבעל האָט זיך צעווייגט, ווי א קליין קינד. גאָט ווייסט, וואו איהר פיני איז אַצינד! ... האָט די מאמע שוין פאַרגעסען אָן אונז און האָט גענומען אויסרעדען דאָס האַרץ נעבאָך טייבלען: אז מיר האָבען א שטאַרקען גאָט. און אז עס וועט איהר פיני'ן גאָר ניט געשעהן. און אז ער וועט מיט

פיהרען. ס'איז אַמעריקע! עס האלט שוין ביי'ם לעצטען מיטעל. אז דאָס וועט ניט העלפען, איז עס וועלט! אזוי זאָגען אונזערע לייט. וואָס איז דאָס פאַר אַ מיטעל? מיר וועלען זיך צונויפֿ-זאַמלען אלע סטרייקער פון גאַנץ ניו-יאָרק און מיר וועלען דורכ־גען איבער די סטריטען מיט אַ מאַרטש. דאָס הייסט, טויזענדער און טויזענדער שניידערס וועלען זיך דורכשפּאַצירען מיט די פּאָהנען איבער דער שטאָרט. מיר און מיין חבר מענדעל איז דאָס דוקא געפּעלען. מיר וועלען זיין די ערשטע. רעדט זשע אָבער מיט אזא אידינע, ווי מיין שוועגערין ברכה, זאָגט זי, אז ביי איהר זעהט דאָס אויס, ווי קינדער שפּיעלען זיך אין סאָל-דאַטלעך... זי זאָגט: „איין עבירה אייערע שיך"... האָט איהר באַדארפט אַנקוקען אונזער פיג'ין און הערען, וואָס ער האָט איהר געזאָגט דערויף!

ז.

מיר האָבען שוין געהאַלטען מיט'ן סטרייק גאַנץ ווייט. איך און מיין חבר מענדעל האָבען זיך שוין צוגעגרייט, ווי מע גרייט זיך צו צו דעם פערטען דזשולאָי. דעמאָלט איז אַ יום טוב אין אַמעריקע. מע שיסט אויף דער סטריט מיט די פייער-קרעקערס און עס טרעפט זיך, זאָגט מען, אז מע דער'הרג'עט אַ מענטשען. אַ קלייניגקייט — דער פערטער דזשולאָי? דאָס איז דאָך דער טאָג, וואָס די פאַראייניגטע שטאַטען האָבען זיך באַפרייט פון די שונאים... איך און מענדעל זענען שוין געווען יום-טובֿ'דיג. איז אונז פאַרשטעהרט געוואָרען די שמחה. אויף קאַנעל סטריט האָט מען גע'הרג'עט אַ מענטשען. די ידיעה האָט אונז געבראַכט פיני. ער איז געווען אויפ'ן אָרט און האָט געזעהען דעם גע'הרג'עטען. ער זאָגט, אז דער מענטש האָט פאַהרענט דעם טוירט. ער איז גע-ווען, זאָגט ער, אַ גענגסטער. פרעגט איהם די מאַמע: „וואָס הייסט אַ גענגסטער? אַ גנב?\" זאָגט פיני: „ערגער פון אַ גנב!"

האָט אונז געבראַכט קיין אַמעריקע, וועט אונז מסתמא נישט פאַר-
 לאָזען. אונזער מחותן יונה דער בעקער און אונזערע גוטע פריינד
 פעסי די גראָבע און איהר מאַן משה דער איינבינדער און די איבער-
 ריגע פריינד און גוטע פריינד קומען אלע מאָג און טרייסטען אונז
 מיט גוטע ווערטער. זיי זאָגען, אז דער הימעל איז צו דער ערד
 נישט געפאלען. וואו שטעהט דאָס געשריבען, אז מע מוז לעבען
 אין אַמעריקע נאָר פון שניידעריי? מע קאָן מאַכען אַ לעבען אָהן
 שניידעריי אויך. ווהראיה? אָט וועל איך אייך דערצעהלען, ווי
 אזוי מיר מאַכען אַ לעבען אין אַמעריקע.

גאט'ס הילף קומען בשלום אהיים. און אז ער וועט זיין א מאן צו זיין ווייב און א טאטע צו זיינע קינדערלעך, וואָס וועלען, אם ירצה שם, אַמאָל זיין. וואָרום דערווייל האָט נאָך טייבעל קיין קינד און קיין רינד. זי דאָסטערט זיך און האָפט, אז זי וועט נאָך אַמאָל האָבען קינדער.

— און א סך קינדער! — זאָגט די מאמע.
— אָמן הלאוי! — זאָג איך און האָפּ אַ פאַטש פון מיין ברודער אליהו, איך זאָל ניט זיין קיין שייגעץ און זאָל ניט שטופען די צונג אהין, וואו מע דארף ניט...

ט.

געלויבט איז גאָט — געקומען פיני. און געקומען איז ער מיט אַ שמחה, אַ גדולה: דער מענטש דער געגנסטער, וואָס מע האָט איהם גע'הרגעט, לעבט און וועט לעבען. נאָר אַ קאַליקע וועט ער שוין בלייבען אויף אייביג. מע האָט איהם ניט דער'הרג'עט אויף טוידט. מע האָט איהם נאָר אזוי גוט אָנגע'הרג'עט. מע האָט איהם אויסגעזעצט איין אויג און איבערגעבראַכען אַ האַנט. „אַ מצוה — לאָז ער ניט זיין קיין געגנסטער!“ האָט אָבער די מאמע אויף איהם רחמנות: „לאָז ער זיך זיין, זאָגט זי, וואָס ער איז. פאַרהאַן אַ גאָט אין הימעל, לאָז ער זיך, זאָגט זי, מיט איהם רעכענען. פאַר וואָס, זאָגט זי, קומט איהם, מע זאָל איהם איבער'ברעכען אַ האַנט און אויסזעצען איין אויג? וואָס זענען שולדיג זיין ווייב און קינדער נעבאָך, זיי זאָלען האָבען אַ טאטען אַ קאַליקע?“...

י.

דער סטרייק האָט זיך פאַרצויגען, און מיר געהען אַרום אָהן אַ שטאָך אַרבייט. מיין ברודער אליהו איז אויס געגאנגען. די מאמע רעדט איהם אויס דאָס האַרץ. זי זאָגט, אז דער גאָט, וואָס

IX

כתרי־עווקע אין ניו־יאָרק

XI

כתרילעווקע אין ניריארק

א.

איידער איך געה אייך דערצעהלען, ווי אזוי מיר מאכען א לעבען אין דעם נייעם לאנד, מוז איך אייך פריהער אויסרעכענען ביי די נעמען, ווער איז דא אין אמעריקע פון אונזערע פריינד און באקאנטע, ווייל נאך זיי צו דאנקען האבען מיר זיך ביסלעכווייז ארויפגעארבייט און אָנגעהויבען צו מאכען א לעבען. לאַזט זיך אַזוי, אז מיר האָבען דאָ פריינד און באקאנטע — קיין עין־הרע, קיין ביז אַזוי! גאַנץ כתרילעווקע האָט זיך אַריבערגעפּעקעלט אַהער, קיין אמעריקע. נאָך אונזער אַוועקפאַהרען פון דער הויז איז געוואָרען, זאָגען זיי, דאָרטען אַ בחלה, אַ מתומה, אַ לויפּעניש. עס האָט אויסגעבראָכען, זאָגען זיי, אַ מורא'דיגער פּאָגראַם, אַ שחיטה און אַ שרפה — גאַנץ שטאָרט איז אַוועק מיט'ן פייער! ווער האָט אונז געבראַכט די נייעס — די מאמע. וואו ערגיז אַ צרה, ווערד פריהער פון אַלע געוואוירע די מאמע. פון וואָנען? פון בית־המדרש. פון דער כתרילעווקער שוהל. ס'איז פאַרהאַן אַזא שוהל אין ניריארק.

און די פאות אונטערגעהאקט. נאָר די באָרד טשעפעט ער ניט. טשעפען איהם אָבער אנדערע די באָרד. דאָ, אין אמעריקע, האָט מען פיינט אַ באָרד. ערגער ווי איין עהרליכער איד האָט פיינט חזיר. אַנומעלטען האָבען איהם דערמאָפּט אין מיטען סטריט שקצימ'לעך — „לויפערס" הייסען זיי דאָ — און האָבען איהם נאָר געוואָלט אָפּשערען די באָרד. אַ גליק, וואָס אידען זענען אָנגעקומען און האָבען איהם אַרויסגעראטעוועט פון די „לויפערס" הענט. פון דעמאָלט אָן, אַז ער געהט אין סטריט, באַהאַלט ער די באָרד אינ'ם אויבערראָק.

ג.

בערע דער שוסטער איז אויך דאָ. דאָס איז דער בערע, וואָס מיין ברודער אליהו האָט זיך געהאַט אונטערגענומען אַמאָל אַרויס-צוטרייבען ביי איהם די מיין. אויב איהר געדענקט, האָט בערע דער שוסטער לייעב צו דערצעהלען גוזמאות. אויסטראַכטען זאָכען, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפּלויגען. דאָס הייסט, ער איז אַ איד אַ לינגער. דאָ ווערד עס אָנגערופען אַ „בלאָפּער". ער איז דאָ אויך דערזעלבער שוסטער, וואָס אין דער היים. ער דערצעהלט פון זיין שוסטעריי אַזעלכע גליקען, אַז ווען ס'זאָל זיין האָטש אַ דריטעל אמת, וואָלט אויך געווען גוט. ער זאָגט, אַז ער איז דאָ דער גרעסטער שוסטער אין אמעריקע. מיט זיינע שטיוועל, זאָגט ער, טראָגט מען זיך אַרום איבער'ן גאַנצען לאַנד. ער שווערט מיט אַזעלכע שבעות, וואָס מע מעג גלויבען אַ משומד, אַז דער פרעזדענט אליין האָט זיך באַשטעלט ביי איהם אַ פאָר שטיוועל. זאָגט מיין ברודער אליהו, אַז די מעשה מיט'ן פרעזדענט'ס שטיי-וועל איז פונקט אזוי אמת, ווי די מעשה, וואָס בערע דער שוסטער האָט אונז אַמאָל געהאַט דערצעהלט, ווי אזוי די מיין האָבען ביי איהם אויפגעגעסען אַ קאָץ... דאָ, אַז עמיצער דערצעהלט אַזעלכע מעשיות, זאָגט מען אויף איהם, אַז ער „האַקט אַ טשייניק", אָדער

ב.

די ערשטע וואך, אז מיר זענען געקומען אין שטאָרט אַרײַן, האָט די מאַמע קודם־כל זיך צעפרעגט אויף אַ שוהל, וואוהין צו געהן שבת דאוונען. זענען אין נירנאָרק, ברוך השם, פאַרהאַן שוהלען כמעט אויף יעדער סטריט. האָט אונז אונזער שכנה פעסי אָפּגעפיהרט דעם ערשטען שבת אין שוהל אַרײַן. די שוהל איז טאַקי אונזער שוהל. דאָס הייסט, די אידען, וואָס דאוונען דאָר־טען, זענען אַלע פון אונזער שטעדטעל. זי הייסט מיט'ן נאָמען „כל ישראל אנשי כתר ילעו סע". אָדער „די כתר ילעו סער שוהל". האָבען מיר זיך דאָרט דער־זעהען מיט אַ סך באַקאַנטע פון אונזער שטאָרט. טרעפט, וועמען האָבען מיר געזעהען? אז איהר וועט זיין מיט אַכ־צעהן קעפ, וועט איהר אויך ניט טרעפען. ערשטענס — דעם חזן. אונזער הערש־בער דעם חזן מיט דער גרויסער באָרד. אָט דער, וואָס איך בין ביי איהם געווען אַמאָל אַ זינגערעל, אויב איהר גערענקט, און האָב זיך אַרומגעטראָגען מיט זיין דאָכציץ. אַ קינד אַ קאַליקע. דאָס קינד איז געשמאַרבען נאָך דאָרטען, אין דער היים, בשעת פאָגראָם. און הערש־בער דער חזן מיט דער חזנ'טע מיט די עלטערע קינדער זענען אַלע דאָ אין אַמעריקע און מאַכען אַ לעבען. הערש־בער איז דאָ אַ חזן און אַ מוהל און אַ מלמד אויך. דאָ הייסט דאָס ניט מלמד. דאָ הייסט דאָס „טיטשער". פאַר וואָס טיטשער? ווייל ער טיטשט די קינדער. דאָס הייסט, ער קנייפט זיי שטילערהײַד, קיינער זאָל ניט זעהען. מחמת שלאָגען אַ קינד טאָר מען דאָ ניט, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט. הערש־בער האָט, זאָגט מען, דאָ גאַנץ פיין פרנסה. נאָר ער האָט זיך שטאַרק איבערגעאַנדערשט. דאָס הייסט, איזען איז ער דער אייגענער, וואָס געווען, נאָר ער געהט אַנדערש אָנגעטהאָן. אין דער היים ווען ער טהוט אָן אזא קאַפּעליש ווי דאָ, וואָלט מען איהם נאָכגעלאָפּען. די קאַפּאָטע איז ביי איהם אויך פאַרקירצט.

שלעפט ער זיך צו דאָס איבער די סטריטען. אז ער דערזעהט מיך, אנטלויפט ער. עס שמעהט איהם נאָך היינט אויך ניט אָן צו דערען מיט מיר. המנ"ס גדלות! מיין חבר מענדעל זאָגט, אז ער מוז איהם מאַכען בלוי דאָס אנדערע אויגעל. מענדעל האָט פיינט, אז מע נעמט זיך איבער, אָדער אז מע בלאָזט פון זיך.

ה.

שענער פון אלץ איז, וואָס מנשה דער רופא און מנשה'כע די רופא'טע זענען אויך דאָ. איהר געדענקט דאָך מן הסתם זייער גאָרטען מיט זייערע פערשקעס, מיט זייערע וויינישעל, מיט זייערע עפעל און מיט זייערע באָרען? איז דאָס אלסדינג אוועק מיט'ן רויך און מיט'ן פייער. מע האָט זיי פאַרברענט זייער שטוב מיט זייער גאָרטען, געמאַכט פון אלסדינג אש. איהר זאָלט זיי אַנקוקען, וואָלט איהר זיי ניט דערקענט. ביידע זענען זיי געוואָרען גרוי און אלט. ער שטופט אַ פושקארט מיט עפעל און מיט אַראַנדזשעס, און זי פּעדעלט מיט וויסאַצקייט'ס טיין. „אז אָך און וועה — זאָגט די מאַמע מיינע מיט טרערען אויף די אויגען — אויף וואָס זיי זענען איבערגעקומען..."

— אַ שענע ריינע כפרה! — זאָגט מיין ברודער אליהו, און איך האָלט מיט איהם. אַ מצוה אויף מנשה'כע די רופא'טע. זי איז געווען אַ רשע'טע. געזשאַלעוועט איין אַרעמאָן אַ פאַרפּוילטען עפעל, וואָס איז אַראָפּגעפאַלען פונ'ם בוים. זי מיינט, אז איך האָב שוין פאַרגעסען די מעשה, ווי אזוי מע האָט מיך אַמאָל גע-פאַקט ביי איהר אין גאָרטען... איך וועל עס געדענקען ווייל איך וועל לעבען!

ו.

אין דער צייט, וואָס מיר האָבען זיך אַרומגעשלעפט איבער אויסלאַנד, האָט מען דאָרט אין דער היים געפאַגראַמעוועט אונזערע כתרי־לעווקער אידען, געראַבירט די קלייטען און געברענט די הייזער.

אז ער „בלאָפּט“. מיר געפעלט בעסער די ווערטער „ער האָט אַ טשייניק“. עס איז מיר אזוי שטארק געפעלען, אז איך האָב עס אַרויפגעהאַפּט אויף פּאַפּיער. דאָס הייסט, איך האָב אויסגע-מאַהלט בערע דעם שוסטער, ווי ער האָלט אַ האַמער. אויפ'ן טיש שטעהט אַ גרויסער טשייניק, און ער האָט איהם... אלע די, וואָס האָבען געזעהען דאָס בילד, האָבער זיך געקאָממען פאַר געלעכטער. אפילו מיין ברודער אליהו האָט אויך געשענקט אַ האַלבען שמייכל. ער שלאָגט מיך שוין מעהר ניט דערפאַר, וואָס איך מאַך מעגלעך. ער בורטשעט נאָר און זאָגט: „אז ס'איז גיטאָ וואָס צו טהון, איז דאָס אויך איין עסק“...

ד.

וואָס דאַרפט איהר מעהר? רב יאָסי דער נגיד, וואָס אלע האָבען זיך געוואונגען ביי אונז, חוץ זיין שאַדען, האָטש אַ דריט-חלק, — איז ער אויך דאָ, אין אמעריקע. ער איז שוין אָבער אויס גייד. וואָס איז די מעשה? איהם האָט אַוועקגע'הרג'עט דער פּאָגראָם. דאָס הייסט, פונ'ם פּאָגראָם גופא האָט ער אליין ניט אזוי שטארק געליטען. דאָס הייסט, געראַבירט האָט מען איהם. דאָס מעבעל צעבראָכען. דאָס בעטגעוואָנט צעריסען. די סחורה פון קלייט צענומען. נאָר געשלאָגען האָט מען זיי ניט. מחמת זיי זענען געלעגען אלע אין אַ קעלער דריי טעג מיט דריי געכט. שיער גיט אויסגעגאַנגען פון הונגער. דאָס אלסדינג וואָלט געווען אַ האַלבע צרה. דאָס אומגליק איז געווען דאָס, וואָס אלע זיינע בעלי-חובות האָבען איהם אָנגעזעצט. האָט ער אויך געמוזט אָנ-זעצען. ווער וואָלט זיך גערעכט, אשטויגער, אז אזא איש בטוח, ווי רב יאָסי, זאָל דאַרפּען אָנזעצען און אַנטלויפען פון כתרילעווקע? אין מיטען ביינאַכט איז ער אַנטלאָפּען. וואוהין — קיין אמעריקע. זיין זוהנדעל הענדל מיט'ן אויגעל, גערענקט איהר, ווי אזוי ער האָט געלאַכט פון מיר, וואָס איך פאַהר קיין אמעריקע? איצט

— איהר ווייסט ביידע מעהר פון א טוידטען! — מישט זיך אריין מיין שוועגערין ברכה און שטעלט זיך איין פאר איהר באן.

ז.

דערווייל האָב איך מיך פאַררעדט פון זייטיגע זאַכען און האָב פאַרגעסען, אז איך האָב גענומען אויסרעכענען, ווער פון אונזערע באַקאַנטע זענען דאָ, אין אַמעריקע. אַ חוץ אונזער חבר פּינ'ס משפּחה, איז גאַנץ כּתּרילעווקע אַצינד אין אַמעריקע. און ס'איז אַ סכּרה, אז פּינ'ס משפּחה קלויבט זיך אויף אַהערצוצו. פּינ'ס פאָטער, הערש-לייב מעכאַניק, און זיין פעטער שניאור דער זייגער-מאַכער שרייבען צו פּינ'ן, אז זיי וואָלטען שוין לאַנג אַרויסגע-פאַהרען, האָבען זיי ניט מיט וואָס. בעטען זיי, מע זאָל זיי אַרויס-שיקען שיפּסקאַרטען. קלויבען מיר איצטער אַ פעני צו אַ פעני. אז מיר וועלען צונויפקלויבען די ערשטע עטליכע טאָלער אויף איינצוצאָהלען איין אויפגאַב, וועלען מיר זיי אַרויסשיקען שיפּס-קאַרטען אויף אויסצוצאָהלען. און זיי וועלען מיט גאָט'ס הילף געוויס אויסצאָהלען. וואָרום זיי קומען אַהער ניט מיט לעדיגע הענט. הערש-לייב דער מעכאַניק שרייבט, אז ער האָט צוגעטראַכט אַ נייעס אויווען. אזא מין אויווען, וואָס מע דאַרף צו איהם האָבען זעהר ווינציג האָלץ. כמעט גאָלע גאָר ניט. ווי אזוי? דאָס איז זיין סוד... און שניאור דער זייגערמאַכער האָט אויסגעקלעהרט אַ זייגער, וואָס גאַנץ אַמעריקע וועט לויפען קוקען אויף חדושים. וואָס זשע איז דאָס פאַר אַ מין זייגער? וועט איהר הערען, וואָס מע שרייבט צו פּינ'ן פון דער היים.

ח.

דער זייגער אליין איז אַ געוועהנליכער וואַנט-זייגער מיט אַ געוועהנליכען ציפערבלאַט. גאָר וואָס דען? אז איהר קוקט זיך נומ צו צום ציפערבלאַט, דערזעהט איהר אויסגעמאָהלט די זון

א סברה, אז אונזער האלבע שטוב, וואָס מיר האָבען פארטויפט צו זילי דעם שניידער, איז אויך אָפגעברענט געוואָרען, און זילי דער שניידער איז איצטערט היע. ער איז אַ שניידער ווי געווען. דער חילוק איז, וואָס דאָרט, אין דער היים, איז ער געווען אַ בעל-הבית פאר זיך, און דאָ, אין אמעריקע, אַרבייט ער ביי יענעם. אַמאָל איז ער אַ „אונטערפרעסער“ ביי הויזען, און אַמאָל איז ער איין „אַפרייטער“ ביי דער מאַשין. ער פאַרדיענט, זאָגט ער, זיינע זיעבען-אַכט טאָלער אַ וואָך. עס וואָלט איהם געווען, זאָגט ער, ווינציגליך אויף צו מאַכען אַ לעבען, ברענגען איהם, אַרײַן זיינע קינדער — דריי קינדער האָט ער, און אַלע מיידלעך — דריי מאָל אזוי פיעל. זיי אַרבייטען ביי „שױרטס“. העמדר הייסען דאָ „שױרטס“. פרעג איך ביי מיין ברודער אליהו, פאַר וואָס הייסען העמדר „שױרטס“? זאָגט מיין ברודער אליהו, אז ער ווייסט נישט, פון וואָסער אַ שורש עס נעמט זיך דאָס וואָרט „שױרטס“. זאָגט צו איהם אונזער חבר פּיני, למאי ער ווייסט נישט דעם שורש פון נאָך אַ סך אנדערע ווערטער? זאָגט אליהו, אז פון אנדערע ווערטער ווייסט ער יאָ דעם שורש. פרעגט איהם פּיני: „פון וואָנען זשע נעמט זיך דאָס וואָרט „בוטשער“, און פאַר וואָס איז בוטשער אַ קצב?“ זאָגט איהם אליהו: „דערפאַר, וואָס אַ קצב צעבוטשערט דאָס פלייש אויף שטיקלעך“... פרעגט איהם פּיני: „פון וואָנען זשע נעמט זיך עס, וואָס אַ שניידער הייסט דאָ „אַפּ-רייטער“?“ זאָגט אליהו: „דאָס נעמט זיך דערפון, וואָס... וואָס... וואָס האָסטו דו זיך צוגעטשעפּעט צו מיר? וואָס בין איך מחויב דיר צו פאַרטייטשען אַלע ווערטער, וואָס מע זאָגט דאָ אין אמעריקע?“

— ששא! שריי נישט! מע ווערד פון דיר נישט גליקליך! —

זאָגט פּיני און דרעהט זיך אויס צו מיר מיט'ן פנים. — קום נאָך אַהער, קטנתי. אז דו ווילסט וויסען עפּיס אַ זאך, זאָלסטו דו קיינמאָל נישט פרעגען ביי דיין ברודער אליהו, וואָרום ער ווייסט נישט.

XII

מִדּוּמָאכְעוּ אַ לעבעוּ

מיט דער לבנה מיט אלע צוועלף שטערען. בייטאָג זעהט מען מעהר אַרויס די זון. און ביינאַכט — די לבנה מיט די שטערען. זענט איהר פאַרטיג? האָט צייט! אלע מאָל, ווען דער זייגער שלאָגט-אויס צוועלף, עפענט זיך אויף פאַר אייערע אויגען אַ קליין טירעלע און עס קומט אַרויס פריהער איין אָפיציער מיט אַ שפּאַנע. דערנאָך צוועלף סאַלדאַטען-מוזיקאַנטען. דער אָפיציער טהוט אַ מאַך מיט דער שפּאַנע, און די צוועלף סאַלדאַטען שפּיעלען אָפּ אַ מאַרש און געהען אוועק. מאַכט זיך צו דאָס טירעלע — און שוין! ווי מיינט איהר, קאָן מען מיט אזאָ זייגער פאַרדיענען געלט אין אַמעריקע? אויף דעם זייגער האָט פינ'ס פעטער פאַרבראַכט היב-שע עטליכע יאָהר. ער איז שוין נעווען ביי איהם כמעט אינ-גאַנצען פאַרטיג. האָט מען איהם בעת פאַנראָם צעריבען אויף שטיקלעך. נאָר עס מאַכט ניט אויס. אַבי דער שכל פונ'ם זייגער איז געבליבען ביי איהם. לאָז ער נאָר קומען קיין אַמעריקע, וועט שוין זיין, ווי מע זאָגט דאָ, אַלל-רייט.

ט.

און ווי אזוי מיר מאַכען אַ לעבען — האָב איך אייך נאָך אלץ ניט געזאָגט. נאָר דאָס לאָז שוין זיין אויף מאַרגען.

XII

מיר מאכען א לעבען

א.

דער ערשטער האָט זיך אַרױפגעשלאָגען אויף אַ וועג און נע-
לומען מאַכען אַ לעבען מיין ברודער אליהו. און וועמען האָט ער
צו פאַרדאַנקען? דער מאַמען. זי געהט אלע שבת דאָוונען אין
כתרילעווקער בית-המדרש, באַגעגענט זי זיך מיט מענטשען. האָט
זי זיך באַקענט מיט דער פרעזידענטיכע, דאָס מיינט מיט דער
גבאי'טע פון שוהל. וואָרום אַ גבאי אין אַ שוהל הייסט דאָ „פרע-
זידענט“. די פרעזידענטיכע איז אַ וואוילע אידנע און האַלט פון
מיין מאַמע. דערפאַר, וואָס מיין מאַמע ווייסט אלע מאָל, וואו
דער חזן האַלט און וואָס דער חזן זאָגט. און די הינע ווייבער
ווייסען ניט ווער עס האָט זיי געשלייערט. אזוי זאָגט מיין ברודער
אליהו'ס ווייב ברכה. מיין שוועגערין ברכה זאָגט, אז די הינע
ווייבער געהען אין שוהל אַרױן נאָר צו באַווייזען זייערע באַרליאַג-
טען. דאָ הייסט דאָס „דיימאַנטס“. און אז זיי זענען מחילה
גרויסע בהמות. אזוי זאָגט ברכה. און אז זיי ווייסען ניט קיין
צילס פאַר קיין אַלף. און אז זיי קאָנען נאָר גוט פרעסען און רעדען
לשוך-הרע... האַסט איהר איבער די מאַמע און זאָגט, אז „אָט דאָס

פארקויפער. און ניט נאָר אַ פארקויפער אליין, נאָר טאָקי אַ „ווייטער“ אויך. דאָס הייסט, אז איינער קומט אַריין און הייסט זיך דערלאַנגען הייסע קישקעלעך — דאָרף מען זיך ניט שעמען און דערלאַנגען. האָט זיך אפילו מיין ברודער די ערשטע צייט געברעקעלט: „סטייטש, אַ יונגערמאַן מיט אַ בערדעל, פייסי דעם חזנ'ס אַ זוהן און יונה דעם בעקער'ס איין איידעם, זאָל זיין אַ משרת!“... האָט איהם אונזער חבר פּיני אוועקגעגעבען אַ גאָב. „וואָס מיינסט דו? — האָט איהם פּיני געריבען די ביינער. — דו מיינסט, אז דו ביזט אינ'ם פאַרשאַלטענעם כתרילעווקע? דו ביזט אין אַמעריקע ביזט דו! אין אַמעריקע האָבען אַזעלכע פיינע מענ-טשען ווי דו, למשל, אַ קאַרנעג, אַ ראָקענפּעלער, אַ וואַנדערבילד, געפּעדעלט מיט נאָזעטען, אַרומגעטראָגען שוועבעלעך (דאָ הייסט עס „מעטשעס“) און געפּוצט שטיוועל אויף דער סטריט! לייען די געשיכטע פון אַ דזשאָרדזש וואַשינגטאָן, פון אַ אייבראַם לינקאָלן, אָדער פון אַנדערע גרויסע לייט, וועסט דו זעהען, אז פייסי דעם חזנ'ס זוהן מעג אָנשמעהן פאַרקויפּען קישקעלעך“...

ד.

דאָ האָט אָבער אונזער חבר פּיני געחאָפּט אַ מיאוסען פּסס פון מיין מאמע. וואָרום כל זמן פּיני האָט געשאַטען מיט נעמען: קאַרנעג, ראָקענפּעלער, וואַנדערבילד, — האָט איהר ניט געאַהרט. נאָר אז ער האָט דערמאָנט דזשאָרדזש וואַשינגטאָן און אייבראַם לינקאָלן אינאיינעם מיט מיין טאטען פייסי דעם חזן — האָט דאָס איהר פאַרדראָסען. זי האָט געזאָגט, אז זי קען ניט וואַשינגטאָנען און ווייס ניט ווער אברהם לינקאָלן איז געווען. עס קאָן זעהר זיין, אז דאָס זענען געווען גאנץ לייטישע מענטשען און גאנץ שענע אירען. נאָר זי וויל גיט, מע זאָל איהר מאַנ'ס גאָמען באַציהען אַהער קיין אַמעריקע. לאַז ער זיך זיין, זאָגט זי, דאָרטען אין ניו-ערן אַ גוטער מליץ פאַר איהר און פאַר אייך און פאַר כל ישראל.

אליין, טאכטער לעבען, איז דאך אויך לשון-הרע" ... פארענטפערט זיך ברכה, אז זי מעג, וואָרום זי זאָגט דאָס פאר אייגענע, ניט פאר פרעמדע... נאָר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו דער פרעזידענט-טיכע און צו איהר מאן, דעם פרעזידענט פון דער כתרילעווקער שוהל.

ב.

האָט איהר ווען געהערט פון דער „היברו ניישאַנאַל וואורשט קאָמפאָניע"? דאָרט פאַרקויפט מען אידישע כשר'ע קאַלבאַסעס. דאָרע קישקע, געבראָטענע צונגען און גערויכערטע פליישען. אין אלע עקען שטאָרט האָבען זיי „סטאָרס", וואו איהר קומט אַריין קויפֿען כשר וואורשט. אויב איהר זענט הונגעריג און האָט צייט, הייסט איהר אייך דערלאַנגען הייסע קישקעלעך, נאָר-וואָס פון דער זאָר, און איהר עסט דאָס מיט חריין, אָדער מיט זענעפט. ווי אזוי איהר ווילט. אויב איהר זענט ניט קורץ אין געלט, קאָנט איהר זיך הייסען דערלאַנגען נאָך אַ פאַרציע. איך און מיין חבר מענדעל האָבען אַמאָל אַריינגעשטעלט דריי פאַרציעס און האָבען געפיהלט, אז מיר וואָלטען בייגעקומען נאָך צוויי פאַרציעס — איז ביי אונז אָבער אויסגעגאָנגען פאַדעם... נאָר ניט דאָס האָב איך אייך געוואָלט דערצעהלען.

ג.

וואָס איך האָב אייך געוואָלט דערצעהלען איז אַט וואָס. דער פרעזידענט פון אונזער שוהל איז איינער פון די בעלי-בתים אין דער „היברו ניישאַנאַל וואורשט קאָמפאָניע". האָט די מאַמע דורך דער פרעזידענטיכע גע'פועל'ט ביי'ם פרעזידענט, אז מע זאָל אַריינגעמען מיין ברודער אליהו אין דער „היברו ניישאַנאַל וואורשט קאָמפאָניע" פאר אַ מענטשען. דאָ הייסט עס אַ סילעסמאן, אַ

ניט. ער האט איהם, זאגט ער, נאך אָנגעוויפט גוט דאָס גאַנצע פנים און איז זיך דורכגעגאנגען מיט א גאָלד-מעסער מעהר ניט אַז צוויי מאָל, און האָט איהם געהייסען אויפשטעהן. און אז ער איז אויפגעשטאַנען, אזוי דערצהלט פּיני, און האָט געגעבען א קוס אין שפּיעגל, האָט ער זיך אליין ניט דערשענט. אויף זיין פנים איז ניט געבליבען, איהר זאָלט זאָגען, א סימן פון א באַרד, אָדער פון וואַנסעס. גלאַט, ווי א לאַקשענברעט. עס האָט זיך איהם, זאָגט ער, אויסגעוויזען, אַז ער שמייכלט... וועהר וועהר, וואָס ער האָט געהאַט פון זיין ווייב טייבעל! זי האָט טעכאך גע'חלש'ט צוויי מאָל און איז אַזש קראַנק געוואָרען פון צרות און פאַר בויון. דאָס איז אָבער נאָך געווען די ערשטע צייט. איצט האָט זי זיך שוין צוגעוואָהנט. איהר פּיני גאָלט זיך אַלע וואָך דאָס גאַנצע פנים און זעהט-אויס, ווי איין ערסטער אַמעריקאַנער. ער רעדט שוין נאָך איינגעלש און קייעט שוין כסדר „טשואינגאָס“. ער שלענגט דאָס שוין אָבער מעהר ניט אַראָפּ... דערצו, ווען ער זאָל נאָך וועלען אַכטונג געבען, די מאַר נישקע זאָל זיך ביי איהם ניט צעשפּילען, דאָס האַלזטיכעל זאָל זיין אויף איין אָרט, און ביידע הויזען זאָלען זיין גלייך, ניט איינער אַראָפּ, דער אַנדערער אַרויף, — וואָלט ער שוין געווען א גאַנצער דזשענטעלמען, א ספּאָרט.

ו.

פּיני זאָל ניט האָבען אויף זיך קיין דרעהקאָפּ (ער שטאַמט דאָך פון א משפּחה פון „קעפּמענשען“), און דער קאָפּ זיינער זאָל איהם ניט טראָגען אין די גרויסע געשעפטען, וואָס דאָ הייסט עס „ביונעס“, וואָלט ער געקאָנט מאַכען א לעבען. ער מאַכט אַזוי אויך א לעבען. נאָך דער חסרון איז, וואָס ער וואַרפט זיך אַלע מאָל אויף איין אַנדער דזשאַב. דערפאַר האָט ער א מעלה, וואָס ער שעמט זיך ניט מיט קיין אַרבייט אין דער וועלט. ער

— אָמין! — זאָג איד, אַזוי האָט אַ פֿאַטש פון מיין ברודער אליהו — איך זאָל גיט זיין קיין שוויגער-פנים.

ה.

בקינזער — מיין ברודער אליהו האָט אַ דישאָב און מאַכט אַ לעבען. ער פאַרקויפט קישקעלעך און דערלאָנט צום טיש און באַקומט דערפאַר, ערשטענס. פינף טאָלער אַ יואָד, און אַ חוץ לזה, צוויי מאָל אין טאָג עסט — איז אויך עפּים ווערט. היינט וואָס איז ווערט דאָס. וואָס עס קומען אַרײַן אין „סטאַר“ קויכען פֿלייש אַ וועלט מיט מענטשען? אלע טאָג מאַכט ער נייע באַקאָנטשאַפטען מיט די פיינסטע לײט פון ירוּזאַלם. עס איז דאָ אַ האַפּענונג, אז מיין ברודער זאָל געהן העכער און העכער. מחמת ער איז באַ-ליעבט פון די בעלי-בתים און זעהר בכבוד'יג ביי די קאָסטאַמערס. אַ קאָסטאַמער האָט הנאה, אז איהם באַדיענט אַ טאַטענ'ס אַ קינד, גיט קיין געבוירענער משרת... איין שטיקעלע חסרון האָט מיין ברודער — דאָס וואָס עס וואַכסט איהם, גיט פאַר אײך געדאַכט, אַ באַרד. ער זאָל גיט האָבען קיין באַרד, וואָלט ער געווען גאָר גאָר אַלל-דייט. איז אָבער, ווי אויף צו-להכעיס, האָט זיך זיין באַרד אין אַמעריקע ביי איהם צעוואַכסען אין דער ברייט און אין דער לענג. דאָס הייסט, מעהר אין דער ברייט ווי אין דער לענג. זאָגט איהם פיני, אז ער וואָלט געמעגט דאָס בערדעל, אויף אַמעריקאַנער לשון גערעדט, אַכיסעל „צופיקסען“. אזוי ווי ער, פיני, האָט געטהאָן. ער האָט זיך אַריינגעחאַפּט צו אַ שערער (דאָ הייסט עס אַ „באַרבער-שאַפּ“) און האָט זיך אוועקגעזעצט, זאָגט ער, אויפ'ן „טשער“ (אזא שטוהל) און פאַרוואַרפען דעם קאָפּ און גיט געזאָגט קיין וואָרט. מחמת ער האָט גאָר דעמאָלט גיט געקאָנט רעדען קיין איינגעלש. איז צוגעגאַנגען דער שערער, דער „באַרבער“ הייסט עס, און האָט איהם, זאָגט ער, אָנגענומען ביי דער גאָז — אזוי זאָגט פיני — און האָט נישט געטהאָן גאָר

פון זיין פענדעל. און אז דער מאן הייסט לייזער, איז א רוח איהם אין טאטען... פרעגט די וועלט א קשיא: וואו איז דא דער גראם? איז דער תירוץ: א רוח איהם אין טאטען און א גראם..."

ז.

איהר מיינט, אז אונזערע ווייבער מאכען ניט קיין לעבען? איך מיין דאס מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה און אונזער חבה פיני'ס ווייבעל טייבעל. זיי ארבייטען ביי „נעקטיים“ (מענערשע שניפסען). און וועמען האבען זיי צו פארדאנקען? וויעדער א מאל מיין מאמען, און וויעדער א מאל צוליעב דעם, וואס זי געהט אלע שבת אין שוהל אריין. דאָרט האָט זי זיך באַקענט מיט איין אַלרייטניטשקע, א נגידית הייסט עס (א נגיד הייסט דאָ איין „אַל-רייטניק“). די דאָזיגע אַלרייטניטשקע איז אַמאָל געווען, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, א דיענסטמיינדעל ביי אונז אין כתרילעווקע, טאָקי ביי רב יאָסי דעם נגיד. איהר נאָמען איז קריינדעל. מיט דער קריינדעלען איז א גאנצע געשיכטע, וואָס קאָן דערצעהלט ווערען אין קורצען.

ח.

ביי אונז, אין כתרילעווקע, איז אַמאָל געווען א קצב מיט'ן נאָמען מלך. מלך דער קצב. האָט דער מלך געהאט א יונג מיט'ן נאָמען נחמיה. האָט ער זיך פאַרליעבט, אָט דער נחמיה הייסט עס, אין דער מויד, אין קריינדעלען, און געוואָלט מיט איהר חתונה האָבען. האָט ער ניט געהאט מיט וואָס. האָט ער זיך מיישב געווען איינמאָל, — מלך דער קצב האָט איהם געגעבען געלט, ער זאָל פאַהרען אויפ'ן יריד קויפּען א בהמה, — האָט ער גענומען דאָס געלט, נחמיה הייסט עס, און איז אַוועק מיט דער מויד, מיט קריינדעלען הייסט עס, קיין אַמעריקע. האָט דאָס איהם באַגליקט

וועט אייך טהון וואָס איהר וועט איהם הייסען, אבי מאכען א טאָלער. קעהרען די סטריט — איז קעהרען די סטריט. שארען קויהלען — איז שארען קויהלען. פערלען מיט גאזעטען — איז אורדאי גוט. אמעריקע, זאָגט ער, איז א פרייע מדינה און א בזיון איז, זאָגט ער, נאָר גנבה'נען. דערפאר, זאָגט ער, ארבייטען דאָ אלע און קיינער גנבה'ט ניט. גנבה'נען, זאָגט ער, גנבה'נען דאָ נאָר די איטאליענער. א געבאָרענער איין אמעריקאנער, זאָגט ער, וועט ניט גנבה'נען, עס מעג ליגען גאָלד. איין אמעריקאנער וועט אייך קיינמאָל ניט אָפנארען. און קיין ליגען וועט אייך קיינמאָל איין אמעריקאנער ניט זאָגען. אזוי דרינגט פיני. ער האָט שוין אפילו געמאכט א ליעד אויף אמעריקע. דאָס גאנצע ליעד גערענק איך ניט. עטליכע שורות פון דעם קאָן איך אייך זאָגען אויף אויסוועניג. אָט אזוי הויבט זיך עס אָן ביי איהם:

„קאָלומבוס'עס מדינה
איז א לאַנד פאר גרינע.
דאָס איינציגע געבליבען,
וואָס א איד מאכט דאָ א לעבען...
דאָס לאַנד איז גרויס
גאָר אָהן א סוף.
דאָ האָט מען ניט קיין טשייניק,
דאָ ווייסט מען ניט פון בלאָף..."

הערנאָך זינגט זיך ביי איהם ווייטער און ווייטער, און לאָזען
לאָזט ער אויס מיט אזא מין גראַם:

„אמעריקע איז דאָס לאַנד פון יושר,
האָט א פרעזידענט און ניט קיין קייסער..."

לאַכט פון איהם מיין ברודער אליהו. ער זאָגט, אז „יושר"
גראַמט זיך עפּיס ניט אזוי גוט מיט „קייסער". ענטפערט איהם
פיני מיט א משל: „אז דער מאַן הייסט מענדעל, מעג מען עסען

.

אקעגען וואָס זאָגט זי דאָס? — וועט איהר באלד הערען.
 נאָר לאַמיר זיך אַביסעל אַפרוהען, כדי איך זאָל כח האָבען דער-
 צעהלען ווייטער. —

און ער איז געוואָרען איין אַלרײַטניק, און קריינדעל איז געוואָרען
 איין אַלרײַטניטשקע. איצט האָבען זיי אַ פאַבריק, דאָ הייסט עס
 אַ פעקטאָרי, פון נעקטייט, דאָס הייסט פון האַלזטיכלעך. האָט
 זיך געטראָפּען אַ מעשה, די אַלרײַטניטשקע, קריינדעל הייסט דאָס,
 האָט געהאַט יאָהרצײט נאָך איהר מאמע. איז זי געקומען אין
 שוהל און האָט זיך צערעדט מיט דער מאמע און זיך געלאָזט דער-
 קענען. ידערהערט פון דער מאמע, אז מײן טאטע איז געווען פײַסי
 דער חזן, האָט זי זיך נאָך מעהר צוגעלאָזט צו מײן מאמע און צוגע-
 זאָגט אונז באַהילפּיג זײן מיט וואָס נאָר מעגליך. האָט איהר די
 מאמע געזאָגט, אז קיין הילף וויל זי ניט. זי פאַרלאָנגט נאָר אַר-
 בײַט פאַר איהרע קינדער. אַ וואָרט און אַ וואָרט — די אַלרײַט-
 ניטשקע האָט אויסגע'פועל'ט בײַ איהר מאן דעם אַלרײַטניק, ער
 זאָל געבען איין אָרט בײַ זיך אין דער פעקטאָרי פאַר מײן שווער-
 גערין ברכה און פאַר אונזער פּינ'ס ווייבעל טייבעל. זענען זיי
 אַ פאָר וואָכען געגאנגען אויף בראָדוויי אַרבייטען אין דער פעק-
 טאָרי. און דערנאָך האָט די מאמע גע'פועל'ט, מע זאָל זיי געבען
 אַרבייט אַהײם, ניט זיצען אַ גאַנצען טאָג אין שאַפּ.

ט.

עס האָט אָבער לאנג נישט אָנגעהאַלטען: כל זמן דער „סיוען“
 האָט זיך געהאַלטען, איז מען געווען „בײז“, דאָס הייסט, מע האָט
 געהאַט אַרבייט. שפעטער, אז ס'איז געוואָרען „סלעקטייט“, דאָס
 הייסט, ס'איז קיין אַרבייט ניט געווען, זענען אונזערע ווייבער גע-
 בליבען אָהן אַרבייט. מיר האָבען זיך אָבער שטאַרק ניט גענומען
 צום האַרצען. וואָרום „נאָט איז אַ פאָטער — מיט איין האַנט
 שטראָפּט ער, מיט דער אנדערער היילט ער“. אזוי זאָגט די מאמע.
 איך פאַרשטעה דאָס ניט מיט'ן שכל: צו וואָס דאַרף גאָט שטראָפּען
 און דערנאָך היילען? אַמעהר, לאָז ער ניט שטראָפּען, וועט ער
 פאַרשפּאַרען היילען... און וויעדער זאָגט די מאמע, „אז גאָט שיקט
 צו די רפואה פאַר דער מכה“...

xiii

די רפואה פאר דער מכה

XIII

די רפואה פאר דער מכה

א.

איך האָב אייך צוגעזאָגט דערצעהלען, וואָס מײן מאמע האָט
געמיינט מיט דעם, וואָס זי זאָגט, אז „גאָט שיקט צו די רפואה
פאר דער מכה"? אזוי איז געווען די מעשה:

מײן ברודער אליהו'ן איז נמאס געוואָרען צו דיענען אין דער
„אידישער ניישאַנאַל וואורשט קאָמפּאַניע". ס'איז ניט פאר איהם
קיין דזשאב. פארגעסט ניט, אז מײן ברודער אליהו איז פייסי
דעם חזנ'ס א זון. ער איז א יונגערמאן איין איידעלער. ער
האָט א קול־נגינה. קאָן גאנץ פײן דאוונען פאר'ן עמוד. ווי
פאסט דאָס פאר אַזא יונגענמאן צו דערלאנגען קישקעלעך צום
טיש? דאָס דערלאנגען אליין וואָלט נאך אפשר ניט אויסגעמאַכט,
זענען אָבער פארהאן אלערליי מענטשען. פארהאן מענטשען איי-
דעלע. איין איידעלמאן, א טאטענ'ס א קינד, קומט־אריין און
הייסט זיך דערלאנגען א פאָרציע וואורשטלעך און זעצט זיך אוועק,
עסט־אויף די וואורשטלעך, באַצאָהלט און גוד באי.

פיני שטימט מיט איהם ניט איין. פיני געהט מיט דעם גאנג, אז אמעריקע איז א פרייע מדינה. אז אין אמעריקע באדארף אלסדינג אָנשטעהן. און טאָמער ווילט איהר איהם איבערשפארען, הויבט ער באלד אָן מיט זיינע מיליאָנערען: „קארנעגיי... זואנדערבילד... ראָקענפעלער... פרעגט איהם אליהו:

— פון וואָנען קענסט דו זיך מיט די דאָזיגע לייט?

ענטפערט איהם פיני אָפּ:

— למאי פון וואָנען ווייס איך, וואָס אין דעם רוסישען „הויף“

טהוט זיך?

פרעגט איהם וויעדער אליהו:

— נריאָ, פון וואָנען ווייסט דו דאָס?

ענטפערט איהם פיני אָפּ:

— זאָלסט לייענען אזוי פיעל ראָמאַנען, ווי איך, וואָלסט דו

אפשר אויך געוואוסט...

ד.

דאָס מיינט פיני די ביכער, וואָס ער לייענט ביי אונזער משה דעם איינבינדער. זיי זענען געדרוקט אויף פראַסט אידיש. און גראַב זענען זיי. און שווער. שווערער פון דער מאַמע'ס טייטש-חומש. משה דער איינבינדער גיט זיי אויף איבערלייענען. ער מאַכט דערפון אַ לעבען. וואָרום איין בוך לייענען אפשר הונדערט מענטשען. צום מיינסטען, ווייבער. ווייבער האָבען ליעב ראָמאַנען. מיין שוועגערין ברכה לייענט זיי אלע שבת בייטאָג, ווי אַ וואַסער. מיין מאַמע און פיני'ס ווייב טייבעל האָבען ליעב צו הערען, ווי ברכה לייענט. די מאַמע ווערט באלד אַנשלאָפען. גאָר טייבעל הערט און זיפצט. אַמאָל וויינט זי. זי האָט אַ ווייך האַרץ. ס'זאָל ניט זיין שבת און מע זאָל מענען, וואָלט איך אויס-געמאָהלט מיט אַ פענסעל אויף פאַפיער, ווי אזוי ברכה לייענט, און ווי אזוי די מאַמע שלאָפט, און ווי אזוי טייבעל וויינט...

ב.

פארהאן אָבער אזעלכער, וואָס איז ניט קיין איידעלמאַן. עס מאַכט זיך אַמאָל אַ גראַבער נפש. קאָכט ער אויס דאָס וואַסער. דאָס זענען איהם די קישקעלעך ניט גענוג הייס. דאָס פעהלט איהם זענעפט. און אז ער רעדט, זאָגט ער ניט, ווי אַ מענטש: „זייט זשע מוחל, גיט מיר נאָך אַ פאַרציע.“ נאָר ער טהוט אַ פייף, אָדער אַ קנאק מיט די פינגער און אַ הוק: „סעי, וועיטער! גיוו מי נאָך אַ פאַרציע!“ און מיין ברודער אליהו איז ניט געוואוינט געוואָרען, מע זאָל צו איהם אזוי רעדען. ווערד ער אָנגעצונדען. ער ענטפערט ניט אזא גראַביאַן. ווערד דער גראַביאַן אין כעס און שרייט נאָך העכער: „סעי, פראַפעסאָר! קאָס היער!“ ענטפערט איהם דעמאָלט אליהו: „וואָס פאַר אַ פראַפעסאָר בין איך אייך?“... ווערד יענער נאָך מעהר אין כעס און צעשרייט זיך. דערהערט דער בעל־הבית. קומט ער צו צו מיין ברודער און פרעגט איהם: „וואָס איז די מערדער וויט יו?“ דאָס הייסט: וואָס טהוט זיך עס מיט דיר?... ענטפערט איהם ניט אליהו. פרעגט איהם דער בעל־הבית: „פאַר וואָס ענטפערסט דו ניט, אז מע פרעגט דיר?“ זאָגט איהם אליהו: „פרעגט מיך ווי אַ מענטש, וועל איך אייך ענטפערען.“ פרעגט איהם דער בעל־הבית: „וועלכס הייסט ווי אַ מענטש?“ ענטפערט איהם אליהו: „אַ מענטש רעדט אויף אידיש“... פרעגט איהם וויעדער דער באָס: „און אז איך רעד אויף איינגעלש, בין איך אַ פיפערנאָטער?“... ענטפערט איהם אליהו: „עס קאָן זיין“...

— אויב אזוי, — זאָגט צו איהם דער באָס — קריגסט דו די סעק. דאָס הייסט, דו קאָנסט מאָרגען זיצען אין דער היים...

ג.

„דעם דריטען טאָג אַ שטיקעל ברויט, אַבי ניט פאַרקויפּען קיין קישקעלעך.“ אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. אונזער חבר

צעבראָכען. דאָס איבעריגע האָט מען אונטערגעצונדען און פאַר-
ברענט. מילא, פון אַרעמע לייט שמועסט מען ניט. אחוץ די
עטליכע קישעלעך, האָבען זיי ניט געהאט וואָס צו פאַרלירען. זיי
האָבען געדאַנקט גאָט, וואָס זיי זענען האָטש אַרויס מיט'ן לעבען.
וואָרום עס זענען געווען אזעלכע, וואָס האָבען געהאַפט קלעפּ, און
אזעלכע, וואָס זענען פון די קלעפּ געשטאַרבען. אַרעמע עופּה'לעך
נעכאָך זענען אַ טייל צעריסען געוואָרען פון די חוליגאַנעס און אַ
טייל זענען אויסגעגאַנגען פון הונגער. נאָר פון די רעדט מען ניט.
רעדען רעדט מען פון יענע, וואָס ערשט נעכטען זענען זיי געווען
נגידים, גבירים, אדירים, און היינט זענען זיי געבליבען קבצנים,
דלפנים, עניים ואביונים, אָהן אַ העמד אויפ'ן לייב און אָהן אַ
שטיקעל ברויט. אָט פון די דאָזיגע געפאַלענע, אַז מע טהוט אַ
טראַכט, — אזוי זאָגען אונזערע לייט — געהט איבער אַ פראָסט
איבער'ן לייב! פאַר וואָס געהט ניט איבער קיין פראָסט איבער'ן
לייב, אַז מע טהוט אַ טראַכט וועגען די אַרעמע לייט און וועגען
זייערע אַרעמע עופּה'לעך, וואָס זענען צעריסען געוואָרען פון די
חוליגאַנעס און וואָס זענען אויסגעגאַנגען פאַר הונגער? — דאָס
קאָן איך ניט פאַרשטען. מײן חבר מענדעל אויך ניט. ער זאָגט,
אַז די כתרילעווקער אידען האָבען שוין אזאָ טבע: איין אַרעמאַן,
אַז ער געהט אויס פון הונגער, איז ביי זיי נאָר ניט. און אַ נגיד,
אַז ער ווערט אַ קבצן — חאַפט זיי אַוועק דער רוח!...

ז.

בקיזור — צווישען אונזערע כתרילעווקער נגידים, גבירים,
אדירים איז געווען איינער מיט'ן נאָמען משה-נח. אחוץ וואָס
ער האָט געהאַט איין אייגענע שטוב מיט אַ הויף, מיט אַ גאַרטען,
איז ער גלאַט געווען אַ גביר. אַ סימן: זומער פלעגט ער אַרומ-
געהן אין די גאַטקעס. דאָס הייסט, אין די אונטערהויזען. און
אויף די אונטערהויזען — אַ חאַלט. אַ איד איין אַרעמאַן וועט

נאָר מיר האָבען זיך אַ ביסעל פאַררעדט, און מיר ווייסען נאָך אַלץ נישט, ווי אזוי גאָט שיקט צו די רפואה פאַר דער מכה.

ה.

פריהער — וועגען דער מכה. געוויס איז דאָס אַ מכה, אַז אַ יונגע־מאַן, ווי מיין ברודער אליהו, געהט־אַרום אָהן אַ שטאָך אַר־בייט. ער קאָן נישט טהון דאָס, וואָס אונזער חבר פיני טהוט. פיני'ן, למשל, שטעהט אָן נעמען אַ לאַפעטע ווינטער און רייניגען דעם שניי פֿון דער סטריט. אליהו זאָגט, אַז ער וואָלט אויך גע־גאַנגען רייניגען דעם שניי, נאָר נישט אין סטריט. זאָגט צו איהם פיני: „וואָס דען האָסטו געוואָלט? מע זאָל דיר אַריינטראַגען דיין פאַרציע שניי אין שטוב אַריין?“ ברענט דאָס אליהו'ן, וואָס פיני איז אויפגעלעגט.

— אַפנים, ס'איז דיר גוט, וואָס דו זאָגסט ווערטלעך? — טהוט איהם אליהו אַ זאָג און באַקומט פֿון איהם איין ענטפער: — שור איז מיר גוט, אַז איך דערמאַן זיך, אַז איך בין אין אַמעריקע, נישט אין פּאָרגאָמענלאַנד.

— אַ גדולה אויף דיין באַבען! — זאָגט אליהו, און פאַר האַרצוועהטיג געהט ער אַוועק גאָר אין שוהל אַריין, אין כת־רילעוו־קער בית־המדרש. און דאָ, אין כת־רילעוו־קער בית־המדרש, קומט די רפואה צו דער מכה. ווי אזוי? וועט איהר הערען אַ שענס.

ו.

מיר דאָכט, איך האָב אייך שוין אַמאָל דערצעהלט, אַז אין דעם זומער, וואָס מיר האָבען זיך אַרומגעשלעפט איבער'ן לאַנד־גאַנער וואַהייטשעפעל, איז דערוויל אין דער אַלטער היים, אין אונזער לייעבען כת־רילעוו־קע, אויסגעבראַכען אַ כפּול־שמונה־דיגער פּאָרגאָס מיט אַ שרפה אַ צוגאָב. וואָס מע האָט געקאָנט ראַבעווען, האָט מען געראַבעוועט. וואָס מע האָט געקאָנט צעברעכען, האָט מען

צייט איז געלט. אזוי געהט דאָ דאָס לשון. נאָר אז איינער האָט יאָהרצייט — וואָרפט ער אַוועק אַלע ביזנעס און לויפט אין שוהל אַריין. און פון שוהל לויפט ער אַוועק אין אַ אירישען רעסטאָראַנט און הייסט זיך געבען אַ כשר'ען אָנבייסען, וואָרום ער האָט יאָהרצייט. און וויבאלד ער האָט יאָהרצייט, לעקט אָפּ דער שמש אַ בייגדעל. און ווער שמועסט אַ בר־מצוה — דעמאָלט פאַלט ושוין אַריין דעם שמש גאָר אַ גראָבס. ביי אונז, אין דער אַלטער היים, אז אַ יונגעל ווערד בר־מצוה, טהוט מען איהם אָן תפילין און ער מוז שוין געהן אַלע טאָג דאוונען. דאָ, אין אַמעריקע, אַ בר־מצוה — איז אַ יום־טוב. מע טהוט אָן דעם בחור'על אַ טלית'על. ומע רופט איהם אויף, ווי אַ חתן, צו דער תורה. ער קוויטשעט־אויס, ווי אַ יונג האָהנעכעל, די הפטורה. דערנאָך הויבט ער אויף די הענטלעך און בעלעכעטשעט עפּים אַ דרשה, אויסגע'חזר'ט אויף אויסווענג, און דוקא אויף איינגעלש. חס־והלילה ניםט אויף איריש. דערנאָך געהט־צו דער ראַבינער (דאָ הייסט ער „ראַביי“, און געהט גענאָלט דאָס גאַנצע פנים, און זעהט־אויס ווי ביי אונז אַ פוילישער קסיאָנדז). ער לעגט אַרויף די ברייטע אַרבעל אויפ'ן בר־מצוה און בענטשט איהם „יברכך“...

ט.

קורץ, משה'נח האָט אַ גוטען דזשאַב. איין זאך נאָר, וואָס ער מוז געבאָך אַליין געהן צו די בעלי־בתים קאָלעקטען. דאָס הייסט, איינמאַהען די „בעבור־שנהרס“ מיט די דיוס. דאָס הייסט, דאָס חורש־געלד פון די בעלי־בתים. נו, פאַסט דאָס פאַר אַ אידען, וואָס איז ערשט ניםט לאַנג געווען אַ נגיד, — זאָל געהן קאָלעקטען? זיין ווייב, „דחבה־בירעל“ האָט אזש געוויינט פאַר מיין מאַמען, אויסגעגאַסען איהר גאַנץ ביטער האַרץ פאַר איהר. זי האָט גע'זאָגט: „איהר בענט ביר גלויבען בדאבדות, אז איטליכס באָל, וואָס בייד באַד דאַרף געהר באָהרער בעבור־שנהרס, זעהט ער זיך ביט'ד

ניט וואגען באווייזן זיך אין די אונטערהויזען. מסתמא, דארף מען רעכענען, איז ער תקיף, א איד א גביר — וועמען הערט ער? ... היינט ווייסט די גאנצע וועלט, אז פון זיין מאמע איז איהם גע- בליבען בירושה דריי קלייטען אין מיטען מארק. און א בהמה האט ער געהאט אלע מאל א מעלקעדיגע. די דריי קלייטען האבען איהם גענוג אריינגעטראגען צום לעבען. נאך איבער גענוג. פון ידעסטוועגען האט זיין ווייב נתמה-מירעל (מע האט זי גערופען „רחמה-בירעל“, דערפאר וואס זי האט א פארלעגטע נאז) גע- ושלעפט פון דער מעלקעדיגער בהמה כמעט די גאנצע הוצאה פון דער שטוב. און בכדי מע זאל איהר ניט געבען קיין עין-הרע, האט „רחמה-בירעל“ ליעב געהאט זיך קלאגען, אז איהר „בהבה“ האט זיך אויפגעהערט צו „בעלקען“ און זי ניט ניט קיין „בילך“... נאך כתרילעווקע נארט מען ניט אפ. אלע האבען געוואוסט, אז ס'א ליגען — די בהמה האט זיך ניט אויפגעהערט צו מעלקען און זי גיט מילך... היינט שמעלט איך פאר, אז אזא איד, ווי משה-נח, אנטלויפט קיין אמעריקע, א נאקעטער, א בארוויסער, ווי די מאמע האט איהם געהאט, — זאל מען אויף איהם ניט האבען קיין רחמנות? נאך וואס קאן טהון משה-נח אין אמעריקע? ער וועט דאך ניט געהן ארבייטען אין א שאפ. זיינע קינדער אויך ניט. האבען זיך די חברה „אנשי כתרילעווקע“ אויף איהם ארומגעקוקט און האבען איהם געמאכט פאר א שמש אינ'ם כתרילעווקער בית-המדרש.

ח.

אין אמעריקע א שמש זאלט איהר ניט אוועקמאכען מיט דער האנט. אין אמעריקע א שמש לעבט שענער ווי אין כתרילעווקע א בעל-הבית. פון יאהרצייטען אליין קאן מען דא נתעשר ווערען. מע האלט דא זעהר שטארק פון יאהרצייטען. א גאנץ יאהר דא- ווענט מען דא ניט. מע האט קיין צייט ניט. „טיים איז מאני“ —

XIV

מיר קאלעקטען

בלאזג-הבות... " איך האָב מורא, אז קיינער פון אייך וועט ניט פארשטעהן אזא לשון. עפּים קומט דאָס אויס תרגום. מוז מען אייך איבערזעצן: „איהר מעגט מיר גלויבען בנאמנות, אז אימך ליכט מאָל, וואָס מיין מאן געהט מאָהנען בעבור-שנדרס, זעהט ער זיך מיט'ן מלאך-המות"... אויסגעהערט פון נחמה-מירלען איהר ביטער האַרץ, גיט איהר מיין מאמע אַ גלייכע עצה, אז איהר משה' נח זאָל נעמען מיין ברודער אליהו פאר אַ קאַלעקטאָר. איהם וועט דאָס זיין אַ הילף, און מיין ברודער וועט מאכען אַ לעבען... פאר שטעהט זיך, אז משה-נח האָט זיך אָנגעהאַפּט אין דעם פלאן מיט ביהרע הענט. מיין ברודער אליהו האָט זיך אפילו צום אָנהויב אַ ביסעל געקווינקעלט. ס'איז איהם נאָך געווען אַ ביסעל פריקער. איז אונזער חבר פּיני איהם געקומען צו-הילף. ער האָט זיך צעד לאָזט מיט זיין לשון, ווי ער קאָן. ער האָט אוועקגעגעבן אליהו'ן אַ רעכטע פאַרציע:

— איך פארשטעה גיט, וואָס איז מיט דיר די גרויסקייט? מיט וואָס ביזט דו מעהר מיוחס פון קארנעני, ראָסענפעלער, וואַנ-דערבילד? ... און — פאשאַל!
פיני, אז ער וויל, קאָן ער!

י.

ווער וואָלט זיך עס, אשטייגער, געריכט, אז פון אזא קליינעם דזשאב, ווי זיין אַ קאַלעקטאָר ביי אַ שמש פון אַ שוהל, זאָל זיך אויספיקען מיט דער צייט אַ סך אַ גרעסערער דזשאב? און גיט איין דזשאב, נאָך צוויי דזשאבען. איין דזשאב אלס קאַלעקטאָר פון אַ פּויריטשור-ביזנעס פאר מיין ברודער אליהו. און דער אַנ-דערער דזשאב אלס קאַלעקטאָר פון אַ אינשורענס קאָמפאַניע — פאר אונזער חבר פּיני. נאָך איך זעה נאָך אייערע פּיני'ער, אז איהר הויכט גיט אָן צו פארשטעהן, וואָס איז אַזעלכס „פּוירי-טשור" און וואָס איז „אינשורענס". וואָרט מיר צו אַ וויילע — איך וועל אייך אַלסדינג דערקלערען.

XIV

מיר קאלעקטען

א.

דערפאר איז גוט אין אמעריקע, וואָס אלסדינג טראָגט מען אריין אין שטוב אריין. און אלסדינג גיט מען אייך דאָ אויף אויסצאהלען. פאר איין טאָלער אַ וואָך קאָנט איהר אייך אויס- מעבלירען אייער שטוב, ווי אַ גראַף. דאָ זאָגט מען גיט „אויס- מעבלירען“. דאָ זאָגט מען: „אויספּוירנישען“. וואָרום מעבעל הייסט דאָ „פּוירניטשור“. פון וואָנען שטאַמט דאָס וואָרט „פּויר- ניטשור“ — ווייס איך גיט. מיין ברודער אליהו דענקט, אז דאָס דאָרף וואַכסען פון צוויי ווערטער: „פאַרניט“ — פון פאַרינט, און „טשער“ — אַ בענקעל, אַ שטוהל. זאָגט אָבער אונזער חבר פיני, אז עס הויבט זיך גאָר גיט אָן. ערשטענס, וואָס עפּיס פון פאַרינט, פאַר וואָס גיט פון הינטען? און פאַר וואָס עפּיס גראַד אַ שטוהל, פאַר וואָס גיט קיין שפּיעגעל? און צווייטענס, זאָגט מען דען פאַרניטשער? מע זאָגט דאָך גאָר „פּוירניטשער“. און דריטענס, מע זאָגט גיט „פּוירניטשער“, נאָר „פּוירניטשיר“ — מיט אַ חיריק. זאָגט איהם אליהו, אז נאָר אַ משוגענער וועט זאָנען פּוירניטשיר, מיט אַ חיריק. אַ קלאָרער מענטש וועט אלע

— און אז שיה זאל זיין דריי מאָל אַ איד, דעריבער זאל איך זאָגען אַ ליגען? ידו פאַרגעסט זיך, אליהו, צו אָפט, אז ס'ד זענען אין אַמעריקע, און אז אַמעריקע האָט פיינט בלאָף!

— אזוי פיעל מכות זאל זיך זעצען אונזערע שונאים אויף אזא איין אָרט, וואו איך ווייס, און אזוי פיעל גוטע יאָהר זאלען מיר אלע האָבען, וויפיעל ליגינים עס ווערד אויסגערעדט אַ טאָג נאָר אין ניו־יאָרק אליין, אַ חוץ ברוקלין און אַ חוץ בראַנזוויל און אַ חוץ די בראַנקס!

אזוי זאָגט מיין שוועגערין ברכה, און זייער שפאַרען זיך נעמט אַ סוף.

ג.

וויבאלד, אז מע ניט פוירניטשור (געדענקט זשע, אז מע דאַרף זאָגען „פּוירניטשור“) אויף אויסצאָהלען צו טאָלער אַ וואָך, דאַרף מען דאָך האָבען מענטשען, וואָס זאלען אַרומנעהן פון שטוב צו שטוב איינמאָהנען די טאָלערס. איז דערויף געשטעלט געוואָרען קאָלעקטאָרס, וואָס געהען אַרום קאָלעקטען די טאָלערס. קאָלעקטאָרס זענען דאָ אַ סך. יעדער קאָלעקטאָר האָט זיך זיין „ראַוט“, זיינע הייזער, וואו ער געהט אַרום קאָלעקטען. זיין אַרבייט איז אָנקלאָפּען אין דער סיר. דערנאָך קומט ער אַריין און זאָגט: „גוד מאָרנינג!“ — דאָס הייסט: אַ גוט מאָרגען. דערנאָך זאָגט ער: „ווערי נייס דעי“ — דאָס הייסט: זעהר אַ שענער טאָג!... דערנאָך גיט ער אייך אַרויס אַ קוויטאַנציע, נעמט אָפּ דעם טאָלער און זאָגט: „גוד באַי“. מעהר דאַרף ער ניט רעדען. און דאָס היטעל אַראָפּנעמען איז אויך ניט נויטיג. דאָ איז עס ניט קיין מאָדע. איהר קאָנט אַריינגעהן אינ'ם רייכסטען הויז אין אַ היטעל, און מיט די קאָלאַשען אויף די שטיוועל, און איהר קאָנט אייך בעת מעשה פּיפּקען אַ סיגאַרעט, אָדער פּייפּען אַ ניגון, אָדער קייען אייער טשואַינגאָס. קיינער וועט אייך ניט זאָגען קיין קרום וואָרט. ס'איז אַמעריקע.

מאל זאגען מיט א סגול — „פּוירניטשער“. אזוי לאנג האָבען זיי זיך געשפּאַרט און געאַמפּערט, עס האָט שוין כמעט געהאַלטען ביי פעטש. א גליק, וואָס ברכה איז דערביי געווען, האָט זי נישט דערלאָזט. ביז ס'איז געבליבען, מע זאל א פּרעג טהון ביי איין אמת'ען אַמעריקאַנער. דאָס הייסט, טאַקי ביי א אידען, נאָר ביי אַזא אידען, וואָס איז נישט קיין גרינער. דאָס הייסט, אַזעלכער, וואָס איז שוין דאָ אין לאַנד חאַטש א יאָהר עטליכע און צוואַנציג. לאָזט זיך אויס, אַז דאָס וואָרט פּוירניטשער לענט זיך נישט אויס נישט מיט אַ חיריק און נישט מיט אַ סגול, נאָר מיט אַ מלופּים. דאָס הייסט, מע דאַרף נאָר זאָגען „פּוירניטשור“. היינט נעהט זייט אַ חכם!

ב.

קיינער קויפט דאָ נישט אַ זאך פאַר מזומן געלט. סיידען אַזא איד, ווי דזשיקאָב שיף. ער איז דער רייכסטער מענטש, זאָגט מען, אין אַמעריקע. רייכער פון איהם איז שוין נישטאָ. אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו. און אונזער חבר פּיני דרינגט, אַז ניין. ער זאָגט, אַז קאַרנעגיי איז אַ סך רייכער. וואַנדערבילד — אוראיי. און ראָקענפּעלער — אוראיי און אוראיי! זאָגט אָבער אליהו: לאַ מיט אַ ספּאָדיק! יענע זענען אפּשר רייכער אין ערד, אין אימער ניעס. אָבער אין מזומן געלד — בלאָטע! — איז שײף רייכער פון זיי אלע. הויכט שוין פּיני אָן אַרויס פון די כלים און צעשרייט זיך אויף מיין ברודער אליהו'ן, אַז ער ווייסט נישט וואָס ער רעדט. וואָס ראָקענפּעלער צעשענקט אַ יאָהר נדבות נאָר, פאַרמאָגט דאָס אפּשר נישט שיף אויף זיין מאַיאָנטעס. ווערד שוין מיין ברודער אליהו אין כּעס און זאָגט אויף פּיני'ן, אַז ער איז אַ שונא־ישראל, איין אַנטיסעמיט, וואָרום אפילו ס'זאל זיין אמת, אַז ראָקענפּעלער זאל זיין רייכער פון שיפ'ען, דאַרף ער אויך זאָגען, אַז שיף איז רייכער. וואָרום ראָקענפּעלער איז אַ גוי, און שיף איז אַ איד. צעלאָזט זיך פּיני און זאָגט:

ה.

פון דעסטוועגען שארט דאָס ניט אונזער חבר פֿיני'ן, ער זאָל מאַכען אַ לעבען. און נאָך ווי מאַכען אַ לעבען! אונזער פֿיני איז אויך אַ קאַלעקטאָר. נישט ביי פֿירניטשור, נאָר ביי „אינִי שורענס“. ביי אונז ווערד דאָס אָנגערופֿען „סעקוראַנז“, אָדער „פאַרזיכערען זיך פֿונ'ם טוידט“. דאָ פאַרזיכערען זיך אַלע. יונג און אַלט, ווייבער און קינדער, טאַטעס און מאַמעס, שוועסטער און ברודער, זיידעס און באַבעס. און אויך נישט פאַר מזומן, נאָר אויף אויסצאָהלען. פון אַ ניקעל ביז אַ טאָלער אַ וואָך. וואָס די סומע פון די אינשורענס איז גרעסער, דאַרפֿט איהר אַלץ מעהר צאָהלען. פאַרהאַן הייזער אַזעלכע, וואו אַלע מענטשען, פֿונ'ם עלטערזיידען ביז'ן אוראייניקעל, זענען אַלע פאַרזיכערט פֿונ'ם טוידט. און טאָמער זענען נאָך ניט אַלע פאַרזיכערט, דאַרף דער קאַלעקטאָר זעהען דעם נייט־פאַרזיכערטען צו פאַרזיכערען. וואָס הייסט דאָס „פאַרזיכערען“ און ווי אזוי פאַרזיכערט מען אַ מענ־טשען פֿונ'ם טוידט — ווייס איך ניט אַקוראַט. איך ווייס נאָר, אז מיין ברודער אליהו האָט זיך אָפֿגעזאָגט פון דעם דזשאַב. ער האָט בעסער אויסגעקליבען דעם דזשאַב פון פֿירניטשור. פאַר וואָס? ווייל ביי פֿירניטשור קאַלעקטען דאַרף מען נאָר באַנוצען, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, די ווערטער: „גוד מאָרנינג“ און „גוד באַי“. און ביי אינשורענס דאַרף מען רעדען, צורעדען, פאַר־רעדען און איבעררעדען. דערויף איז מסונל נאָר אונזער חבר פֿיני. ער קאן איבעררעדען אַ וואַנט. ער קאן מאַכען רעדענדיג אַ טוידטען.

ו.

ביי אונזער חבר פֿיני מאַכט ניט אויס, ווער איהר זענט און וואָס איהר זענט. פון וואָס איהר זאָלט ניט רעדען — ער מוז אַרויף אויף זיינעם. זענט איהר אַ פאַרזיכערטער — מענט איהר

ד.

מיין ברודער אליהו איז גאנץ צופריעדען פונ'ם דזשאב. א סך שענער, ווי שמעהן אין דער „קאלבאסנע" און פארקויפען קיש-קעלעך. און פארדיענען פארדיענט ער אויך א סך מעהר. ווי וואסער א וואך. אמאל מאכט ער אכט טאלער א וואך. אמאל צעהן. און אמאל צוועלף. עס ווערט זיך אין דער „פאגארע", אינ'ם וועטער הייסט דאס. ביי א גוטען וועטער קאן מען געהן צורפוס. ביי א שלעכטען וועטער — מוז מען אונטערפאָהרען מיט דער קאר. קאסט דאס א ניקעל. נאָר אזעלכע ניקעלס געהען ניט אזעק ביי מיין ברודער קיין סך. וואָרום בטבע איז אליהו א מענטש איין איינגעהאלטענער. גאָרניט דאָס, וואָס פיני. אונזער פיני האָט שוין א סך א ברייטערע האַנט. זעלטען ווען ער געהט צורפוס. ער מוז, זאָגט ער, פאָהרען, וואָרום ער האָט א נידעריגע ראיה. איהם קאן מען גרינג איבערפאָהרען. ניט אזוי נאָך צו לייעב זיין קורצזיכטיגקייט, ווי צוליב דעם, וואָס ער איז א פאר טראכטע בריאה. דער קאפּ טראָגט איהם. און דערצו קאן ער ניט באַגעהן זיך א מינוט אָהן דעם, ער זאָל ניט אריינקוקען אין א בוך, אָדער אין א „פייפער". און אמאל מאכט זיך, אז ער האַלט סאַמע אין מיטען שרייבען. דאָס הייסט, ער געהט-אַרום און טראכט און טראכט — ער הערט גאָרניט, וואָס מע רעדט צו איהם. דערנאָך האַפט ער א פענסיל אָדער א מינטראן-פּען און הויבט אָן שרייבען, קאן ער אייך באשרייבען אפשר צעהן בויגען פאפיער פון אלע זייטען. וואָס ער האָט דאָרטען אָנגעשריבען און וואָס טהוט ער מיט'ן אָנגעשריבענעם — דאָס ווייסט קיינער ניט. אפילו זיין ווייב טייבעל אויך ניט. אז מיין ברודער אליהו פרעגט איהם, וואָס ער האָט אָנגעשריבען, ענטפערט ער איהם:

— מיר'ן עלטער ווערען, וועלען מיר וויסען...

מיר זענען שוין א היבש ביסעל עלטער געוואָרען, און מיר ווייסען נאָך אלץ גאָר נישט.

— וועה איז מיר! איהר וועט דאך אָנשיטען אָט די שטוב מיט גאָלד! — אזוי זאָגט צו איהם מיין שוועגערין ברכה, און טייבעל ווערד אזש רוים, קוקענדיג אויף איהר פיני'ן, ווי ער שלעפט די קוואַדערס מיט די ניקעלס פון אלע קעשענעס.

— וואָס דען מיינט איהר? — ענטפערט איהר פיני און לעגט צונויף די קוואַדערס באַזונדער און די ניקעלס באַזונדער. — איהר מיינט, אז קארנעני, וואַנדערבילד און ראָקענפּעלער זענען געבוירען געוואָרען מיט זייערע מיליאָנען?...

ח.

וואו נעם איך איצט א ווייסען בויגען פאפיער? איך וואָלט מיט א שוואַרצער קוהל אָנגעוואָרפן אזא מין בילד: א טיש. אויבען-אָן זיצט די מאמע, צונויפגעלעגט די הענט. נעבען איהר, פון איין זייט, שמעחם ברכה. א הויכע, א לאַנגע, מיט גרויסע פיס. פון דער אנדערער זייט — טייבעל. א קלייניטשקע, א דאָרינקע, א פערטעל עוף. ביידע אַרבייטען זיי. איינע גייהט, די אנדערע שטרייפט. ביי איין עק טיש שטעהט מיין ברודער אליהו, א באַוואַכסענער מיט א באָרד. האַלט א באַנמש קארט-לעך אין איין האַנט און א פעקעל פאפיערענע טאַלערס אין דער צווייטער האַנט. דאָס האָט ער אָנגעקאלעקטעט דורכ'ן טאָג. און ביי'ם אנדערען עק טיש שטעהט איינגעבויען אונזער חבר פיני, א געגאָלטער, איין עכטער אַמעריקאַנער. ער שלעפט פון ביידע קעשענעס די קוואַדערס מיט די ניקעלס. און מחמת ער האָט א ניחעריגע ראייה, טראָגט ער צו יעדען קוואַדער מיט יעדען ניקעל גלייך צו דער נאָז. אויפ'ן טיש שטעהען שוין צוויי הויכע קופ-קעלעך. איין קופקעלע איז פון סאַמע קוואַדערס, דאָס אנדערע קופקעלע איז פון לויטער ניקעלס. און פיני איז נאָך ניט פאַרטיג. ער האָט נאָך און נאָך. דאָס קאָן מען אַרויסזעהען דורך די הויזענ-

דאך רעדען פון פארזיכערונג. זענט איהר נאך ניט פארזיכערט — דארפט איהר דאך אודאי רעדען פון פארזיכערונג. און קוים לאָזט איהר זיך רעדען, וועט איהר זיך שוין פון פיני'ס הענט ניט ארויס-דרעהען. ער וועט אייך שוין פארזיכערען. און אויב ניט אייך. — איז אייער ווייב. אייער קינד. אייער זיידען. אייער שוויגער. אייער קאָזין. אייער שכן (דאָ זאָגט מען ניט „שכן“). דאָ זאָגט מען „נעכסטדאָריגער“). דאָס הייסט, איהר פארזיכערט זיך, אז טאָמער שטארבט אייער נעכסטדאָריגער פריהער פון אייך, באַקומט איהר פון דער קאָמפאָניע אַ שענע פאָר הונדערט טאָלער. און דער נעכסטדאָריגער פון זיין זייט פארזיכערט זיך אויך. דאָס הייסט, באַם חלילה איהר שטארבט אוועק פריהער פון איהם, באַ-קומט ער פון דער קאָמפאָניע אַ פאָר הונדערט טאָלער. צאָהלען צאָהלט איהר ביידע דער קאָמפאָניע צו קוואַדער אַ וואָך. איהר זענט ניט מחויב צו געהן אין דער קאָמפאָניע. די קאָמפאָניע טרעפט שוין צו אייך. ניט אליין — דורך איהר קאָלעקטאָר. פיני קומט צו אייך און קאָלעקטעט-אין אייערע קוואַדערס. ער קריגט דערפון פופצעהן פראָצענט קאָמישאָן.

ז.

דאָס איז פאר'ן קאָלעקטען. און אויב ער פארזיכערט אייך איבעראַניס, דאָס הייסט, אויב ער „שרייבט אייך אַ נייע פאָ-ליסי“ (אזוי געהט דאָ די שפראַך), באַקומט פיני דער איידזשענט פופצעהן מאָל אזוי פיעל. דאָס וועט הייסען, אז טאָמער צאָהלט איהר אַ קוואַדער פרעמיע, באַקומט דער איידזשענט פון דער קאָמפאָניע אין איין קלאָפּ פופצעהן קוואַדערס! אַנו, רעכענט אַנים, זייט מוחל, וויפיעל דאָס מאַכט?! היינט שטעלט אייך פאָר, אז טאָמער געראַט דאָס אונזער חבר פיני'ן צו שרייבען צוויי, אָדער דריי, אָדער מעהר פאָליסיס אַ טאָג, און אלע צו קוואַדערס! דאָס איז דאָך אַ גאנצער מאָנאָטעק! ...!

י.

מיינט איהר, אז אונזער חבר פיני איז צופריעדען מיט זיין דושאב? אויך ניט. ביז מע קעטשט א קאסטאָמער, זאָגט ער, קומט אָן כקריעת ים־סוף. מע רעדט איבער איהם, זאָגט ער, דריי טעג מיט דריי נעכט. מע גיט איהם צו פאַרשטעהן, אזא חאָמולע, דעם שכל פון אינשורענס, קוים גע'פועל'ט ביי איהם איין „אפלי־סיישאָן". לאָזט זיך אויס, אז ער האָט אויפ'ן צווייטען טאָג חרטה געקראָגען, אָדער דער דאָקטאָר האָט איהם „רעדזשעקטעט", דאָס הייסט, ער האָט אָנגעשריבען אויף איהם חמנ'ס מסירות. דער קאסטאָמער איז איהם ניט געפּעלען אין שליער נאָקעמטערהייד... נאָר דאָס גרעסטע פון אַלע אומגליקען און די ערגסטע פון אַלע צרות ביי אינשורענס־איידזשענטס איז די „לעפּס". „לעפּס" הייסט, אז א קאסטאָמער הערט אויף צו צאָהלען. דעמאָלט רעד כענט מען אָפּ דעם איידזשענט פּופּצעהן מאָל אזוי פיעל, וויפיעל דעם קאסטאָמער'ס פרעמיע האָט באַטראָפּען. פיני זאָגט, אז ווען ניט די „לעפּסעס", וואָלט ער אָנגעשיט אָט די שטוב מיט גאָלד! און אויף זיין שלים־מזל האָבען עטליכע קאסטאָמערס מיט א מאָל, גלייך ווי מע האָט זיך אויפגערעדט, אויפגעהערט צו צאָהלען.

— לאָזען זיי ברענען אויפ'ן פייער, טאָקי די קאסטאָמערס, מיט די אינשורענס, מיט די אָגענטען, מיט די „לעפּסעס" און מיט די קאָמפּאָניעס! — אזוי זאָגט פיני. ער וועט שוין בעסער געהן, זאָגט ער, מיט מיין ברודער אליהו אין אייגענע ביזנעס. א פאָר טאָלער האָבען זיי ביידע מיט גאָט'ס הילף אָפּגעשפּאַרט. זיי קאָנען שוין טהון ביזנעס.

און ס'איז געבליבען, אז מיר געהען אין ביזנעס.

קעשענעם, וואָס זענען פול. זענען געשוואָלען. זיי ווערען אזש
צעשפּאַרט...

מ.

נישטאָ קיין אייביגע זאך אויף דער וועלט, און א מענטש איז
קייןמאָל ניט צופריעדען מיט דעם, וואָס ער האָט. עס איז אונז
נמאס געוואָרען דאָס ארומגעהן קאָלעקטען די פרעמדע טאָלערס
מיט די פרעמדע קוואַדערס און ניקעלס. בעסער קליינע בולקעלעך
אייגענע, איידער גרויסע קוילעטשען פרעמדע. אזוי זאָגט מיין
שוועגערין ברכה. פריהער האָט געוואָרפֿען איין אוס-חן אויפ'ן
קאָלעקטען מיין ברודער אליהו. עס האָבען זיך איהם צוגעגעסען
די ביזנעס. און ניט אזוי די ביזנעס, ווי די קאָסטאָמערס. אנדערע
קאָסטאָמערס האָבען אויפגעהערט צאָהלען. זיי האָבען געזאָגט:
„נעמט אייך צו אייער פוירניטשור, מיר דארפֿען עס אויף כפרות...“
אנדערע האָבען געהאט א טענה, למאי די בעט סקריפעט? למאי
דער שפיענעל באַווייזט צוויי פנימ'ער? למאי די קאמאָדע וויל
זיך ניט עפענען און ניט פארמאכען? און למאי יעדעס בענקעל
וועגט דריי פוד? און אז מע זעצט זיך אוועק, איז ווי אויף
צווייבעס!... און אנדערע וויעדער זענען זיך מיישב און מופען
נאָר אַרויס. דאָס הייסט, זיי קלויבען זיך איבער אויף איין אַג-
דער סטריט — און געה זוך זיי! נאָר ערגער פון אלץ איז אָט
וואָס: פארהאן אזעלכע, וואָס האָבען זיך אונטערגענומען צאָהלען
וואָך-געלט. אז זיי האָבען געקאָנט צאָהלען, האָבען זיי געצאָהלט.
איצט קאָנען זיי שוין מעהר ניט צאָהלען. איבער וואָס? דער
ברויט-געבער איז קראַנק געוואָרען. אָדער עס איז קיין אַרבייט
נישטאָ. אָדער עס האָט אויסגעבראָכען א סטרייק. עס ווילט זיך
ניט אָנווערען א קאָסטאָמער. וואָס טהוט מען? לעגט-אויס אליהו
דערווייל פון זיין פאקעט. וואָס זאָלט איהר קלענערען? ס'איז
צרות מיט צרות מיט צרות!...

XV

מִיר גֶּעֱהֶען אִין בִּיזנעם

XV

מיר געהען אין ביזנעס

א.

וואָס אייער האַרץ גלויבט — דאָס געפינט איהר דאָ אין די פייפערס, אין די גאזעטען הייסט דאָס. פון פויגעלמילך. זוכט איהר אַרבייט — געפינט איהר דאָס אין פייפער. זוכט איהר „הענט“, דאָס הייסט אַרבייטער, — געפינט איהר זיי אין פייפער. זוכט איהר אַ חתן אָדער אַ כלה — געפינט איהר עס אין פייפער. זוכט איהר אַ ביזנעס — געפינט איהר עס אין פייפער. מיר האָבען געזוכט ביזנעס, דעריבער האָבען מיר גענומען אַריינקוקען אין פייפער אַריין טאָג אויף טאָג, און מיר האָבען זיך אָפגעשטעלט אויף אזא מין אַדווערטייזמענט: „סיגאַרס-סטיישאַנערי-קענדי-סאָדע-וואַסער-סטענדר צו פאַרקויפּען. אַקעגען איבער אַ סקוהל. אורזאכע פאַמיליען טראָבעל. גאַראַנטירט גוטע ביזנעס. קומט שנעל!“

אויב איהר זענט נאָך אַ גרינער, דאָס הייסט, איהר זענט ניט לאַנג אין לאַנד, באַדאַרף מען אייך פאַרטייטשען וואָס דאָס מיינט: דאָס איז אַ טישעל, וואָס מע פאַרקויפט דערויף סיגאַרעטלעך, שרייבעצייג און צוקערקעס און סאָדע-וואַסער, און אַ בלאַט-צייטונג

ג.

די ביזנעס, וואָס מיר זענען אין זיי געגאנגען, האָבען געהאַט אַ סך מעלות. די ערשטע מעלה איז געווען, וואָס מיין ברודער אליהו איז, אויב איהר גערעכט, נאָך פון דערהיים אַ מייסטער אויף צו מאַכען (דאָ הייסט עס מאָנאָפּעקטשורען) אַלערליי גע-טראַנקען. דעריבער האָט זיך אונז געלוינט צו מאָנאָפּעקטשורען סאַדעוואַסער און פאַרקויפּען אַ גרויסע גלאָז פאַר אַ סענט. מיט סיראַפּ — צוויי סענט. דעם סיראַפּ האָבען מיר אויך אליין גע-מאַכט. נאָך אַ מעלה — וואָס מיר האָבען געהאַט די ביליגסטע קענדיס (קאַנפּעקטען). אַ פּולע זשמעני האָבען מיר געגעבען פאַר איין סענט. און אליין האָבען מיר אויך געקאַנט סמאַצקען קענדיס. אז איך זאָג „מיר“, מיין איך דאָס מיך און מיין חבר מענדעל און פיני'ן. מיר אַלע דריי האָבען געהאַלפּען שטעהן ביי אונזער סטענד און געבען אַ גאָש, אז קיינער זאָל ניט זעהען. סידען אז ברכה איז געווען דערביי, האָט מען ניט געקאַנט נאָשען. און ווי אויף צוילעכעס, איז ברכה געווען כמעט גאַנצע טעג ביי'ס סטענד, געהאַלפּען טהון ביזנעס. אַלע האָבען מיר געהאַלפּען טהון ביזנעס. אפילו טייבעל, און אפילו די מאמע. אַ קונה, אז ער איז צוגע-גאַנגען צו אונזער סטענד, האָט ער זיך אזש דערשראָקען, דער-זעהענדיג אזאַ משפּחה מיט אזוי פיעל ביזנעסלייט. דאָס איז אַבער דוקא געווען זעהר גוט. אַ קונה האָט ליעב קריכען אַהין, וואו ס'איז ענג.

ד.

די בעסטע צייט פאַר אונזערע ביזנעס איז זומער, אין די הייסע טעג. זומער איז אין ניריאָרק איין אמת'ער גיהנום. דער עולם קוויקט זיך דעם גאַנצען טאָג מיט מאַראָזשענע. „אייזקרים“ הייסט עס דאָ. אויפ'ן סענדוויטש פאַרקויפט זיך עס. דאָס הייסט,

אויך. דאָס טישעל איז אַקעגען אַ שטאַלע. און פאַרקויפּען פאַר-
קויפט זיך עס איבער דעם, וואָס אַ מאַן האָרט זיך גט'ען מיט אַ
ווייב, אָדער איבער איין אנדער סיבה אין דער פאַמיליע...

ב.

האָט זיך אפילו מיין ברודער אליהו'ס ווייב ברכה אוועק-
געשטעלט אַקעגען מיט איהרע טענות: ערשטענס, פון וואנען
ווייסט מען, אז דאָס איז אמת? און צווייטענס, צו וואָס זאָלען
מיר קריכען מיט אַ געזונטען קאָפּ אין אַ קראַנקען בעט אריין?
אז מאַן און ווייב ווילען זיך גט'ען — וואָס דארפּען מיר זיין אין
מיטען?... מיינט איהר, אז נאָר דאָ האָט אונזער ברכה געפונען
אַ טענה? ביי הונדערט אנדערע ביזנעס האָט זי אויסגעזוכט
אומעטום איין אנדער חסרון. מיין ברודער אליהו האָט שוין לאַנג
אַ מאַך געגעבען אויף איהר מיט דער האַנט. האָט ער אָבער נישט
גוט אָפּגעשניטען פון איהר. זי האָט איהם געגעבען צו וויסען, אז ער
זאָל נאָר נישט זיין ביי זיך אזוי גדול'דיג. אז ער זאָל נישט מיינען,
אז דאָס, וואָס ער האָט אַראָפּגעשאַפט דריי חלקים פון זיין באָרד,
גייט איהם דאָס רעכט צו בלאָזען פון זיך... דערויף האָט איהר
אליהו געענטפערט, למאי איהר טאטע יונה דער בעקער האָט אַראָפּ-
גענומען די גאנצע באָרד?... מישט זיך אריין אונזער חבר פּיני
און זאָגט: „ווייסט איהר וואָס? איך געה מיט אייך אין געוועט
צוויי קעגען איינס, אז אויב איהר וועט געפיגען צווישען די הונד-
דערט מיליאָן אמעריקאנער אַ האַלב טויז מענטשען מיט בערד,
זאָלט איהר מיך אָנרופּען בלאָפּער!“ — „ס'אַ משל! — רופּט
זיך אַן די מאַמע. — דערימאָך געהען קאטשקעס באָרוויס... רעדט
שוין בעסער פון אנדערע זאכען“...

מיין מאַמע האָט פיינט, אז מע רעדט פון בערד. ס'איז גענוג
פאַר איהר, זאָגט זי, אז זי האָט דערלעבט צו זעהען, אז פייסי דעם
חזנ'ס זוהן האָט געמאַכט אַ מחק פון זיין באָרד, אז אָך און וועה
איז צו איהרע שונאים!...

ה.

שפעטער, העט־העט, אין ווייטען זומער, אז עס קומען־אויף די קאווענעס (דאָ הייסט עס „וואַטער־מעלאָן“), מאַכען מיר נאָך מעהר ביונעס. מיר צעשניידען דעם קאווען אויף אַ סך שטיקלעך און פאַרקויפּען צו סענט אַ שטיקעל. אז גאָט העלפט אַ געראַטער נעם קאווען, מאַכט מען פון איהם גאָלד. און עס בלייבט נאָך איבער אַ פּאַר שטיקלעך אויפ'ן סטענד. האָבען מיר אַ גוטע ווע־טשערע. וואָרום אָנגעשניטענע קאווענע טאָר מען ניט לאָזען אויף מאָרגען. ס'וועט פון דעם ווערען דריליס. בעטען מיר גאָט, דאָס הייסט, איך און מיין חבר מענדעל און פיני, ס'זאָל בלייבען וואָס מעהר שטיקלעך פונ'ם טאָג....

ו.

דאָס איז אָבער אלץ אזעלכע זאכען, וואָס האָבען אויף זיך אַ צייט, אַ סיוען. געהט אוועק דער זומער — איז אויס שאַמפּאַ־ניער, אויס וואַטער־מעלאָן! דערפאַר איז סיגארעטלעך אַ סתורה, וואָס ווייסט ניט פון קיין סיוען. סיגארעטלעך געהען אַ גאנץ קיילעכיגען יאָהר. און מיר מאַכען מיט דעם גאנץ גוטע ביונעס. פאַרהאָן אלערליי סיגארעטען. פאַרהאָן צו סענט אַ שטיק. און פאַרהאָן צוויי שטיק פאַר אַ סענט. סיגארעטען איז אויך אזא אַרטיקעל, וואָס מע קאָן אַמאָל אַ נאָש טהון, פאַררויכערען אַ סיגארעטעל בסוד, קיינער זאָל ניט זעהען. דאָ זאָגט מען ניט רויכערען. דאָ זאָגט מען „סמוקען“. באַדאַרף זיך טרעפּען אַ מעשה — איך האָב איינמאָל אוועקגעשלאַפּט אַ סיגארעטעל, און מיר האָבען דאָס פאַררויכערט. איך און מיין חבר מענדעל. איך אַ ציה, ער אַ ציה. און עס וואָלט אָפּגעלאָפּען גלאַט. איז דאָך אָבער דאָ אַ ברכה אויף דער וועלט. האָט זי באַדאַרפט דער־שמעקען, אז מיר סמוקען אַ סיגארעטעל. געהט זי און דערצעהלט

צוויי ביסקוויטלעך און אין מיטען אביסעל אייזקרים. און דאָס קאָסט אַ פעני. פאַרדיענען מיר דערביי האַלב אויף האַלב. נאָר ניט דאָ שטעקט אונזער פאַרדיענסט. דער גאַנצער מזל-ברכה ליגט נאָר ערגיץ אַנדערש. אין אזאָ מין קאַלטען געטראַנק, וואָס מע רופט דאָס „סיידער“. דאָס איז אַ מין זויער-זיסליכער, אָדער זיסליך-זויערער קוואַס מיט אַ שוים און סע שטשיפעט ביי דער צונג. די, וואָס האָבען אַמאָל פאַרזוכט שאַמפּאַניער-וויין, זאָגען, אז ס'האָט אַ טעם פֿון אמת'ען שאַמפּאַניער. און האָטש „סיידער“ איז איין אַמעריקאַנער געטראַנק, פֿון דעסטוועגען גויער מאַנופּעק-משורט איהם? — מיין ברודער אליהו. וואָס. קאָן דען אליהו ניט? קוקט ניט דערויף, וואָס פֿיני מאַכט איהם אויסצורדעהען. וואונזער חבר פֿיני האָט שוין עטליכע מאָל פירגעהאַלטען מיין ברודער אליהו, אז זיין שאַמפּאַניער האָט נאָר איין מעלה — ער איז קאַלט. ווייטער טויג ער אויף כפרות. קיין קאפּ זיסקייט! ענטפערט איהם מיין ברודער אָפּ מיט אַ וויעדעראַנאָד: ווי באַלד אז דער שאַמפּאַניער טויג ניט, היינט וואָס זשליאָקעט ער איהם גאַנצע טעג? זאָגט איהם פֿיני: „וואָס אַהרט דיר, אז איך זשליאָקע? און וויפֿיעל קאָן אַ מענטש אָנזשליאָקען? איך זאָל זשליאָקען פֿון גאַנץ פֿריה ביז אויף דער נאַכט, ווייס איך ניט, אויב איך וועל אָנזשליאָקען אויף אַ ניקעל“... מישט זיך אַריין ברכה און זאָגט, אז אַ ניקעל געהט אויך ניט צורפּוס. שטעלט זיך איין טייבעל פֿאַר איהר מאַן און זאָגט, אז איהר פֿיני איז אַ גלייכער שותף צו די ביזנעס, ווי אליהו, און אַ שותף מעג זיך, דאַכט זיך, פֿאַרגינען אויסצוגעבען אַמאָל אַ ניקעל? אַ גליק, וואָס די מאַמע איז דערביי. זאָגט זי, מע זאָל זי גילטען, וואָלט זי פֿאַר איהרע זינד ניט געוואָלט זיך צוריהרען צו אָט דער אַמעריקאַנער משקה, וואָס האָט אַ פנים פֿון סאָראָוועץ און אַ טעם פֿון חלשות!... ווערד אַ געלעכטער, און דערווייל הערט מען אויף צו זאָגען זיך שטעכווערטלעך.

סטענדר — אויך מיר א ביזנעס!... פרעגט איהם אליהו: וואָסערע זיעבען עסערס? רעכענט איהם פֿיני אויס אויף די פֿינגער: ער און זיין טייבעל איז ניט צוויי. אליהו און זיין ברכה איז ניט פֿיער. די מאַמע איז ניט פינף. און ביידע קטנטים — איז ניט זיעבען. די „קטנטים“ — דאָס מיינט ער מיך און מיין חבר מענדעל.

ח.

פאַרדריסט עס מיין מאַמען. זי שמעלט זיך איין פאַר מיר און פאַר מיין חבר מענדעל. זי זאָגט, אז מיר פאַרדיענען אונזער שטיקעל ברויט גאַנץ כּשר. וואָרום פאַרטאָג, איידער דער סטענדר ווערד געעפֿענט, צעטראָגען מיר שוין דעם מאָרגען-פֿייפֿער צו אונז זערע קאָסטאַמערס. דערנאָך געהען מיר אין סקוהל (יאָ, מיר געהען שוין אין סקוהל). און אז מיר קומען פֿון סקוהל, העלפֿען מיר אַטענדען די ביזנעס. אזוי, טאַקי מיט דעם לשון, זאָגט די מאַמע. זי רעדט שוין אויך העכער האַלב אויפֿ'ן היגען לשון. א „קיד“ און א „הוהן“ זאָגט זי שוין ניט. זי זאָגט שוין א „טשיקען“ און א „קיטשען“. נאָר וואָס דען? ביי איהר קומט נאָך אויס פאַרקעהרט: א „קיד“ איז ביי איהר א „טשיקען“. און א „הוהן“ איז ביי איהר א „קיטשען“. „איך געה, זאָגט זי, אין טשיקען אויסזאַלצען די קיטשען“... לאַכט מען פֿון איהר. לאַכט זי אויך. „א דאנה — זאָגט זי — יאָק ריידעלע טאָ ריידעלע, אַבי דאָברע מיינעלע“... אַנו, זייט א בריה און זעצט דאָס איבער אויף איינ-געלש!...

דאס אליהו'ן. האָט מיר מיין ברודער געגעבען א סיגארעטעל — אז איך וועל דאָס געדענקען! איהם האָט שוין ניט אזוי געאַהרט דאָס סיגארעטעל, ווי דאָס, וואָס ס'איז געווען שבת. פייסי דעם חזו'ס יונגעל זאָל רויכערען אום שבת — באַדאַרף מען איהם הרג'ענען! פאַר אזא זאך האָט שוין אפילו די מאמע צוגעגעבען, אז דער הונט איז ווערטה דעם שטעקען... פון דעמאָלט אָן סמוקען מיר שוין ניט קיין סיגארעטען. איך קאָן שוין גאָר אפילו דעם ריח ניט פאַרטראָגען...

ז.

אויסער סיגארעטען האָבען מיר אויף אונזער סטענד פייפערס צו פאַרקויפֿען. אידישע גאָזעטען און זשורנאַלען. קיין גרויסע ביזנעס מאַכען מיר ניט מיט זיי. דערפאַר האָט אַבער אונזער חבר פּיני וואָס צו לייענען. ער לאָזט ניט דורך איין פייפער. שטעקט ער אַרײַן די נאָז, איז איהם שווער אָפּצורײסען. עס ציהט איהם, זאָגט ער, צו די פייפערס, ווי אַ מאַגנעט. ער האָט שטאַרק חשק אַלײַן עפּים אַרײַנשרײַבען אין די פייפערס. ער איז שוין געווען אויף איסט־בראָדוויי, דאָרט וואו די פייפערס דרוקען זיך, עטליכע מאָל. וואָס ער האָט דאָרטען געטהאָן — זאָגט ער ניט. איך האָב מורא, אז ער האָט געבראַכט צו טראָגען אַהינצוצו אַ פּאָר פון זיינע ליעדלעך. מחמת אז מע ברענגט דעם באַנטש מיט פייפערס, האַפט זיך צו דעם פריהער פון אַלעמען אונזער חבר פּיני. ער זוכט און נישטערט אין אַלע ווינקעלעך. די הענט ציטערען איהם אַזש. דערנאָך האַפט ער זיך אויף און לאָזט זיך לויפֿען אויף איסט־בראָדוויי. פרעגט איהם מיין ברודער אליהו: וואָס האָט ער צו טהון אויף איסט־בראָדוויי? זאָגט איהם פּיני, אז ער זוכט אַ ביזנעס. פרעגט איהם אליהו: מיר טהוען דען ניט קיין ביזנעס? ענטפערט איהם פּיני: אָט דאָס הייסט אויך אַ ביזנעס? אַ גאַנצע משפּחה פון זיעבען עסערס אויף איין שטיקעל

XVI

העללען, לאנדסמאן !

XVI

העללֵאָן, לאַנדסמאַן!

א.

לויפֿען מיר איינמאָל פֿאַרטאָג, איך און מיין חבר מענדעל,
מיט די פֿרישינקע פֿייפֿערס צו אונזערע קאָסטאַמערס. פֿלוצים
דערפֿיהל איך אַ זעץ פֿון הינטען אין פֿלייצע און איך הער עמיצער
רופֿט אויס:

— העללֵאָן, לאַנדסמאַן!

דרעה איך מיך אום און טהו אַ קוק — ס'איז מאַטעל! „מאָ-
טעל דער גרויסער“. דאָס איז דער מאַטעל, וואָס האָט זיך אַרומ-
געשלעפֿט מיט אונז אַמאָל איבער דער וועלט. אין קראַקע מיט
לעמבערג, אין וויען און אין אַנטווערפֿען. אויב איהר געדענקט,
האָט ער מיך אויסגעלעהרענט שטעלען אַ גובערנאַטאָר אין זייט
אַריין און איז געווען אַ בויכרעדער. ער איז אַוועק מיט דער האַר-
ליאַסטער אַ סך פֿריהער פֿון אונז. אז מיר האָבען זיך נאָך אַרומ-
געבלאָנקעט איבער'ן לאַנדאָנער ווהייטשעפֿעל, איז ער שוין געווען
דאָ אין אַמעריקע אַללֵקרייט. דאָס הייסט, ער האָט שוין געהאַט אַ
דזשאַב אין אַ קליינע-סטאָר, און ער האַלט נאָך איצט אויך אַן
דעם דזשאַב. פרעג איך איהם: „וואָס איז דאָס פֿאַר אַ דזשאַב?“

שענער. זאג איך: „ווי אזוי זשע רופט מען דיר?“ זאגט ער:
 „מעקס“. זאג איך: „וויבאלד אזוי, דארף איך דאך אויך הייסען
 מעקס. איך הייס דאך אויך מאַטעל“. זאגט ער: „שור הייסט דו
 מעקס“. און ער געזעגענט זיך אָפּ מיט אונז:
 — גוד באַי, מעקס! גוד באַי, מייק!

און מיר רעדען-אָפּ, אז נעכסטען זונטאָג זעהען מיר זיך אין
 מואווינג-פיקטשורס. מיר געבען זיך איינס דאָס אנדערע די
 אדרייסים און מיר צעעהען זיך איינליכער אין זיין וועג אריין.

ג.

זונטאָג נאָך דינער געהען מיר, איך און מיין חבר מייק, וואָס
 האָט ניט לאַנג געהייסען מענדעל, אין מואווינג-פיקטשורס זעהען
 דעם גרויסען מואווינג-סטאר טשאַרלי טשאַפּלין. מיין ברודער
 אליהו און אונזער חבר פּיני געהען אויך מיט אונז. דעם גאנצען
 וועג רעדען זיי וועגען טשאַרלי טשאַפּלין. וואָס פאַר אַ גרויסער
 מענטש ער איז, וויפּיעל ער קריגט באַצאָהלט, און אז ער איז אַ איד.
 נאָר אזוי ווי די צוויי קאָנען זיך קיינמאָל ניט אויסגלייכען מיט
 די מיינונגען, וואָס איינער זאָגט, דרינגט דער אנדערער קאפּויר,
 פרעגט מיין ברודער אליהו: מיט וואָס איז טשאַרלי טשאַפּלין
 אזוי גרויס? ענטפערט איהם פּיני, אז טויענד טאָלער אַ וואָך
 צאָהלט מען ניט גלאַט אזוי אַבי וועמען... פרעגט איהם אליהו:
 פון וואַנען ווייסט ער? ער האָט געצעהלט זיין געלט? זאָגט איהם
 פּיני, אז ער האָט געלייענט אין די פייפערס. און פון וואַנען
 ווייסט מען, אז טשאַרלי טשאַפּלין איז אַ איד? זאָגט איהם פּיני,
 אז ס'ע שטעהט אזוי אין די פייפערס. פרעגט איהם ווידער אליהו:
 פון וואַנען ווייסען דאָס די פייפערס? זיי זענען געווען אויף זיין
 ברית? זאָגט איהם פּיני: די פייפערס ווייסען אלץ. למאי פון
 וואַנען ווייסט מען, אז טשאַרלי טשאַפּלין איז אַ שטומער פון גע-
 בוירען? און אז ער קאָן ניט שרייבען, ניט לייענען? און אז זיין

דערקלערט ער מיר, געהענדיג, אז דאָס איז אַ מין קלינינג־פעקטאָרי, וואו מען רייניגט מלבושים. דהיינו, ווי אזוי? מע נעמט אַריין, זאָגט ער, אַ פּאַר צעקנייטשטע תחתונים אין אזא מאשין צווישען צוויי פרעספליגלען. דורך אַ באַזונדער אויוועלע ווערען די פרעס־פליגלען גוט אָנגעוואַרעמט. אַ מענטש טהוט אַ דרעה — אויסגע־פרעסט אַ פּאַר הויזען!

ב.

— און וואָס איז אייער דזשאַב? — פרעגט מאָטעל דער גרויסער ביי מיר און מיין חבר מענדעל.
— מיר דעליווערען, זאָג איך, ניוס־פייפערס. מיר צעטראַגען, זאָג איך, צייטונגען צו אונזערע קאָסטאַמערס, איידער מיר געהען אין סקוהל. און אז מיר קומען, זאָג איך, פון סקוהל, העלפּען מיר אַטענדען די ביזנעס. מיר האַלטען, זאָג איך, אַ סטענד אויפ'ן קאַרנער, און מיר מאַכען אַ לעבען...
— אָהאָ! — זאָגט מאָטעל דער גרויסער. — דו רעדסט שוין נישקשה'דיג איינגעלש. וויפיעל מאַכט איהר, זאָגט ער, אַ וואָך, אַזעלכע צוויי ביזנעסלייט, ווי איהר?
— אין דורכשניט, אַרום און אַרום, — זאָג איך — קאָנען מיר אויסשלאָגען אַ טאָלער אַ וואָך. און אַמאָל אַ טאָלער און אַ קוואַדער...
— און דאָס אָלץ? — רופט זיך אָן מאָטעל דער גרויסער מיט גרלות. — איך פאַרדיען אַליין דריי טאָלער אַ וואָך... וואָס איז די נייע פון דעם דאָזיגען דזשענטעלמאַן? — מאַכט מאָטעל און ווייזט אָן אויף מיין חבר. זאָג איך, אז ער הייסט מענדעל. צעלאַכט זיך מאָטעל און זאָגט, אז מענדעל איז פּע! וואָס פאַר אַ נאָמען מענדעל? „ווי אזוי זשע דען, פּרעג איך איהם, זאָל ער הייסען?"... פאַרטראַכט זיך מאָטעל אויף אַ וויילע און זאָגט, אז ער וואָלט באַדאַרפֿט בעסער הייסען מייק, ניט מענדעל. מייק איז

— אַידיאַט!

מיר אלע דרעהען-אויס די פנימ'ער צו דער טיר און מיר זעהען קיינעם ניט. מיר באַטראַכטען זיך איינס דאָס אַנדערע פאַרוואַנדערט. טהוט זיך אַ וואָרף צו דער טיר פריהער אליהו, און נאָך איהם פּיני — ניטאָ קיינער ביי דער טיר. זיי קוקען אויף דער סטעלי, זיי באַזוכען אלע ווינקעלעך — ניטאָ קיין נפש. ווער קאָן דאָס זיין? דער חברה-מאַן מאַטעל, וואָס הייסט שוין מעקס, נעמט אונז, מיך און מיין חבר מענדעל אָדער מייק, פאַר די הענט, און אלע דריי קלעטערען מיר אַרויף אַפּסטערז. דאָרטען זאָגט ער אונז אויס דעם סוד, אז דאָס האָט ער, מעקס, דורכ'ן בויד אַרויסגערעדט דאָס וואָרט „אַידיאַט“. און ער חזר'ט דאָס איבער געהענדיג נאָך אַ מאָל. און עס פאַלט אָן אויף אונז ביידען אזא געלעכטער, אז קוים וואָס מיר קאָנען דערנאָך איינזיצען און זעהען די קונצען פון טשאַרלי טשאַפּלין.

ה.

זינט איהר לעבט האָט איהר נאָך אזא פאַרשלעפּטע קרענק ניט געזעהען, ווי מאַטעל דער גרויסער, אָדער מעקס. דאָכט זיך, מע באַדאַרף ניט האָבען קיין גרעסערען קונצענמאַכער, ווי טשאַרלי טשאַפּלין. מאַכט איהם נאָך מעקס מיט אלע פישטשעווקעס. אַרויסגעהענדיג פון טהעאָטער, איז זיך מיישב מעקס און קלעפּט זיך אָן אַ פאָר קורצע שוואַרצע וואָנסעלעך, ווי ביי טשאַרלי טשאַפּלין. דאָס קאָפּעלישעל האָט ער אָנגערוקט, ווי טשאַרלי טשאַפּלין. די פיס אויסגערדעהט, ווי טשאַרלי טשאַפּלין. און דאָס גענגעלע מיט'ן דרעהען פונ'ם הינטען, מיט'ן מאַכען פונ'ם שטעקעלע — צוויי טראָפּען וואַסער טשאַרלי טשאַפּלין! מיין חבר מענדעל, אָדער מייק, האָט זיך ניט געקאָנט איינהאַלטען. ער האָט איהם אַרומ-געחאַפּט קושען. און אלע מענטשען, וואָס זענען געשטאַנען ביי'ם טהעאָטער אין דרויסען, האָבען אונז נאָכגעטייט מיט די פינגער:

טאטע איז געווען א שיכור? און אז אליין איז ער געווען א קלאון
 אין א צירק? הערט איהם אויס אליהו און זאגט מיט א קאלטען
 לונגן-און-לעבער: „און אפשר איז די גאנצע מעשה א ליגען?“...
 ווערר פניי אָנגעצונדען און זאגט אויף מיין ברודער, אז ער איז
 א איד א נורניק... און איך האלט מיט פיני'ן. האַטש אליהו
 קעהר מיר אָן א לייבליכער ברודער, נאָר א נורניק איז ער. וואָס
 אמת איז אמת...

ד.

מיר זענען נאָר-וואָס צוגעגאנגען צו דער קאסע קויפּען טיקעטס,
 דערהערען מיר א קול:

— האו דו יו דו, מעקס? האו אר יו, מייק?

דאָס איז געווען מאַטעל דער גרויסער, וואָס זיין נאָמען איז
 שוין ניט מאַטעל, נאָר מעקס.

— קויפט ניט קיין טיקעטס, — זאגט אונז מעקס — איך
 טריט אייך היינט מיט טיקעטס... דאָס הייסט, ער נעמט אונז
 אויף זיינע הוצאות. און ער ציהט אַרויס פון קעשענע א האַלבען
 מאָלער און טהוט איהם א וואָרף דעם מיידעל, וואָס זיצט ביי'ם
 פענסטערעל, און הייסט זיך געבען דריי טיקעטס אפּסטערז, דאָס
 הייסט, פון אויבען, אויף דער גאלעריע.

— ווער איז דער שלים-מזל? — פרעגט אליהו ביי אונז.
 דערצעהלען מיר איהם, ווער דאָס איז. באַטראַכט איהם אליהו פון
 אויבען ביז אַראָפּ און פרעגט איהם, פאַר וואָס גיט ער איהם ניט
 אַפּ קיין שלום-עליכם?

— צי דו ביזט שוין געוואָרען אזוי גרויס אין אמעריקע, אז
 עס שטעהט דיר שוין ניט אָן צו רעדען א איריש וואָרט?...
 ענטפערט איהם ניט מאַטעל דער גרויסער, דאָס הייסט מעקס,
 קיין וואָרט אפילו, נאָר עס דערהערט זיך א קוויטש פון דער
 דרויסען-טיר, ווי עמיצער וואָלט אריינגערעדט פון דער סטריט:

גנוגענט נאָר דערמיט, וואָס ער האָט אונז ביידען גוט אויסגע-
שאַלטען, מיך און מיין חבר מייס. און נאָכדעם האָט ער גענומען
אונז זאָגען מוסר. ער האָט אונז אָנגעוויזען אויף מאַטעל דעם
גרויסען, דאָס הייסט — אויף מעקסען.

— נעמט אייך אַראָפּ אַ מוסר, — האָט אונז אליהו געזויפט
די פנים'ער, — לערענט זיך פון אייערס אַ חבר... אַ בחור'על
גלייך מיט אייך, פאַר וואָס לאַכט ער ניט אזוי, ווי איהר?...
— אידיאָט! — האָט זיך דערהערט וויעדער אַ מאָל היי-
טער אליהו'ס פלייצעס. אליהו האָט זיך אויסגעדריעהט צוריק.
אויף איהם קוקענדיג, האָט זיך אויסגעדריעהט אונזער חבר פיני.
און מיר אלע נאָך איהם. און מעקס האָט זיך אויך געגעבען אַ
דרעה-אויס צוריק. איך און מייס זענען שיער ניט צעזעצט גע-
וואָרען פאַר געלעכטער.

ה.

„אין אמעריקע רעדען די שטיינער"... אזוי האָט זיך אויס-
געדריקט אונזער חבר פיני. ער וואָלט נאָר אַ בעלן געווען וויסען,
וועמען רופט מען דאָס „אידיאָט"? רופט זיך אָן מיין ברודער
אליהו:

— ווער עס פרעגט, דער איז עס...

ווי דערשטוינט איז ער אָבער געוואָרען, אז פון אונטער דער
ערד האָט זיך פלוצים דערהערט אַ פארטומפט קול:

— איהר האָט אַ טעות, רב אליהו! ביקאָז דאָס זענט איהר

אליין טאָקי דער אידיאָט! — — — — —

— — — — —

ט.

פון דעמאָלט אָן געהט שוין מעהר ניט מיין ברודער אליהו אין
די מאווינג-פיקטשורס און וויל ניט הערען פון טשאַרלי טשאַפּלין.

„און געהט דער צווייטער טשאפלין טשאפלין“... איהר קאנט זיך פארשטעלען, אז אפילו אזא ערנסטער מאן, ווי מיין ברודער אליהו, האט זיך געהאלטען ביי די זייטען לאכענדיג. מיין ברודער אליהו האט אבער נישט לאנג געלאכט. אין איין מינוט איז איהם פאר שטעהרט געווארען דאס געלעכטער. וואס איז די מעשה? די מעשה איז, וואס פלוצים האט זיך דערהערט א קול, ווי פון אונטער דער ערד ארויס, עפס ווי פון א קעלער:

— אידייִאָט!

1.

און אלע האבען זיך אנגעבויגען, אריינגעקוקט אין קעלער אריין, וועלכען מיר זענען פארבייגעגאנגען. אלע האבען מיר זיך איינגעהערט. מעקס האט זיך אויך איינגעהערט גלייך מיט אלעמען, גלייך ווי ער ווייסט נישט פון וואס צו זאגען... און פלוצים האט זיך דערהערט א קול, שוין נישט פון הינטען, נאָר פון אויבען, עפס ווי פונ'ם דאך אראפ:

— אידייִאָט!!!...

פריהער אליהו און דערנאך אלע האבען פארריסען די קעפ ארויף, אויפ'ן דאך. מעקס האט אויך געקוקט ארויף. און דאס האט געהאט דעם זיעבעטען חן. איך און מיין חבר מייק, וואס האבען געוואוסט, פון וואנען די קולות געהען, האבען זיך נישט געקאנט איינהאלטען און האבען מיט א מאָל אויסגעשאסען א געלעכטער.

2.

דאס האט שוין מיין ברודער אליהו פארדראָסען. ווען דאס זאָל נישט זיין אין ניו-יאָרק אויף דער סטריט, וואָלט מיר שוין אריינגעפלויען א פיינע פאָר פעטש אין ביידע באַקען. מיינע אויהערען וואָלטען זיך אויך נישט גענארט. נאָר אזוי ווי דאָס איז געווען אין מיטען ניו-יאָרק אויף דער סטריט, האָט זיך אליהו באַ-

XVII

מִדְּגַעְהוֹן פֶּאָרְגֶרַעסְעֶרַען דִּי בִיזְנֶעס

XVII

מיר געהען פארגרעסערען די ביזנעס

א.

אין אמעריקע האָט מען פיינט שטעהן אויף איין אָרט. אין אמעריקע געהט מען פאָרווערטס. דאָס הייסט, מע וואַכסט, מע ווערט וואָס אַ טאָג גרעסער... די ביזנעס, וואָס מיר האָבען גע- מאַכט אויף אונזער סטענד, האָבען ניט געטראָגען אויף אויסצו- האַלטען אַ משפּחה פון, קיין עין-הרע, זיעבען פארשוין. האָבען מיר גענומען זוכען אַ גרעסערע ביזנעס. שוין ניט קיין סטענד, קיין טישעל הייסט דאָס. נאָר טאַקי אַ גאַנצע סטאָר. אַ קלייט הייסט דאָס. אין אמעריקע באַדאַרף מען לאַנג ניט זוכען. מע דאַרף נאָר נאָכקוקען, ווי איך האָב איך שוין דערצעהלט, אין די פייפערס. דאָרט געפינט איהר וואָס אייער האַרץ גלוסט. טאַקי פון פויגעלמילך. דער חסרון איז, וואָס פאַר איין איינגעפיהרטע ביזנעס הייסט מען זיך גוט באַצאָהלען. אַ נאָמען קאָסט געלט. פאַר דער פירמע באַדאַרף מען אַמאָל מעהר באַצאָהלען, ווי פאַר דער סחורה. אַ סימן האָט איהר, אז אפילו אונזער סטענד, וואָס האָט אונז אריינגעבראַכט קוים צעהן טאָלער אַ וואָך, האָבען מיר אויך פאַרקויפט פאַר גוט געלט — נאָר צוליעב דער פירמע. אַ

אז מ'האט די ווערטא א מיליאן. עס איז אמעריקע. א פרייע מדינה.

ג.

שטארק אויסגעפויקט און צעאדווערטייזט איבער גאנץ „דאן" טאן" מיין ברודער אליהו'ס פסח'יגען וויין, האט אונזער חבר פני אוועקערופען מיין ברודער אויף א זייט און האט איהם אזוי געזאגט:

— הער זשע אויס, אליהו. איך האב דיר אדווערטייזט דיין פסח'יגען וויין, וואס מע דארף ניט בעסער. זעה'זשע, איך זאל ניט האבען דורך דיר קיין ביזנעס. ווארום דו קאנסט אַנמאָנר פֿעקטשורען אזא וויין, ער זאל זיין אזוי געשמאק, ווי דיין געטראַנס אין דער אלטער היים... זאלסט דו געדענקען, אז דאָס איז אמעריקע, און דאָ טרינקט מען וויין, ניט קיין קוואַס...

דאָ האָט זיך מיין ברודער אליהו געפונען באלעדיגט און האָט נישט געוואָלט ענטפערען פֿיני'ן קיין וואָרט אפילו. פֿאַר איהם האָט שוין אָפּגעענטפערט ברכה. מיין שוועגערין האָט אָפּגעצוואָגען אונזער חבר פני מיט אַ הייסען אָקראַפּ. זי האָט זיך אָנגערופען און האָט אזוי געזאָגט:

— עמיצער, אַ פרעמדער, זאל שטעהן ביי דער זייט און הערען אזעלכע ווערטער, וואָלט ער זיכער געקאָנט מיינען, אז אין אמעריקע זענען לויטער מיוחסים און סטעקראַטען, וואָס טרינקען ניט קיין אַנטער משקה, אַ חוץ וויין, און באַדען זיך אין האָניג און אין שמאַלץ און אין אַלדאָס גוטס... לאָס איך האָבען די גליקליכע יאָהר, וויפיעל קוואַרט סאָראָוועץ און ראָסעל פֿון אונערקעס עס ווערר דאָ אויסגעטרונקען אַ טאָג!... איך האָב אליין געזעהען מיט מיינע אויגען איין אַלדרייטניטשקע פֿון גרענר סטריט האָט באַשטעלט איין עמער עפֿעלקוואַס מיט אַ מאַה זויערע עפֿעלעך, קיסליצעס... און די ברכות זאל איך האָבען, וואָס די קיסליצעס

גרינהארן האָט דאָס ביי אונז אָפגעקויפט. ער האָט זיך אפילו ניט שטאַרק נאָכגעפרעגט ביי אונז, וויפיעל מיר מאַכען. איהם איז געווען גענוג צו זעהען, אז זיעבען נפשות דרעהען זיך ארום איין סטענד און מאַכען אַ לעבען. מסתמא איז דאָס אַ „ביזנעס“...

ב.

דעם סטענד האָבען מיר פאַרקויפט מיט דער גאַנצער סחורה, מיט די בעסקעטס, מיט די כלים און אפילו מיט דער שאַרקייס. נאָר דעם סוד, ווי אזוי מע מאַנאָפּעקטשורט סאָדע-וואַסער, אַלערליי מיראַפּען, און, איבערהויפּט, ווי אזוי מע מאַכט דעם געטראַנק, וואָס מע רופט איהם „סיידער“ — דאָס האָט מיין ברודער אליהו נישט געוואָלט אויסזאָגען פאַר קיין געלט ניט. ער האָט געזאָגט, אז איטליכער מאַנאָפּעקטשורט דאָס, ווי ער פאַרשטעהט, למאי ער מאַנאָפּעקטשורט וויין אויף פסח? מיין ברודער אליהו'ס פסח'גער וויין האָט אַ שם אין אַמעריקע. קוקט נישט דערויף, וואָס ער מאַנאָפּעקטשורט איהם ערשט דאָס ערשטע יאָהר. אַלע אונזערע באַקאַנטע, וואָס דאוונען מיט אונז שבת אין אונזער כתרילעווקער שוהל, האָבען אונז צוגעזאָגט, אז וויין אויף פסח וועלען זיי ניט נעמען אין ערגיץ, נאָר ביי אונז. אונזער חבר פּיני האָט אַרויסגעלאָזט אַ קלאַנג און צעפויקט איבער ניו-יאָרק, אז מיין ברודער אליהו מאַנאָפּעקטשורט פסח'גען וויין — מעג איהם טרינקען דער פרעזידענט. אויף צו פויקען איז אונזער פּיני אַ מוזיק. דאָ ווערד דאָס אָנגערופען: „אדווערטייזען“. פּיני זאָגט, אז דערויף, דאָס הייסט אויף אדווערטייזמענטס, שטעהט אַמעריקע. איטליכער סוחר מעג לויבען זיין סחורה. יעדער אַרבייטער מעג אדווערטייזען זיין מלאכה. די גאַנצע וועלט מעג וויסען, אז מיין געטראַנק איז זויער-עסיג. נאָר איך מעג מיר אדווערטייזען, אז ס'איז זיסער פון צוקער. איהר מעגט זיין איבערצייגט, אז מיין אַרבייט איז ניט ווערטה קיין פעני. נאָר איך קאָן עס מיר שאַצען,

חסרון. מיין מאמע האָט געזאָגט, אז ס'איז איהר צו-ווייט פון דער שוהל. דאָס הייסט, ס'איז אויף יענער גאס אויך פארהאן א שוהל. איז דאָס אָבער א פרעמדע שוהל. ניט אונזער כתרילעווקער שוהל. פרעגט ביי איהר אליהו, אויב אין דער שוהל איז דער אייגענער אידישער גאָט, וואָס אין יענער שוהל? ענטפערט איהם די מאמע, אז דער גאָט איז דער אייגענער, נאָר די אידען זענען אנדערע. זי איז צוגעוואוינט צו די כתרילעווקער אידען. מיט כתרילעווקער אידען, זאָגט זי, דאווענט זיך גאָר אנדערש. זי קאָן זיך ניט פאָרשטעלען, ווי אזוי וועט זי הערען איין אנדער בעל-תפלה, ניט אונזער הערשטער דעם חזן?

ה.

דאָס איז דער מאמע'ס טענות. מיין שוועגערין ברכה האָט אויף די ביוזעס איין אנדער חסרון: וואָס וועלען מיר טהון, זאָגט זי, מיט אזוי פיעל רומס? צו וואָס דאהפען מיר פינף רומס? האָט אונז אונזער שכנה פעסי די גראָבע געגעבען איין עצה: מיר זאָלען די איבעריגע רומס פארדינגען. אָפגעבען צו א פאָר קוואַר-טיראנטען מיט קעסט. דאָ ווערד דאָס אָנגערופען: „אריינגעמען באָרדערס". א „באָרדער" הייסט א שכן, א קוואַרטיראנט. זאָגט ברכה: „נאָך דאָס פעהלט אונז. האָבען צו טהון מיט קעסט-קינדער". און טייבעל זאָגט איהר נאָך איטליכס וואָרט, ווי א פאָפוגאי: „נאָך דאָס פעהלט אונז. האָבען צו טהון מיט קעסט-קינדער"... זאָגט פיני צו זיין ווייבעל: „טאָמער וואָלסטו בן אַמאָל געזאָגט דיין אייגען וואָרט, ניט איבערקיינען ברכה'ס ווערפער?"... טרעט-ארויס ברכה און קיהלט אָפ אונזער פיני'ן: „איטליכער איז א מבין אויף יענעם, ניט אויף זיך"... און טייבעל חזר'ט איבער: „איטליכער איז א מבין אויף יענעם, ניט אויף זיך"... רופט זיך אָן פיני צו זיין ווייב: „וואָס וואָלסטו דו געטהאָן, ווען דו זאָלסט זיין אליין?" ענטפערט איהם ברכה: „וואָלט איך — זאָלט איך,

זענען בעסער און געשמאקער פון די הינע אָרענדזשעס מיט די גרייפ-פרוטס, וואָס מע ווייסט אַפילו ניט, ווי אזוי מע שניידט דאָס און מיט וואָס מע עסט דאָס...

איך געב ניט איבער ביז'ן סוף אַלסדינג, וואָס ברכה האָט דאָ אַרויסגעזאָגט. וואָרום ברכה, אז זי הויבט אָן צו רעדען, וועט זי אזוי גיך ניט אַנשוויגען ווערען. פֿיני ווייסט עס גלייך מיט מיר. רוקט ער אָן דאָס היטעל און נעמט דעם וועג. דאָס איז די בעסטע עצה. איך טהו אויך אזוי.

ד.

„קענדי-סיגארעטיש-אַנער-סטאָר מיט פינף רומס. גרויסער באַרגיין. גוטע ביזנעס. בעסטע נאַכבאַרשאַפט. אורזאַכע סינגעל. שנעל איבערגעבען.“ וואָס זאָגט איהר אויף דער עברי ? איא, ס'איז ביי אַיך תרגום-לשון ? מע מוז אַיך פאַרטויטשען איטליכס וואָרט באַזונדער. אַניט, וועט איהר ניט פאַרשטעהן.

דער פּשט איז אזוי : „עס ניט זיך איבער אַ קלייט, וואו מע פאַרקויפט קאָנפּעקטען, סיגאַרעטען, שרייבגעצייג, גאַזעטען און נאָך אַזעלכע זאַכען. אַ גרויסע מציאה. מאַכט גוטע געשעפטען. די בעסטע שכנים. און מחמת דער בעל-הבית איז ניט קיין באַ-ווייבטער, דעריבער גיט ער איבער דאָס געשעפט וואָס גיכער“...

דאָס האָבען מיר אַרויסגעלייענט פונ'ם פּייפער, און מיר האָבען אַלע דערפיהלט, אז דאָס איז פאַר אונז די ריכטיגע ביזנעס. גלייך ווי געמאַסטען. און מיר האָבען אָנגעהויבען געהן אַנקוקען די ביזנעס. פריהער זענען געגאַנגען די מאַנסבילען. דאָס הייסט, מיין ברודער אליהו, אונזער חבר פֿיני און מיר אינצווייטען, דאָס הייסט, איך און מיין חבר מענדעל, וואָס מע רופט איהם שוין מיין. אונז זענען די ביזנעס געפּעלען. דערנאָך זענען געגאַנגען די ווייבער : די מאַמע, מיין שוועגערין ברכה און פֿיני'ס ווייב טייבעל. איז זיי ניט געפּעלען. איטליכע פון זיי האָט געפונען אַיין אַנדער

אירינע, זאגט ער, קאן האָבען אזא מויל, ווי אונזער ברכה, איז
 ניט כדאי צו חתונה האָבען. שוין גלייכער, זאגט ער, בלייבען
 ביז'ן טוידט א סינגעלמאן. דאָס הייסט, א בחור.

ז.

דאָס איז אָבער נאָך געזאָגט. דער ביזנעסמאן איז אויס-
 געגאנגען פארקויפֿען די ביזנעס, פונקט אזוי ווי מיר האָבען גע-
 חלש'ט נאָך די ביזנעס. ובפרט, אז אונזער סטענד האָבען מיר
 שוין כמעט פארקויפט. איך זאָג „כמעט“, ווייל דער גרינהאָרן,
 וואָס איז געגאנגען איבערנעמען אונזער סטענד, האָט אונז מיט
 נואַלד אַריינגעשטופט צעהן טאָלער איין אויפנאָב. דאָ הייסט עס
 א „דעפאָזיט“. מיר האָבען שוין חרטה געהאט, וואָס מיר האָבען
 ביי איהם גענומען דעם דעפאָזיט. וואָרום דער גרינהאָרן איז
 געהאנגען איבער אונז דעם גאנצען טאָג, ער האָט שוין גאָרניט
 געוואָלט אָפטרעטען פון אונזער סטענד. א איד א נודניק, א סך
 א גרעסערער נודניק פון מיין ברודער אליהו. מיין ברודער איז
 גאָלד אַקעגען איהם. ער האָט זיך אונז אזוי איינגעגעסען אין די
 ביינער, אז מיר האָבען איהם געוואָרפען אין פנים אריין זיין דעפאָ-
 זיט. האָט ער אָבער ניט געוואָלט איהם געמען צוריק. ער האָט
 זיך פארליעבט אין אונזער סטענד. ער איז געווען זיכער, אז
 מיר ווערען גליקליך. „א גרינהאָרן בלייבט א גרינהאָרן!“... אזוי
 זאָגט אונזער חבר פיני.

ח.

וואָס הייסט א „גרינהאָרן“? — פרעגט מיך עפֿים גרינגערס!
 מיין חבר מייק ווייסט אויך ניט וואָס דאָס איז. מיר הערען, אז
 מע זאָגט „גרינהאָרן“ — זאָגען מיר אויך. איך בין א בעלז געווען
 אויף א טשיקאוועסט אָפּמאָהלען דעם אירען, וואָס האָט אָפּגעהאנג-

לעקאך — איז מקח"ל... און טייבעל זאגט איהר נאך: „וואָלט
אײַך — זאָלט אײַך, לעקאך — איז מקח"ל... טהוט פֿיני אַ שפּײַ-
אױס „טפוּ!“ — און נעהט אַוועק.

ו.

מײַנט אײַהר, אז נאָר מיר אַלײַן זענען געגאַנגען אַנקוקען די
בײַזנעס? עס האָבען זיך מטרײַח געווען אױך אונזערע מחותנים,
אונזערע פֿרײַנד און באַקאַנטע. קודם כל איז געגאַנגען אונזער
מחותן, יונה דער בעקער. דערנאָך — זײַן ווײַב, אונזער מחותנת'—
טע, רײַזעלע די בעקערין. בײַדע מיט אַ מאָל קאָנען זײַ ניט
אײַבערלאָזען די קנישעס אױף הפּקר. מוזען זײַ אַלע מאָל געהן
אײַנציגווייז. דערנאָך איז געגאַנגען משה דער אײַנבײַנדער. און
נאָך אײַהם — פעסי די גראָבע... נאָר שאַ! דאָ מוז אײַך מיך
אַלײַן אונטערברעכען און זאָגען אױפֿ'ן הײַנען לשון: „עקסקײַז מי,
אײַך האָב געמאַכט אַ מיסטיק“. אױף אונזער מענטשליך לשון
וועט דאָס הײַסען: „האָט קײַן פאַראײַבעל ניט, אײַך האָב געהאַט
אַ טעות“. פֿריהער איז געגאַנגען אונזער שכנה פעסי די גראָבע,
דערנאָך ערשט איז געגאַנגען אײַהר מאַן, משה דער אײַנבײַנדער.
און נאָך זײַ זענען געגאַנגען גלאַט אַ פּאָר באַקאַנטע גוטע פֿרײַנד,
וואָס דאווענען מיט אונז אין אײַן שוהל, דאָס הײַסט, אַ פּאָר כתר-
לעווקער אידען, וואָס פאַרשטעהען אין די בײַזנעס. האָט זײַ דער
בײַזנעסאָן ניט שען אױפֿגענומען. דאָס הײַסט, ער האָט זײַ פשוט
דורכגעטריבען. ער האָט זײַ געזאָגט, אז ער האָט זיך קײַנמאָל ניט
פאַרגעשטעלט אזאַ גרויסע משפּחה! האָט דאָס מײַן מאַמע פאַר-
דראָסען. איז זי אַוועק צו אײַהם מיט מײַן שוועגערין ברכה. האָט
אײַהם ברכה אָפּגעשפּיעלט אַ ווײַזאָט, אז ער וועט זי האָבען צו
געדענקען! דער סוף איז געווען, אז דער בײַזנעסמאַן האָט גע-
שוואָרען בײַ גאָט, אז ער ניט אױף די בײַזנעס נאָר צולײַעב דעם,
וואָס ער געהט חתונה האָבען. אײַצט האָט ער שײַן חרטה. אז אַ

XVIII

מִיר מוֹפֵעַן

דעלט ביי אונז דעם סטענר, מיט א ווייס קריידעל אויף די שמיינען
פונ'ם טראַטואַר. נאָר אויפ'ן שטערן האָב איך איהם צוגעזעצט א
לאנגען האָרן מיט גרינע קרייד. האָט איהר באַדארפט הערען די
געלעכטערען, וואָס זענען געווען. אלע האָבען דערקענט אונזער
גרינהאָרן און אלע האָבען געלאַכט. אַ חוץ מיין ברודער אליהו.
ער האָט ניט געלאַכט. דאָס הייסט, שלאָגען האָט ער מיך ניט
געשלאָגען. נאָר ער האָט מיך געצוואונגען, איך זאָל מיט אַ נאָסער
שמאַטע אָפּווישען דעם גרינהאָרן. אַניט, וועלען מיר דארפֿען צאָהר
לען שטראָף. פאַר יעדע זאך צאָהלט מען דאָ שטראָף. פרופּט
אַ שפּיי טהון אין סטריט — וואַכסט-אויס אַ גאָראָדאָוואַי (דאָ
הייסט ער „פּאָליסמאַן“). ער געמט אייך פאַר איין אויהער און
פיהרט אייך אָפּ גלייך אין חר-גריא אַריין (דאָ הייסט עס „פּאָליס-
סטיישען“). און דאָרטען שטראַפירט מען אייך אַפּ אין פינף טאָלער.
זעהר שטרענג אין אַמעריקע!

ט.

קערט איהר אודאי מיינען, אַז דאָ איז אזוי ריין און זויבער,
ווי אין אַנטווערפֿען, און קיינער שפּייעט ניט אויף דער סטריט?
האָט איהר אַ טעות. מע שפּייעט און מע חראַקעט אויף וואָס די
וועלט שמעהט. אַמעריקע — אַ פרייע מדינה. סיידען אפשר
אויף דער פינפטער עוועניו. און דאָס — ניט אומעמום. נאָר
דאָרט, וואו די מיליאָנערען זיצען. מיליאָנערען שפּייען ניט. שפּייען
שפּייעט נאָר דער, וואָס ס'איז איהם ניט גוט. און דעם רייכען
איז דאָך גוט — וואָס וועט ער שפּייען?...

XVIII

מיר מופען

א.

אין אמעריקע איז א מנהג — מע מופט. דאָס הייסט, מע פּעקעלט זיך פון איין דירה אין דער אנדערער. פון איין ביזנעס אין דער אנדערער. יעדער איינציגער מוז מופען. מופט ער נישט מיט זיין גוטען ווילען, מאכט מען איהם, ער זאָל מופען. דאָס הייסט, אז איהר צאָהלט נישט קיין דירה-געלט (דאָ הייסט עס „רענט“), נישט מען איין אויף אייך און מע ווארפט אייך אַרויס. ווערד דאָס אָנגערופען, אז מע האָט אייך אַרויסגעמופט. דעריבער טאַרט איהר זיך נישט וואונדערען, אז מע טהוט אייך א פרעג: „ווען מופט איהר?“ און אז מע פרעגט אייך, מוזט איהר ענטפערען. פאַר נישט וועלען ענטפערען האָט מיין ברודער אליהו גע-האַפט א פסק פון אונזערען א קאָסטאַמער, וואָס גיט אונז צו לייען פאַר מעטשעס (שוועבעלעך). דאָס הייסט, ער באַקומט פון אונזער סטענד אַלע וואָך א באַקסעל מעטשעס אָהן געלט. דאָ גיט מען שוועבעלעך אומזיסט. מע דאַרף גאַרניט ווארטען, ביז מע וועט געבען. מע געהט צו און מע נעמט אליין.

ג.

.

[אויף דעם אָרט ווערען איבערגעריסען מאָטעל פייסי דעם
 חזנ'ס מעשיות פון אמעריקע. „מיר מופען" איז געווען די לעצטע
 זאך, די לעצטע שורות, וואָס שלום-עליכם האָט געשריבען עטליכע
 טעג פאר זיין אוועקגעהן פון אונז, שוין ליגענדיג אויף זיין טוידטען-
 בעט. ער האָט נאָך אוועקגעשטעלט אַ גרויסען גע'כתיבה'טען אות
 „ג", נאָר נאָכ'ן נימל געהען אין מאָנסקריפט לעדיגע ווייסע בלעט-
 לעך, אזוי אז דער אונבעקאנטער „קאָסטאָמער" אָהן אַ נאָמען
 בלייבט אונבעקאנט, און די אלע ווייטעריגע בילדער און טיפּען
 פונ'ם אידיש-אַמעריקאַנישען גהעטאָ-לעבען, וואָס האָבען גערעגט
 דעם שטענדיג-וואַכענדיגען דמיון פון אונזער גרויסען שילדערער
 אין זיינע לעצטע טעג, בלייבען פערשלאָסען און פערזיגעלט פאר
 דער אידישער ליטעראַטור.

וועגען דעם דאָזיגען לעצטען קאָפיטעל פון שלום-עליכם'ס
 שאַפּען (און אפשר אויך וועגען דעם פריהעריגען פאָר-לעצטען
 קאָפיטעל פון „מאָטעל פייסי דעם חזנ'ס אין אמעריקא") איז
 אונז, זיינע הויז-מענשען, אויסגעקומען צו הערען פון איהם אלליין.
 דיענסטאָג דעם 9-טען מאַי, אין אָווענר, דאָס הייסט, פיער טעג
 פאר זיין טוידט, האָט מען מיך דורכ'ן טעלעפאָן אוועקגערופען
 פון מיין אַרבייט און איבערגעגעבען, אז שלום-עליכם רופט מיך,
 איך זאָל באַלד קומען. פון די דאָקטוירים האָב איך געוואוסט

ב.

דער קאסטאָמער, וואָס איך דערצעהל אייך, איז אַ מאָדנער מענטש. עס איז כדאי, איך זאָל אייך איהם אָפּמאַהלען. ווער ער איז און וואָס ער איז — ווייסען מיר ניט. וואו ער וואָהנט און וואָס זענען זיינע ביזנעס — ווייסען מיר אויך ניט. קיין רייכער מאַן, ווייזט אויס, איז ער ניט. דאָס זעהט מען נאָך זיין אויסגערײבענעם קאָוט, וואָס ער בײט איהם קײנמאָל ניט איבער. נאָך זיין אָפּגעבאַרעט קאַפּעלישעל און נאָך זיינע געלאָטעטע שײך. דערפאַר איז ער אָבער זעהר איין אַקוראַטנע מענטש. ער קומט צו אלע טאָג אין דער זעלבער שעה און צו דער זעלבער מינוט. ער נעמט דעם מאָרגען־פּײפּער, טהוט אין איהם אַ קוק אַרײן אויף דער ערשטער און אויף דער לעצטער פּײדזש, האַפט אַ קוק אויך אין דער מיט פּונ'ם פּײפּער און לעגט איהם אַוועק צוריק. קײפּען האָט ער נאָך קיין אײנציג מאָל בײ אונז ניט געקײפט קיין זאך. אַ חוץ, וואָס ער נעמט אלע וואָך אַ באַקסעלע מעטשעס אומזיסט. און אַ חוץ וואָס ער לײענט אלע טאָג דעם מאָרגען־פּײפּער. האָט דאָס מײן ברודער אליהו מסתמא פאַרדראָסען. אײן מאָל אַ חכמה, צוויי מאָל אַ חכמה. אָבער ניט אלע טאָג. איז זיך מײשב אליהו אײנמאָל און טהוט איהם אַ זאָג:

— עס קאָסט אַ פעני...

דער קאסטאָמער טהוט זיך זײנס. דאָס הײסט, ער לײענט די ערשטע און די לעצטע פּײדזש פּונ'ם מאָרגען־פּײפּער. מײן ברודער העכערט דאָס קול:

— עס קאָסט אַ סענט!...

דער קאסטאָמער טהוט אַ קוק אין מיטען, לעגט צונױף דעם פּײפּער און לעגט איהם אַוועק אויפ'ן זעלבען אָרט, ווי ער איז געלעגען.

מוטשען די געדאנקען, לאָזען ניט צורוה... און אַט אזוי פאָוואָר
לינקע האָב איך אָנגעשריבען עטליכע קאָפיטלעך פון מאָטלען"...
און די עטוואָס מיעדע, הימעל־קאַלירטע אויגען, וואָס האָבען
די לעצטע טעג אָפּגעגעבען מיט אַ מאָדנע בלוויקייט, אַ ריינע, אַ
ווייטע, ווי די בלוויקייט פון הימעל, האָבען דערביי אויפגעשטראַהלט
מיט אַ קינדיש־קינסטלערישער בעגייסטערונג.

דאָס זענען געווען די לעצטע שורות פון שלום־עליכם'ס שאַפּען
און דאָס זענען געווען זיינע לעצטע ווערטער, וואָס ער האָט גע־
רעדט וועגען זיין שרייבען. אויף מאָרגען איז זיין לאַגע געוואָרען
ערנסט, די דאָקטוירים האָבען זיך פערלאָרען, און דאָס אומגליק
איז אויסגעוואַכסען נאָהענט, ווי אַ חמאַרע...

דאָס לעצטע מאָנוסקריפט „מיר מופען", האָטש'ס איז גע־
שריבען מיט שלום־עליכם'ס כאַראַקטעריסטישער פיינער און קלאַר־
רער האַנדשריפט, איז דאָך צו דערקענען, אַז ס'איז געשריבען גע־
וואָרען שוין ניט מיט אַ געזונדער לייכטער האַנד. די אותיות
זענען עטוואָס געצוקט און געקרימט, געהען ניט אומעדום גלייך,
נאָר דאָ גרעסער און דאָ קלענער, און זענען שוין ניט אזוי פערעלדיג
און געטאַקט, ווי דער בעריהמטער געטאַקטער פערעל־כתב פון
שלום־עליכם. עס איז אויך כמעט נישט צו בעמערקען אין דעם
דאָזיגען לעצטען כתב־יד קיין אויסגעמעקטע און פון־אויבען צוגע־
שריבענע שורות, אזוי ווי ס'איז תמיד געווען די געוואָנהייט
פון שלום־עליכם שטאַרק צו בעאַרבייטען און צו שלייפען זיינע
ווערק. די עטליכע קליינע קאָפיטלעך זענען, אַפנים, געשריבען
געוואָרען פון דער ערשטער האַנד און האָבען עטליכע טעג געוואַרט
אויף זייער מייסטער, ער זאָל זיי בעפוצען אויף זיין שטייגער —
און האָבען זיך ניט דערוואַרט...

אַנמערקונג פון י. ד. בערקאוויטש.]

און בין געווען זיכער, אז דעם קראנקענ'ס לאַגע איז נישט ערנסט און אז עס דארף נאָר נעמען עטליכע טעג ביז ער וועט געזונד ווערען. און דאָך האָט מיך דעם גאנצען וועג, פון דער „איסט סייד" ביז בראַנקס, געדריקט אַ מאַרנער שווערער אַנגסט. איך האָב זיך בערוהיגט ערשט דעמאָלט, ווען איך האָב דערוועהן דאָס פענסטער פון שלום-עליכם'ס צימער, פון וועלכען עס האָט זיך נעגאָסען אַ שטילער רוהיגער שוין.

איך האָב געטראָפּען שלום-עליכם'ן אויפ'ן בעט דוקא מונטער און עטוואָס אויפגעלעבט. מע האָט איהם געהאַט איינגעגעבען נאָהרונג אויף אַ קינסטליכען אופן, ווייל די דאָקטוירים האָבען גע-גלויבט, אז דאָס איז ביי איהם אַ נערוועזע מאָגען-קראנקהייט. מיט עטליכע שעה צוריק, נאָכמיטאָג, בין איך געווען ביי איהם אין צימער, נאָר איצט האָט ער געזאָגט, אז איהם דאַכט זיך, אז ער האָט מיך נישט געזעהען שוין עטליכע טעג. מיט אַ שוואַכען שמייכל אויפ'ן אויסגעמוטשעטען געזיכט האָט ער דערצעהלט, וואָס פאַר אַ וואונדערליכע ווירקונג די קינסטליכע נאָהרונג האָט אויף איהם געמאַכט — עס האָבען זיך איהם ממש געעפענט די אויגען און ער זעהט פאַר זיך די ליכטיגע וועלט. צווישען אַנדער-דעם האָט ער מיך געפרעגט, צי מע ווייסט אין דער רעדאקציע פון דער „ווארהייט" (וואו ער האָט די לעצטע צייט געשריבען), אז ער איז קראַנק, און האָט אונז דערצעהלט, אז היינטיגע נאַכט (דאָס הייסט, די נאַכט פון מאָנטאָג אַקעגען דיענסטאָג) האָט ער געשריבען, נישט קוקענדיג אויף די גרויסע יסורים, וואָס האָבען איהם נישט אָפּגעלאָזט אַ מינוט נישט. „איך ליג אזוי און ליג אַ גאנצע נאַכט, — האָט ער דערצעהלט, דערביי שווער געהאַפט דעם אָטהעם — שלאָפען קאָן איך נישט, די געדאַנקען טראָגען... וואָס זשע איז דער תכלית אזוי צו ליגען? זאָג איך צו דער מאַמע: וואָס וועל איך דאָ אויסליגען? ביז טאָג איז נאָך ווייט... אַמעהר, גיב אַהער די פען און די פאַפּקע מיט'ן פאַפּיער, וועל איך האָטש שרייבען. שרייבען איז מיר אַ סך גרינגער, וואָרום סאי ווי סאי

די וואסערשטוב

[דער ערשטער וואריאנט פון דעם קאפיטעל „מולחוב, מיר זענען שוין אין
צמערקע!"]

געשריבען אין יאָהר 1914.

די וואסערשטוב

א.

א מורא'דיג גרויסע שטוב, אזוי גרויס כמעט ווי ביי אונז
צעהן שטיבער, אדער אפשר נאך מעהר.
און ווייס איז זי, די שטוב, ווייס ווי מילך, מיט קלייניטשקע
פענסטערלעך א סך. די פענסטערלעך זענען קיילעכיג, פון ריינעם
קרישטאל און מיט רויטען באצוויקעלט.
און קוימענס האט די שטוב צוויי גרויסע, הויכע, ברייטע,
שווארצע קוימענס, וואס פייפען אזוי שטארק, אז פון איין פיף
א גוטען קאנט איהר פאלען חלשות.
און שמעהן שמעהט די שטוב אויס'ן וואסער. א וואסער-
שטוב.

דאס הייסט, ניט זי שמעהט, נאר זי געהט. גיך-גיד געהט
זי — זי לויפט כמעט. זי שניידט די חוואליעס אויף צווייען
און גליטשט זיך, גליטשט זיך אויס'ן וואסער. זי הויבט זיך
ארויף און אראפ, ארויף און אראפ — און מיר פאָהרען, מיר
פאָהרען קיין אמעריקע!

ניט מיר אליין פאָהרען קיין אמעריקע — מיט אונז פאָהרען
נאך א סך, א סך אידען און ווייבער, מיט סינדער און אָהן סינדער.

וואָס האָט זי צו איהם? ווייל ער איז, זאָגט זי, דער גאנצער
 צער חייב. ווען ניט ער, וואָלטען מיר איצטער, זאָגט זי, גע-
 זעסען אין דער היים, ווי אלע אידען, און וואָלטען זיך ניט גע-
 שלעפט איבער ימים און מדבריות און וויסמענישען.
 ער, פיני הייסט עס, האָט אַרויפגעפיהרט, זאָגט זי, מיין
 ברודער אליהו אויף אַ גליטש — מיר זאָלען פאַרקויפֿען אונזער
 האַלבע שטוב און פאַהרען קיין „מאַלעריקע“.

ג.

„מאַלעריקע“ — אזוי רופט דאָס אָן מיין שוועגערין ברכה
 אלע מאָל, ווען זי איז אין כעס.
 און אין כעס איז זי אָפט. כמעט ניטאָ דער טאָג, וואָס
 ברכה זאָל ניט זיין אין כעס.
 אַ גליק, וואָס מיין ברודער אליהו הערט זי, ווי דעם קאָטער,
 און אונזער חבר פיני — דער לאַכט זיך גאָר אויס פון איהר
 באַבע. איהר געדענקט דאָך מסתמא אונזער חבר פיני? איהם
 אז מע דערעסט זיך שטאַרק, מאַכט ער אייך באַלד אויף יענעם
 אַ ליעדעל — און מהו איהם עפּים!
 אַנומעלטען האָט ער געמאַט אויף איהר, טאַקי אויף מיין
 שוועגערין, הייסט עס, אַ ליעדעל — איז זי שיער ניט צעזעצט
 געוואָרען פאַר ביזן.

אַט אזוי הויבט זיך אָן דאָס ליעדעל:

איך האָב אַ חבר מוהרר אלי —
 באַשערט אַ מענטשען אַ הצלחה! —
 האָט ער אַ ווייב — ביז דער סטעלי,
 אַ שלאַק פורעניות מרת ברכה,
 קיין עין־הרע ניט, אַ גראַבע,
 און אַ ברייטע, איין אַסאָבע...

און אלע אין איין שטאָדט אַרײַן. איך ווײס אפילו, ווי אזוי זי הייסט. „נעײַארק“ הייסט די שטאָדט. אַ גרויסע שטאָדט! נאָך גרעסער פון וויען. און אַ אידישע שטאָדט. אַ שטאָדט פון סאַמע אידען. און רעדען רעדט מען דאָרט, ווי מע רעדט ביי אונז. ווי אלע מענטשען רעדען. מע רעדט אויף אידיש.

— דאַנקען און לויבען יאָשקע דעם טויבען! מע'ט פאַר-שפּאַרען זיך ברעכען די צונג, ווי מע האָט זיך געבראַכען אין בראָד, אין קראָקע מיט לעמבעריג, אין וויען און אין אַנטווערפּען און אינ'ם שענעם לאַנדאָן, וואָס וואָלט שוין לאַנג געמעגט ברע-נען אויפ'ן פייער, ובפרט איצט, אז מיר זענען שוין דאָרט נישטאָ. אזוי זאָגט ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב, וואָס האָט שוין לאַנג געוואָרפּען איין אומ'חן אויף אלע שטעט, און מעהר ווי אלץ — אויף לאַנדאָן.

ב.

איצט ווײס איך פאַר געוויס, אז מיר פּאָהרען קיין אַמעריקע. אפילו ברכה, מיין ברודער אליהו'ס ווייב, איז מודה, אז מיר פּאָהרען קיין אַמעריקע. ביז אַהער האָט זי אלץ ניט געוואָלט גלויבען: „מיר פּאָהרען און פּאָהרען — און שטעהען אויף איין אָרט“.

נאָר איהר מיינט, אז איצט איז זי שוין צופריעדען? ווער — וואָס! ברכה איז קיינמאָל ניט צופריעדען. זי וויל נאָר וויסען איין זאך: ווער איז דער שלום-מזל, וואָס האָט דאָס אויסגע-טראַכט אָט די דאָזיגע מדינה?

— עס וואָלט איהם געמעגט — זאָגט זי — אַרויסוואָרפּען און פיני'ן אַרײַנוואָרפּען!
דאָס מיינט זי אונזער חבר פיני'ן, וואָס פּאָהרט מיט אונז קיין אַמעריקע.

די וואַסערשטיב. נאָר איך האָב עס צעריסען — אליהו זאָל ניט דערוועהן. ער האָט פיינט מענטשעלעך.

אליהו זאָגט, אז אַ קאָפיטאָן דאַרף קענען שווימען, ווי אַ פיש. און אונזער חבר פֿיג לאַכט פון איהם. פֿיג זאָגט, אז אַ קאָפֿיטאָן דאַרף ניט קענען שווימען. שווימען דאַרפֿען נאָר מאַטראָ-סען. אַ קאָפיטאָן, זאָגט פֿיג, באַדאַרף נאָר זיין קלאָר אין דער געאָגראַפֿיע, ווי אַ איד אין אַשרי. איהם דאַרף זיין, זאָגט ער, קלאָר דער ים, אזוי ווי אונז די יבשה. ער איז מחויב, זאָגט ער, צו וויסען, וויפֿיעל דער ים האַלט אין דער לענג און אין דער ברייט און אין דער טיעף. זאָגט איהם מײַן ברודער אליהו: „מילא, די לענג און די ברייט — קאָן מען נאָך ווי עס איז אויס-מעסטען מיט איין אַרשין. וואָס וועסט דו אָבער טהון מיט דער טיעף?“ זאָגט איהם פֿיג: „ביזט אַ בהמה!“ זאָגט איהם אליהו: „ביזט אַלײן אַ פֿערד. למאי זירעלסט דו זיך?“ זאָגט איהם פֿיג: „ווי אזוי זאָל איך דיך ניט זידלען, אז דו הויבסט ניט אָן צו וויסען, זאָגט ער, וואָס אויף דער וועלט מײַסט זיך. אָט נעם, זאָגט ער, למשל, די שטערען אין הימעל. גו, ווייסט מען ניט וויפֿיעל שטערען ס׳איז פֿאַרהאַן? און מע קאָן דען ניט, זאָגט ער, אויסרעכענען אַלע ביי די נעמען?“ זאָגט איהם אליהו: „איכ׳ל דיר זאָגען דעם אמת — איך בין אויפֿן הימעל נאָך קיינמאָל ניט געווען, און אויפֿן ים פֿאַהר איך און זעה אַרויס, אז ער האָט קיין גרונט ניט.“ זאָגט איהם פֿיג: „נאַרעלע, נישט נאָר אַ גרונט, מע קאָן דיר אויסרעכענען אפֿילו וויפֿיעל טראָפֿען וואַסער געפֿינט זיך אין ים אַרום און אַרום.“ פֿרעגט איהם אליהו שוין מיט אַ געלעכטער: „כ׳וואָלט געוואָלט וויסען, ווי אזוי דו וועסט עס אויסרעכענען? סײַדען אַפֿשר דיין פֿעטער דער זיגערמאַכער וועט דיר אונטערהעלפֿען?“

פֿאַרדריסט עס שוין פֿיג׳ן, נאָר ער מאַכט זיך ניט וויסען-דיג. פֿאַר איהם שטעלט זיך איין זיין ווייב טייכעל. איהר קענט זי. איך האָב שוין וויפֿיעל מאל גערערט פון איהר. איך האָב

ווייטער געדענקט איך נישט. איך געדענק נאָר, אז ברכה איז
אזש געווען בלוי פאר כעס. דעם כעס האָט זי אויסגעלאָזט צו
מיין ברודער אליהו.

דערנאָך האָט זי זיך געוואָלט נוקם זיין אין מיר. האָט
זיך די מאַמע אָנגענומען מיין קרוודע. האָט איהר ברכה גע-
זאָגט אַ גראַב וואָרט, אויסגעוואָרפֿען דעם טאַטען דעם חזן. האָט
זיך די מאַמע צעוויינט. האָט זיך אליהו צעשריגען אויף איהר,
אז זי מאַכט אונז אומגליקליך. מיר זענען נאָך נישט פֿאַרטיג,
זאָגט ער! וואָרום אז מיר וועלען אַריינקומען קיין אַמעריקע
בשלום, וועלען מיר ערשט דעמאָלט באַדאַרפֿען, זאָגט ער, נאָך אַ
מאָל באַווייזען, אז מיר האָבען, זאָגט ער, געזונטע אויגען.

נאָר איך האָב מיך אַ ביסעל פֿאַררעדט און האָב שיער פֿאַר-
געסען, אז איך האָב אייך נאָך גאָרנישט דערצעהלט וועגען דער
וואַסערשטוב.

ד.

אך, ווי שעהן דאָס איז! אך, ווי גרויס! און אך, ווי גוט
מיר איז!

אַ קייסער, זאָגט מען, איז גוט. מיר — איז בעסער. דאָ בין
איך בעל־הבית.

איך און דער קאַפיטאַן. אַ מענטש אַ גבור. גאָלדענע קנעפֿ
מיט גאָלדענע „פֿאַלעטען“, און וואָנסעס מורא'דיגע, גראַבע, גרע-
בער ווי בערד. אין מיטען אויסגעגאָלט. אויגען — מחיה'דיגע.
זיי שמייכלען ביי איהם שטענדיג. אפילו דעמאָלט, ווען ער
בייזערט זיך. אַ דימענט פֿון אַ קאַפיטאַן! איך האָב איהם
ליעב — סכנות! איך האָב איהם אָפּגעמאָהלט מיט אַ בלייערעל
אויף אַ שטיקעל פֿאַפּיער, ווי ער שטעהט און געהט. אפילו מיט

אָהער — לויפֿען זיי אָהער. מע הייסט זיי לויפֿען אָהין — לויפֿען זיי אָהין. מע זאָל זיי הייסען שפּרינגען אין וואַסער — וואָלטען זיי אויך געשפּרונגען אין וואַסער.

איהר האָט באַדאַרפט זעהן זייער אַרבייט גאָר אין אָנהויב, ביי'ס ברעג, איידער די וואַסערשטוב האָט געריהרט פון אָרט. וועהדוועה! ווי די רוחות, ווי די מלאכי־חבלה — אזוי האָבען זיי געאַרבייט.

קודם כל האָבען מיר באַדאַרפט דורכלאָזען די זאכען. אַלע־מענ'ס פעסלעך, אַלעמענ'ס קאסטענס און אַלעמענ'ס בעטגעוואַנט. „כאַנאַזש" ווערד עס אָנגערופֿען. אפשר צעהנטוויזענר שטיק באַ־נאַזש. און אפשר מעהר.

און דאָס אַלסדינג האָט מען באַדאַרפט אַרױפּפּעסלען אַרױף אויפ'ן שיף. אַ גוטע אַרבייט! איהר מיינט, מיט די הענט? נאָס וחלילה! וואו וועט איהר נעמען אזוי פיעל הענט? ס'איז פאַרהאַן אַ בעסערע צעה.

איין עלעפאַנט האָט איהר אַמאָל געזעהן? איין עלעפאַנט מיט אַ לאַנגען סנאָבעל? נו, איז פאַרהאַן אזאַ מאַשין, אַ גרויסע מאַשין, וואָס האַפט דעם אָפּבליק פון איין עלעפאַנט מיט אַ לאַנגען סנאָבעל. אָט הויבט זיך אויף דער סנאָבעל, דרעהט זיך כלומרשט שלעפּעריג אויף אַ זייט, לאָזט זיך אַראָפּ פּאַוואָלינסקע, פּאַוואָלינסקע. און אז ער לאָזט זיך אַראָפּ אויף דער ערד, טהוט ער מיט אַ מאָל אַ חאַפּ־אויף צעהן־צוואַנציג־דרייסיג קאסטענס און קעסטלעך, דרעהט זיך אויס צוריק אַרױף און לאָזט זיי אַראָפּ אויפ'ן שיף.

דערנאָך נאָך אַ מאָל זיך אויפּגעהויבען, נאָך אַ מאָל זיך אויסגעדרעהט, אַ חאַפּ די קאסטענס מיט די קעסטלעך, און וויעדער אויפ'ן שיף.

אָט אזוי האָבען מיר ביסלעכווייז אַריבערגעפּעסעלט דעם גאַנצען באַנאַזש. מיר בירדע, איך און דער קאַפּיטאַן, זענען ניט אַפּגעטראָמען ביז'ן סוף.

זי ליעב. זי איז א קלייניטשקע און א שטילינקע. נאָר זי האָט
א טבע — מאַמער ריהרט מען אָן איהר פיני'ן, איז חושך! האָט
זי אָפגעשפּיעלט מיין ברודער אליהו'ן א וויזאָט!
זי האָט איהם נישט געזאָגט נאָרניט. זי האָט איהם נאָר א
פרעג געגעבען: „מיט וואָס איז א בייגעלבעקער שענער פון א
זיינערמאָכער?“

דאָס איז געווען א שטאָך אונז אַלעמען אויף אונזער מחותן
יונה דעם בעקער.

אורא' האָט דאָס אָנגעריהרט ברכה'ן מעהר ווי אונז אַלעמען.
יונה דער בעקער — דאָס איז דאָך איהר מאַטע, וועט זי שווייגען?
א גליק, וואָס די מאַמע איז דערביי געזעסען, האָט זי זיי קוים-
קוים צענומען!

נאָר איך האָב מיך שוין וויעדער פאַררעדט און פאַרגעסען,
אז מיר האַלטען ביי דער וואַסערשטוב.

ה.

נוט איז נאָר אונז! מיר און דעם קאַפיטאַן. מיר ביידע
האַבען צו שאַפּען דאָ אויף אַלסדינג. ער, דער קאַפיטאַן, הייסט
עס, דאָרט אויבען ביי די קויםענס, און איך, מאַטעל פייסי דעם
חונ'ס יונגעל, דאָ אויפ'ן צווישענדעק.

אויף אונז ביידען שטעהט די גאַנצע וואַסערשטוב. די שטוב
מיט איהרע אַלע קליינע שטיבעלעך מיט דער גאַנצער מאַשין-
נעריע, וואָס קלאַפּט און טראַסקעט און הוידעט און פייפט און
קרעכצעט.

איטליכער האָט זיך זיין אַרבייט. דער קאַפיטאַן אויבען
טהוט נאָרניט. ער שטעהט נאָר און רעדט דורך א רעהר צו די
מאַטראַסען. און די מאַטראַסען — אָנגעטהאָן אין לאַמפּאָסענ-
דיגע לייבלעך מיט קיילעכיגע היטעלעך — פיינען מיט דער נשמה.
וואָס מע הייסט זיי, דאָס טהוען זיי. מע הייסט זיי לויפּען

מענטשען און מיט אלע זאכען הויבט זיך ארויף און אראפ, ארויף און אראפ, און מיר פאָהרען, מיר פאָהרען — קיין אמעריקע!

האָב איך אָבער פיינט זיצען לעדיג. שטעה איך אויף און לאָז מיר באַטראַכטען די וואַסערשטוב פון אלע זייטען. זעה איך מענטשען, אין רויטע זשילעטען אָנגעהאַנגן און מיט גאָלדענע קנעפּ.

די דאָזיגע מענטשען זענען געשטעלט געוואָרען אויף צו באַר דיענען אונז. זיי הייסען דאָ אַ מאָדנעם גאָמען. „סטיר-וואַרטס“ רופט מען זיי. און זייער עובדה איז: זיי טראָגען אַרום אין גרויסע בעקענס כל'ערליי מינים עסענוואַרג און פלעשלעך מיט משקה און סיפאָנעס מיט זעלצער-וואַסער און מיט לימענאָדע.

איך האָב ליעב לימענאָדע דאָס חיות! אין לאַנדאָן האָב איך מיר באַקענט מיט דער דאָזיגער משקה. דאָרטען רופט מען דאָס „לעמאָנעייד“. האָט זיי מיין שוועגערין ברכה אויסגעלאַכט מיט זייער לשון. אז פיהר איז ביי זיי פינה, אַ קאָפּיקע איז אַ פעני, טיימעס איז צייט און לימענאָדע איז גאָר „לעמאָנעייד“ — מעג עס ניט ברענען אויפ'ן פייער?

אזוי זאָגט ברכה. און איך זאָג: לאָז זיין לימענאָדע, לאָז זיין לעמאָנעייד, אַבי מ'איז גוט. ס'איז זיס און סע שטשיפעלט ביי דער צונג.

איין חסרון האָט עס — מע באַדאַרף דערפאַר צאָהלען. און צאָהלען איז מיין ברודער אליהו (ער איז דאָך דער קאסירער) קיין בעלן ניט. ער זאָגט, אז אַ שיפסקארטע איז שוין מיט אלע-מען. מיט עסען און מיט טרינקען און מיט אַלסדינג.

אך, וואָס פאַר איין עסען, וואָס פאַר אַ טרינקען מעגט אונז דאָ! דריי מאָל אַ טאָג. פיער מאָל אַ טאָג. פינה מאָל אַ טאָג. עס האָט גאָר קיין שיעור ניט. און צום מיינסטען עסען מיר דאָ „פעמעטימעס“.

דערנאך האָט זיך ערשט אָנגעהויבען ביי אונז די רעכטע אַרבייט. געה ריהר אזא מאַכונג פֿונ'ם אָרט! אַיִי, וואָס מיר האָבען צעאַרבייט! דער קאַפּיטאַן איז ניט אָפּגעטראַטען פֿונ'ם טרייבעל. די מאַטראָסען זענען אַרומגעלאָפּען ווי די משוגעים. און איך בין אויפ'ן צווישענדעק. די הענט האַלט איך אין די קעשענעס און געב אַכטונג אויף דער אַרבייט, ווי די וואַסער-שטוב ריהרט וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער און אַלץ גיכער. און איך קוק אַראָפּ אין ים אַריין, און איך מיינ, אז מײַן ברודער אליהו איז גערעכט:

דער ים האָט ניט קיין גרונט!

7.

זינט איך לעב האָב איך נאָך קיינמאָל ניט געזעהן אזוי פיעל מענטשען, איך מיינ, אזוי פיעל אידען, ווי דאָ, ביי אונז אין וואַסערשטוב, אויפ'ן צווישענדעק.

— קיין עין-הרע! קיין ביז אויג! — זאָגט די מאַמע און טרערען שטעהען איהר אין די אויגען.

א סך פון זיי האָבען מיך דערקענט. און א סך האָב איך דערקענט. איך וואָלט געמעגט שווערען, אז איך האָב זיי געזעהן — איך געדענק שוין ניט וואו: צי אין קראָקע, צי אין לעמבעריג? צי אין וויען ביי דעם „אַליאנץ“, צי אין אַנטווערפּען ביי דער „עזרה"? מע באַדאַרף אַ פרעג טהון ביי דער מאַמע. זי קער וויסען. נאָר איך וועל נאָך צייט האָבען שפּעטער. דער-וויל דאַרף מען פאַהרען. האָב איך מיך אַוועקגעזעצט אויף אַיין אַיזערנער טומבע רייטענדיג און קוק נאָר אין הימעל אַריין.

איך ווייס ניט, צי איז דאָס הימעל, צי איז דאָס וואַסער? אָט איז עס, דאכט זיך, הימעל, און אָט איז דאָס וואַסער, און אָט איז דאָס שוין וויעדער הימעל. און די וואַסערשטוב מיט אַלע

זיך דעם טוידט. מיין ברודער אליהו איז געלעגען מיט'ן פנים אראפ און געוויינט, ווי א קליין קינד. ברכה, זיין ווייב, האָט אזש אויפגעהערט צו שילטען זיך. ס'איז איהר פארנאנגען אזעלכס, אז זי האָט שוין גאָר פארנעסען, וואוהין זי פאָהרט און וואו זי איז אין דער וועלט. די גרינע גאל האָט זי אוועקגע-געבען!...

נאָר איין פּיני האָט זיך געהאלטען ווי א קאָזאק. ער איז אַרומגעלאָפּען, די הענט אין די קעשענעס. געקוקט דורך די ברילען אַרויף. איין הויז אַראָפּ, איין הויז פאַרקאטשעט. דאָס האַלזטיכעל איז פאַרפאַהרען ווייט איך וואוהין. ער האָט אַרומ-געשפּאַנט הין און צוריק איבער'ן צווישענדרעק און האָט געמאַכט חוזק פון דער גאַנצער וועלט, גערעדט, געשאַטען מיט ווערטער: בהמות! פּערד! אָכסען! ווייסען נישט, אז ס'איז דאָ אַ „זאַקאָן פּריראָדע"! אז וויבאַלד עס וואַרפט מיך אַהער — דאַרף איך מיך נעמען אַהין. און אז עס וואַרפט מיך אַהין — דאַרף איך מיך נעמען אַהער. דאָס איז דאָך אַ זאַקאָן פּריראָדע!...

אַ מחיה אָנצוקוקען אונזער חבר פּיני'ן בעת ער קאָכט זיך. איך זאָל נישט מורא האָבען פאַר מיין ברודער אליהו, און ס'זאָל מיר אַזוי נישט וועה טהון דער קאָפּ, וואָלט איך איהם אַראָפּגע-האַפט מיט'ן בלייערעל אויף פאַפּיער מיט די הויזען און מיט די ברילען, ווי ער שפּאַנט אַרום און שרייט „זאַקאָן פּריראָדע". עס וואָלט מיר צוגעקומען אַ שטיק געזונט.

פּיני האָט אַזוי לאַנג גע'טענה'ט „זאַקאָן פּריראָדע", ביז ער האָט געמוזט אָפּטרעטען אויף אַ זייט. אָנגעבויגען זיך און באַוויזען דעם אייגענעם „זאַקאָן פּריראָדע", וואָס אַלע...

דערנאָך, אז ס'איז געוואָרען שטילער, אויס שמורעמווינט, און די זון האָט זיך באַוויזען — האָבען אַלע אויפגעלעבט. און פּיני אויך בתוכם.

ער האָט שוין מעהר נישט גערעדט פון „זאַקאָן פּריראָדע".

איך זעה אָבער, איהר ווייסט ניט, וואָס הייסט עס „פעטער-טעם“. וואָס איז דאָס? און מיט וואָס עסט מען דאָס?
עסען עסט מען דאָס מיט ברויט און מיט געבראָטענעם הער-רינג, און א טעם האָט דאָס פון קארטאָפלעס.
דאָס הייסט, ס'איז טאָקי אונזערע קארטאָפלעס, נאָר דאָ הייסט עס „פעטערטעם“.

מיין שוועגערין ברכה זאָגט אפילו, זי זאָל האָבען די ברכות, וואָס אונזערע קארטאָפלעס זענען בעסער און זיסער און געשמאַקער. נאָר ווער האָרט זי, וואָס זי זאָגט? אַפנים, ס'איז דען פאַרהאַן אַ זאָך אויף דער וועלט, וואָס זאָל איהר געפעלען?
איך האָב מורא, אז זי וועט קומען קיין אַמעריקע, זאָל איהר אַמעריקע חלילה אויך ניט געפעלען.

וואָס דאַרפט איהר מעהר — אז אפילו די וואַסערשטוב, וואָס מיר פאָהרען אויף איהר, זאָגט זי אויף איהר אויך אַ חסרון. איך זאָל האָבען די ברכות, זאָגט זי, וואָס ביי אונזער לייווערען אין בויד איז בעסער! דאָרטען, זאָגט זי, אז מע פאָהרט, פאָהרט מען. און דאָ שלעפט מען זיך און מע שלעפט זיך און סע נורעט ארויס די נשמה. דער מאַמע'ס מילך, זאָגט זי, האָב איך זיי שוין אוועקגעגעבן! ...

ז.

דאָס מיינט זי די קרענק, וואָס מיר האָבען געקרענקט דעם ערשטען טאָג פון אונזער נסיעה אויפ'ן ים. ס'איז געווען אַ שטורעמווינט און ס'האָט געוואָרען אונזער וואַסערשטוב העכער הייזער. איז אונז אַלעמען געוואָרען נישט גוט אויף צו חלש'ען. אַ סך האָבען טאָקי גע'חלש'ט. ערגער ווי גע'חלש'ט. געווען כמעט ווי געשטאָרבענע. טייבעל, פיני'ס ווייב, האָט מען גע-ראַטעוועט מיט הייסע האַנטיכער. די מאַמע האָט געבעטען אויף

מאָהלט אייך, עס רעדט זיך נאָר אזוי! וויפיעל מאָל האָט ער מיר צוגעזאָגט, נאָך אין לעמבעריג און אין וויען און אין אַנט-ווערפּען און אין לאַנדאָן, אז ער מאַכט מיך פאַר אַ קאַליקע? דאָס זאָגט ער נאָר אזוי בעת ער איז אין כעס. דעמאָלט פלעגט ער זיין כמעט כסדר אין כעס. איצט שוין ניט. איצט איז ער מיט אַ מאָל געוואָרען ווייך, ווי פוטער. איך ווייס אפילו פאַר וואָס. ער האָט אַלץ מורא געהאַט פאַר דער מאַמע'ס אויגען. טאָמער לאָזט מען זי ניט אַרויף אויפ'ן שיף — וועלען מיר ניט קאָנען פאַהרען קיין אַמעריקע.

האָט גאָט געטהאָן אַ נס — מע האָט דער מאַמען דורכגע-לאָזט. מע האָט איהר אפילו קיין קוק נישט געטהאָן אין די אויגען אַריין. פאַרקעהרט — מע האָט זי נאָך אונטערגעשטופט, זי זאָל שוין גיכער אַרויפגעהן אויפ'ן שיף מיט איהרע פעקלעך. פאַר פרייד האָט זי זיך דערנאָכדעם אַזש צעווייגט. האָט איהר מיין ברודער אליהו גאָכעם פירגעהאַלטען: נו? וואָס האָב איך דיר געזאָגט? האָסטו דו באַדאַרפט פאַרניסען אזוי פיעל טרערען? ענטפערט איהם די מאַמע און ווישט זיך די אויגען:

— פון וואָנען ווייסטו דו, אז דאָס האָבען נישט געמאַכט מייע טרערען?

און זי וויינט שוין וויעדער!

ווערד מיין ברודער אליהו אויסער זיך. ער בייסט זיך די פינגער און רעדט צו איהר שטיל, און מעהר אויף לשון-קודש, בכדי די מאַטראָסען מיט די „סטירואַרטס“ זאָלען ניט פאַר-שמעהן:

— וויש אויס די עינים, וואָרום איידער מיר הלכ'ענען אַריין אין דער מדינה, קאָן מען אונז נאָך דריי מאָל זאָגען השיבנו נאָזאד...

קאָן דאָך אָבער ברכה קיין עולה ניט ליידען. זאָגט זי צו איהם:

— בייס דיר אָפּ די צונג!

ת.

אבי איך האָב געמיינט, אז גאָר ביי אונז אין צווישענדיק
איז א וועלט. צום סוף לאָזט זיך אויס, אז אחוץ אונז, עמיגראַנ-
טען, פאָהרען אויף דער וואַסערשטוב נאָך א סך, א סך מענטשען.
צום מיינסטען פריצים, שררות, אָפיצירען, גענעראַלען.

און רייכע אידען. מיליאָנשטיקעס!

פון זייערטוועגען איז פאָרהאן ביי אונז אין וואַסערשטוב
באָזונדערע שטיבלעך. „קעכקעס“ הייסען דאָ די דאָזיגע שטיב-
לעך. איטליכער אין א באָזונדער שטיבלעך.

א רחמנות — זיי קאָנען ניט זיצען אַלע אינאיינעם, ווי מיר,
עמיגראַנטען, אויפ'ן צווישענדיק. זיי, אז זיי ווילען זיך זעהן
איינס מיט דאָס אנדערע, מוזען זיי אַרויסקריכען פון זייערע
נאָרעס און אַרויפדראַפּען זיך העט-העט אויף טרעפּ אַרויף. און
דאָרט איז פאָרהאן אזא זאָל, וואו מע געהט זיך צונויף אַלע
מיליאָנשטיקעס אינאיינעם און מע רעדט און מע שמועסט און
מע עסט.

איך וואָלט א בעלן געווען וויסען, וואָס עסען זיי? אויך
„פעטעמעס“ מיט געבראָטענעם הערינג?

איך וואָלט גלאַט א בעלן געווען א קוק טהון, וואָס טהוט זיך
דאָרטען. איך בין דאָרטען נאָך נישט געווען, נאָר איך וועל זיין,
איך וועל געוויס זיין.

איך וואָלט שוין לאַנג געווען דאָרטען — לאָזט מען מיר ניט.
א ביסעל לאָזט ניט די מאַמע — זי האָט ביי מיר גענומען א
האַנט תקיעת-כף באַלד ווי מיר זענען אַרויף אויפ'ן שיף, אז איך
וועל ניט אָפּטרעטען פון איהר אויף א האָר. און א ביסעל לאָזט
מיר ניט מיין ברודער אליהו. ער האָט מיר צוגעזאָגט, אז טאָמער
וועל איך זיך דערוועגען ערגיץ געהן אָהן זיין וויסען, בלייב איך
אָהן איין אויהער. דאָס הייסט, איין אויהער וועט ער מיר אָפּ-
רייסען, דעם אנדערען וועט ער מיר איבערלאָזען.

דערזעהן א באקאנטען אידען, פון איין שטאָדט, האָבען מיר
 זיך אלע אַ לאָז געגעבען צו איהם:
 — רב נחמן! ס'איז איהר?
 — ווער דען?
 — איהר אויך דאָ?
 — פאר וואָס ניט?
 — אויך קיין אמעריקע?
 — איך בין דען קיין איר ניט?
 — וואוהין — קיין נעיאָרק?
 — וואוהין דען?

און ס'איז אוועק ביי זיי א שמועס פון דער היים און פון
 דער נסיעה, און פון דער גע'גנב'עטער גרעניץ, און פונ'ם קאָמיר-
 טעט, און פונ'ם אויגען-דאָקטאָר, און דער עיקר פון אונזער שטאָדט
 און פון איהרע מענטשען — טויזענטער, טויזענטער באקאנטע.
 וואָס מאַכט דער? וואָס מאַכט יענער? ווער איז געבליבען אין
 דער היים און ווער איז אַרויסגעפאָהרען קיין אמעריקע?
 לאָזט זיך אויס, אז אַרויסגעפאָהרען זענען אהין כמעט אלע.
 אַך, ווי פרייליך עס דאַרף איצט זיין אין אמעריקע! מיר'ן קומען
 צו פאָהרען, וועלען מיר טרעפּען טויזענטער באקאנטע — די
 גאַנצע שטאָדט! און אונזער שכנ'טע פעסי די גראָבע, מיט איהר
 מאַן משה דעם אייגנדיגער, מיט איהר גאַנצער חאָליאַסטרע, און
 מיין חבר הערשעל, אַט דער, וואָס מע רופט איהם „ושתי". אלע
 וועלען אונז פאָהרען אַקעגען. אלע וועלען אונז אָפּגעבען שלום-
 עליכם. ס'וועט אונז זיין גוט און וואויל און פרייליך.
 ווי דערלעבט מען דאָס שוין! וויפיעל דאַרף עס נאָך גע-
 דויערען? וויפיעל טעג האַרפּען מיר נאָך זיין דאָ, אין דער
 וואסערשטוב?

וועמען פרעגט מען? מיין ברודער אליהו'ן? — האָט ער
 פיינט, אז מע דולט איהם מיט אזעלכע זאכען. ער קאָן אייך
 אַראָפּלאָזען אַ פאַטש, אז איהר זאָלט זיך באַוואַשען!

וואָנט איהר אליהו:

— פרה אדומה.

פרעגט איהם ברכה:

— וואָס הייסט דאָס?

מישט זיך שוין אריין אונזער חבר פּיני און פארטייטשט
איהר די ווערטער „פרה אדומה“:

— אז דער מאן איז א פרא אָדם, איז דאָס ווייב א פרה אדומה.

ענטפערט איהם אַפּ ברכה:

— מע דארף ניט האָכען קיין גרעסערען פרא אָדם, ווי דו
ביזט.

פארדריסט עס פּיני'ס ווייב, טייבלען, און זי טהוט א וואָג
נלאָט אזוי אין דער וועלט אריין:

— נאָט האָט ניט געהאָט וואָס צו טהון, איז ער גענאָנגען
און האָט דעם גאָנצען שכל מיט דער גאָנצער חכמה אוועקגע-
שענקט צו יונה דעם בעקער מיט זיינע קינדער.

מאָהלט אייך, טייבעל וואָלט זיך ניט גענאָרט פון מיין שווע-
גערין ברכה פאר אזא שטאָכוואָרט. האָט זיך געטראָפּען א נס.
וועט איהר הערען, וואָס אין א וואַסערשטוב קאָן זיך פארלויפּען.

ט.

אזוי ווי מיר זיצען און שמועסען זיך אויס, וואַכסט-אויס,
ווי פונ'ס ים ארויס — טרעפט ווער? — נחמן דער סטאָלער.

איהר דארפט איהם געדענקען. דאָס איז דאָך טאָקי דער
נחמן מיט'ן רויטען נאָגעל פון לאַק, וואָס האָט געהאָט אוועקגע-
קויפט ביי אונז אַמאָל די גלעזערנע שאַפּע, בעת דער טאַטע, עליו
השלום, איז געלעגען קראַנק און ס'איז ניט געווען, מיט וואָס
איהם צו ראַטעווען.

נחמן איז געקומען דעמאָלט מיט זיינע צוויי בנים, קאָפּעל
און מענדעל, אַרויסגעטראָגען די שאַפּע און צעבראָכען דאָס נלאָז.

„אידען, ראטעוועט!“ ברענט זי ווי א ליכט. געוואָרען שוואַרץ, ווי אַ האַלעוועשקע. דריי טעג מיט דריי געכט געמוטשעט זיך און ערשט אויפ'ן פערטען טאָג געשטאַרבען.

י.

— ברוך דיין אמת! ווער בעט אייך איהר זאָלט דער צעהלען אזעלכע מעשיות, בכדי מיין מאמע זאָל האָבען וואָס צו באַוויינען און אויסוויינען דאָס לעצטע ביסעל אויגען? אזוי זאָגט מיין ברודער אליהו און פאַלט-אָן אויפ'ן סטאַלער. פאַרענטפערט זיך דער סטאַלער, אז ערשטענס, וועלען מיר אַלע שטאַרבען. קיינער וועט זיך פונ'ם מלאך-המות ניט אויס-דרעהען, ניט אויסקויפען און ניט אויסבאהאַלטען זיך. און וועמען דער טוידט איז באַשערט, וועט ער איהם אפילו אין אַמעריקע אויך טרעפּען, ווי מיר האָבען געוואָגט היינטיגען ראש-השנה אינ'ם ונטנה-תוקף: מי באש ומי במים...

שלאָגט איהם איבער מיין ברודער אליהו:

— איהר זענט דען געוואָרען אַ מגיד, וואָס איהר האָט זיך אוועקגעשטעלט זאָגען מוסר? איהר זענט, דאכט זיך, געווען אַמאָל אַ איד אַ סטאַלער.

— געווען אין דער היים אַ סטאַלער, און מיט סטאַלעריי וועל איך זיך פאַרנעמען אין אַמעריקע.

— וואָס זשע האָט איהר זיך דערמאָנט פּלוצים אינ'ם ונטנה-תוקף?

— וואָס הייסט? ס'איז דאָך עפּים היינט עשרת-ימית-שובה אויף דער גאַנצער וועלט!...

שאַט! איך האָב גאָר פאַרגעסען, ואו מיר האָבען זיך אויפ-געזעצט אויפ'ן שיף באלד נאָך ראש-השנה, און אז מיר האָבען איצט עשרת-ימית-שובה! אויב אזוי, האָבען מיר דאָך באלד יום-כפור.

פרעגען ביי אונזער חבר פיני'ן? — האָט ער אַ טבע: אָדער
ער ענטפערט אייך מיט אַ שנעל אין ליפּ, אָדער מיט אַ ווערטעל:
— אז דו וועסט אלסדינג וויסען, וועסט דו ניד אַלט ווערען.

אָדער:

— מ'עט אזוי לאַנג פאַהרען און פאַהרען, ביז מ'עט קומען

צו פאַהרען.

אָדער:

— זיין רוהיג. מ'עט דיר שיקען זאָגען דורכ'ן שילאטען-

שמש.

אָדער נאָך:

— וויש אָפּ די נאָז...

איכ'ל בעסער פרעגען ביי דער מאמען.

געה איך צו צו דער מאמען — וויינט זי! וואָס איז די
מעשה? — נחמן דער סטאַלער האָט איהר דערצעהלט, אז ענטעל
איז געשטאַרבן.

דאָס איז אונזערע אַ שכנה, און טאָקי אַ שטיקעל אייגענע.

מחות'עשאפט.

אונזער מחותן יונה דער בעקער האָט געהאט אַ שוועסטער,
איטע-מייטע. זי איז שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט. איז
דאָס איהרע אַ שנור. אַ געוועזענע שנור. זי האָט מיט איהר
מאן געהאט גע'נט זיך און נאָך אַ מאָל חתונה געהאט. דוקא
פאר איין אלמן, און דוקא גוט געטראָפּען. אָהן קינדער. דאָרף
זיך טרעפּען איין אומגליק: זי צינדט אָן אַ לעמפלע, פלאצט
דאָס גלעזעל. האַפט דער רוח דאָס גלעזעל. ניין! שרעקט זי
זיך איבער און לאָזט-ארויס דאָס לעמפלע. ניסט זיך אויס דער
קארעסין. צינדט זיך אָן אויף איהר דאָס קליידעל און הויבט אָן
ברענען. נעם זשע און וואָרף אַראָפּ דאָס קליידעל — ניין! לויפט
זי אַרויס אין דרויסען און מאַכט אַ גוואָלד, צעלאָזט זיך דאָס
קליידעל און עס צעבלאָזט זיך דאָס פייער נאָך שטאַרקער. וויל
מען זי ראטעווען — לאָזט זי זיך ניט. לויפט און שרייט:

ניט שוין זשע וועלען מיר האלטען יום-כפור אָט דאָ, אין דער
 וואסערשטוב? אָט דאָ וועלען מיר שלאָגען כפרות? אָט דאָ
 וועלען מיר זיך פארפאסטען און אָפפאסטען? אָט דאָ וועלען מיר
 דאוונען? זיך שלאָגען על-חטא? און וואו וועלען מיר נעמען א
 חזן? איין עמוד? א ספר-תורה? און א שופר אויפ'ן לעצטען
 בלאָז? און חלש-טראָפענס? און נאָך און נאָך א סך אַזעלכע
 זאכען, וואָס מע קאָן זיך אָהן דעם יום-כפור ניט באַגעהן?

אין וואסערשטוב יום-כפור?

יום-כפור אויפ'ן וואסער?!...

